

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΦΩΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Σ Ε Λ Ι Δ Ε Σ

ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ

ΑΜΦΙΣΣΑ
1982

Ἐκδίδεται κάθε τρίμηνο ἀπ' τὴν

Ἑταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν

Ἀμφισσα, Πανουργιά 1

Τεύχος 24, Ὀκτώβριος - Δεκέμβριος 1982

Ὑπεύθυνος γιὰ τὴν ὕλη: Δημήτρης Ἰωάν. Κολοβός

Ἡπείρου 16, Ἀθήναι — Τηλ. 82.17.743

Ὑπεύθυνος τυπογραφείου: Γεώργιος Μπρουζιιώτης

Κωλέττη 4 - Ἀθήναι - Τηλ. 360.38.20

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Γεώργιος Κουτσοκλένης, πρόεδρος Ε.Φ.Μ.

Εὐγενία Γερολυμάτου, ἀντιπρόεδρος Ε.Φ.Μ.

Ἰωάννης Πάλλας, γραμματεὺς Ε.Φ.Μ.

Γεώργιος Καραῖνδρος, ταμίας Ε.Φ.Μ.

Χρυσὴ Μοσκαχλαειδῆ, ἐφορος Ε.Φ.Μ.

Ἰωάννης Ἀγουρόπουλος

μέλη Δ.Σ. τῆς Ε.Φ.Μ.

Σωτήριος Ζήσιμος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
—Ἐπικαιρότητες, τοῦ Δ.Ι.Κ.	1/721
—Οἱ ἐντυπώσεις τοῦ Μπυσσόν, τοῦ Δρόσου Κραβαρτόγιαννου	5/725
—Οἱ «πρόσφυγες» στὸν τόπο μας, τοῦ Σπάρτακου	11/731
—Ἀνάργυρος Σιμόπουλος (συνέχεια) τῆς Εὐγ. Γερολυμάτου	16/736
—Ἡ Ἱτιά πρὶν τὸν πόλεμο, τοῦ Δημήτρη Ι. Κολοβοῦ ...	24/744
—Ἀπ' τὴ δραστηριότητα τῆς Ἑταιρείας	31/751

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

**Ἡ Ἑταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν
καὶ τὸ «Λαογραφικὸ Μουσεῖο Φωκίδας»
εὐχονται**

**Κατὰ Χριστούγεννα
καὶ Εὐτυχισμένος ὁ Καινούργιος Χρόνος**

Ἀπ' ὅσα ὁ Ταχυδρόμος μᾶς φέρνει

Ἀπὸ τὴν Ἑφορεία προϊστορικῶν καὶ κλασσικῶν ἀρχαιοτήτων Δελφῶν λάβαμε τὴν ἀκόλουθη ἐπιστολή, πού εὐχαρίστως δημοσιεύουμε:

«ΘΕΜΑ: Ἀναφερόμενοι στὴν ἐπιστολή τοῦ συνεργάτη σας κ. Δημ. Χ. Παλούκη, φοιτητῆ τῆς Νομικῆς, πού δημοσιεύεται στὸ ἀριθμ. 23 τεύχος τοῦ περιοδικοῦ σας ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ, θεωροῦμε ὑποχρέωσή μας, πρὸς ἀποφυγὴ ὁποιασδήποτε σύγχυσης στοὺς ἀναγνώστες του, νὰ διευκρινίσουμε τὰ ἑξῆς: Τὰ κινητὰ ἀρχαῖα εὐρήματα πού περισυλλέγονται κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἑφορείας Ἀρχαιοτήτων Δελφῶν σὲ διάφορα σημεία τῆς περιφερείας τῆς (Ἀμφισσα, Κίρρα, Δίστομο, Ἀντίκυρα κ.ἄ.) μεταφέρονται αὐθημερόν στὸ Μουσεῖο Δελφῶν. Ἀφοῦ καθαριστοῦν καὶ συντηρηθοῦν, στὶς περιπτώσεις πού ἀπαιτεῖται, στὸ ἐργαστήριο τοῦ Μουσείου, καταγράφονται στὸ εὑρετήριο καὶ τοποθετοῦνται κατὰ εἶδος (κεραμικά, λίθινα, μεταλλικά) καὶ τόπο εὐρέσεως στὶς ἀποθήκες τοῦ Μουσείου, πού σὲ καμμιὰ περίπτωση δὲν μποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς «μουντρούμια» ὅπου «κιθωτιάζονται» τὰ ἀρχαῖα. Στὶς ἀποθήκες αὐτές, πού διαθέτουν κεντρικὴ θέρμανση καὶ σύστημα συναγερμοῦ (ἀσφα-

λείας), ἔχουν κατασκευαστεῖ προθήκες καὶ ράφια εἰδικὰ γιὰ τὴν τακτοποίηση τῶν ἀρχαίων, καθὼς καὶ τραπέζια γιὰ τὴ μελέτη τοὺς ἀπὸ τοὺς ἐνδιαφερόμενους ἀρχαιολόγους.

Ὅπωςδὴποτε ἡ συσσώρευση ἀρχαίων ἀπὸ ὅλη τὴν περιφέρεια τῆς Ἑφορείας ἔχει δημιουργήσει πρόβλημα συμφόρησης στὸν ἤδη σχετικὰ μικρὸ χώρο τῶν ἀποθηκῶν τοῦ Μουσείου Δελφῶν ποὺ πιστεύεται νὰ λύσει τόσο ἡ ἀνέγερση νέων ἀποθηκῶν στὸ χῶρο θόρεια τοῦ Μουσείου, ὅσο καὶ ἡ ἀνέγερση τοῦ Μουσείου τοῦ Νομοῦ στὴν Ἀμφισσα.

Εὐχόμενοι τὴν σύντομη ὑλοποίηση καὶ τῶν δύο σχεδίων πρὸς ὄφελος τῶν ἀρχαίων, εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴ φιλοξενία.

ΕΥΑΓ. ΠΕΝΤΑΖΟΣ

Ἑφορος Ἀρχαιοτήτων Δελφῶν

Σχολιάζοντας τὰ γεγονότα

1.— ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜ. ΞΗΡΟΣ. Ἡ συμπλήρωση, ἐφέτος, ἐξήντα χρόνων ἀπὸ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφή ἔδωσε ἀφορμὴ γιὰ ποικίλες ἐκδηλώσεις, ὅπως ὁμιλίες, ἐκθέσεις ἐνθυμημάτων, ἐκδόσεις βιβλίων κλπ. γιὰ τὶς «χαμένες πατρίδες» καὶ γιὰ συγκινητικὰ μνημόσυνα τῶν ἀναρίθμητων θυμάτων τῆς τουρκικῆς θηριωδίας. Καὶ πολὺ ὀρθὰ, βέβαια, γιὰτὶ ἡ ἱστορικὴ μνήμη, στοιχεῖο ἀπαραίτητο στὴ ζωὴ τῶν λαῶν, πρέπει νὰ διατηρεῖται πάντα ζωντανή γιὰ νὰ διδάσκει καὶ νὰ φρονιματίζει. Λαοὶ ποὺ παραμέλησαν ἢ ἀγνόησαν τὴν ἀλήθεια αὐτὴ ὀδηγήθηκαν, ἀργὰ ἢ γρήγορα, στὸν ἀφανισμό, — τοῦτο ἔχει διαπιστωθεῖ πολλὲς φορές.

Κατὰ τὴν ἀναδρομὴ στὰ γεγονότα τῆς τραγικῆς αὐτῆς ἐποχῆς συναντοῦμε πράξεις μεγαλειώδεις, ἄξιες ἰδιαίτερης μνείας, πράξεις ἀνθρώπων ποὺ μὲ ἥρωϊσμό καὶ αὐταπάρνηση ἀγωνισθέντες κατόρθωσαν νὰ μετριάσουν τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς καὶ νὰ διασώσουν ἀπὸ τὸ χαμὸ χιλιάδες συμπατριῶτες μας — πολεμιστὲς ἢ ἄμαχοι.

Ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς — τοὺς ὄχι λίγους, εὐτυχῶς — ἦταν καὶ ὁ συμπατριώτης μας σμήναρχος ἐ.ἀ. Γεώργιος Δημ. Ξηρὸς, ἀπὸ τὴν Ἀμφισσα.

Μόνιμος ἀξιωματικὸς τοῦ στρατοῦ ξηρᾶς ὑπηρετοῦσε κατὰ τὴν μικρασιατικὴ ἐκστρατεία στὴ Διεύθυνση Ἀεροπορίας τῆς Στρατιᾶς (ἡ ἀεροπορία δὲν ἀποτελοῦσε τότε ξεχωριστὸ ὄπλο). Στὶς ἐφιαλτικὲς ὥρες τῆς ὑποχωρήσεως, τὸν Αὐγούστο 1922, ποὺ ἡ κατάσταση στὸ ἀχανὲς μέτωπο ἄλλαζε ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ, ἡ Ἀνεξάρτητὴ Μεραρχία (7.500 ἄνδρες) μετεκινεῖτο, κατόπιν

διαταγής, από τὸ Σεϊντὴ Γαζή πρὸς τὸ Οὐσάκ γιὰ ἐνίσχυση τῶν ἐκεῖ δυνάμεων. Φτάνοντας στὸ Τσεντίζ ὅμως, περιοχὴ ὅπου δροῦσαν οἱ πλέον αἰμοχαρεῖς τσέτες, βρέθηκε σὲ δύσκολη θέση. Χωρὶς καμμιά ἐνημέρωση γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς τακτικῆς καταστάσεως — ἦταν ἀδύνατη ἡ ἐπικοινωνία διὰ τοῦ ἀσυρμάτου μὲ τὴ Στρατιά — καὶ χωρὶς τὴ δυνατότητα νὰ πληροφορεῖται τὰ ὅσα συνέβαιναν γύρω της, ὅπου μόνο τοῦρκοι χωρικοὶ εἶχαν ἀπομείνει, ἦταν κυριολεκτικὰ ἀποκομμένη. Δὲν ἦταν φρόνιμο νὰ συνεχίσει τὴν πορεία της στὰ τυφλά, ἐνῶ γύρω της ἔνα πλῆθος τουρκικῶν ἀσυρμάτων μαρτυροῦσε τὴν παρουσία τοῦ ἐχθροῦ, οὔτε ὅμως μπορούσε νὰ ἀγνοήσει τὴν ἐντολὴ ποὺ εἶχε λάβει. Τὸ δίλημμα ἦταν σοβαρὸ καὶ ἀπὸ τὴν ἀπόφαση πολλὰ ἐξαρτιόνταν — καὶ ὁ θάνατος ἀκόμα. Ἡ Διοίκηση τῆς Στρατιάς πάλι, ποὺ εἶχε πληροφορηθεῖ τὴν κατάληψη τοῦ Οὐσάκ ἀπὸ τοὺς τούρκους καὶ τὴν κίνηση δυὸ μεραρχιῶν τοὺς ἐναντίον τῆς Ἀνεξάρτητης Μεραρχίας, ἀγωνιοῦσε γιὰ τὴν τύχη της καὶ προσπαθοῦσε νὰ ἐπικοινωνήσῃ μαζί της, μὲ κάθε τρόπο, γιὰ νὰ τὴν ἐνημερώσῃ. Τοῦτο ὅμως δὲν στάθηκε δυνατό γιατί λήψη ἐπαφῆς μὲ τὸν ἀσύρματο δὲν ἐπιτεύχθηκε καὶ ἄλλος τρόπος δὲν ὑπῆρχε. Μπροστὰ στὸ διαγραφόμενο κίνδυνο καταστροφῆς ἀποφασίστηκε ἡ διαβίβαση τῶν ὁδηγιῶν μὲ ἀεροπλάνο ἔστω καὶ ἂν τοῦτο, μὴ μπορώντας νὰ ἐπιστρέψῃ, ἔπρεπε νὰ προσγειωθεῖ στὸ χῶρο τῆς Μεραρχίας καὶ νὰ καταστραφεῖ. Μὰ καὶ τὸ σχέδιο τοῦτο θεωρήθηκε ἀπὸ τὴ Διεύθυνση Ἀεροπορίας ὡς μὴ δυνάμενο νὰ πραγματοποιηθεῖ καὶ ἀπορρίφθηκε ἀσυζητητί. Ἐνῶ λοιπὸν ἡ Ἀνεξάρτητη Μεραρχία φαινόταν νὰ βαδίζει πρὸς τὴν ἐξόντωση ἢ τὴν αἰχμαλωσίαν, παρουσιάστηκε, ὡς ἀπὸ μηχανῆς θεός, ὁ λοχαγός, τότε, Γεώργιος Δημ. Ξηρὸς καὶ ἀνέλαβε τὴν θεωρούμενη ὡς ἀπραγματοποίητη ἀποστολή. Ἀπογειώθηκε ἀπὸ τὴν Προῦσσα, ἀναζήτησε καὶ ἀνεῦρε τὴ «χαμένη» Μεραρχία, ἔρριξε τὸ φάκελλο μὲ τὶς ἐντολὲς καί, ἀντὶ νὰ φύγῃ, συμπλήρωσε τὴν παράτολμη ἀποστολὴ του μὲ μιὰ ἐνέργεια ποὺ δείχνει τὸ ὑψηλὸ αἶσθημα τοῦ καθήκοντος ποὺ τὸν συνέχευε καὶ τὴν ἄρτια στρατιωτικὴ του κατάρτιση. Πετώντας πάντα πάνω ἀπὸ τὴ Μεραρχία ἔγραψε — στὸ ἔδρανο τοῦ συνοδηγοῦ, κατὰ τὴν ἀφήγηση τοῦ ἀμφισσιώτη γιατροῦ Χαρ. Λαλαοῦνη ποὺ ὑπηρετοῦσε, τότε, ὡς ἑφεδρος ἀνθυπίατρος στὴν Ἀνεξάρτητη Μεραρχία — τὴ δική του ἐκτίμηση τῆς καταστάσεως, ὅπως διαμορφώθηκε ἀπὸ ὅσα κατὰ τὴν πτήση του παρατήρησε, καὶ τὴν ἔρριξε: «Ὁχι στὸ Οὐσάκ γιατί ἔχει καταληφθεῖ» ἔγραφε. — «Προσοχὴ ἀπὸ τὰ νότια γιατί κινοῦνται πολλοὶ τοῦρκοι, ὁ βορρᾶς εἶναι ἐλεύθερος». Καὶ ἀφοῦ βεβαιώθηκε ὅτι πῆραν τὸ μήνυμά του τότε μόνο ἔφυγε καὶ συνέχισε τὴν ἀνα-

γνώριση ὡς τὸ Τουμλοῦ Μπουνάρ καὶ τὸ Οὐσάκ, γιὰ νὰ προσ-
γειωθεῖ τελικὰ σῶος στὴ Φιλαδέλφεια φέρνοντας στὴ Στρατιά
πολύτιμες πληροφορίες.

Ἡ Ἀνεξάρτητη Μεραρχία, ἐνημερωμένη πιά ἀπὸ τὶς πληρο-
φορίες τοῦ Γεωργίου Δημ. Ξηροῦ, ἄλλαξε πορεία, στράφηκε
πρὸς βορρᾶν καὶ μὲ μιὰ ἐπικὴ πορεία, μέσα σὲ τουρκοκρατού-
μενη περιοχὴ, ποὺ θυμίζει κάθοδο τῶν μυρίων, μπόρεσε τελικὰ
νὰ φτάσει στὴ θάλασσα—στὸ Δικελῆ—καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ διαπεραιω-
θεῖ στὴ Μυτιλήνη, συναποκομίζοντας ὁλόκληρο τὸ ὑλικό της —
ἰδίως τὸ πολυτιμότεο πυροβολικό της — καὶ δέκα χιλιάδες πρό-
σφυγες, Ἕλληνες καὶ Ἀρμενίους, ποὺ τὴν ἀκολουθοῦσαν στὴν πο-
ρεία της καὶ ποὺ χάρη σ' αὐτὴ διέφυγαν τὴ σφαγὴ ἢ τὸν ἐξαν-
δραποδισμό.

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ Ἀνεξάρτητη Μεραρχία σὲ λίγες
ἡμέρες στάλθηκε στὴ Θράκη, ὡς ἡ πλέον ἀξιόμαχος καὶ καλλι-
τερα ὅπλισμένη, καὶ ἀποτέλεσε τὸν πυρῆνα τῆς Στρατιάς τοῦ
Ἑβρου ποὺ διαφύλαξε τὴν ἐλληνικότητα τῆς Δυτ. Θράκης.

Ἀπὸ ὅλα τοῦτα εὐκόλα γίνεται ἀντιληπτὸ τὸ μέγεθος τῆς
προσφοράς τοῦ Γεωργίου Δημ. Ξηροῦ.

Δὲν ξέρουμε ἂν ἡ πολιτεία τοῦ ἀπένειμε ποτὲ κάποια διά-
κριση γιὰ τὴν πράξη του αὐτῆ, ἂν καὶ τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι
μέσα στὴν παραζάλη τῆς συμφορᾶς καὶ τὴν τραγικότητα τῶν
ὄσων ἐπακολούθησαν θὰ ξεχάστηκε, οὔτε ἂν ἡ πόλη ποὺ γεννή-
θηκε τοῦ πρόσφερε κάποια ἀναγνώριση.

Οἱ «Σελίδες ἀπ' τὴ Φωκίδα» πάντως τοῦ ἀφιερώνουν τὶς
γραμμὲς αὐτὲς ὡς ἐλάχιστο δεῖγμα ὀφειλόμενης τιμῆς καὶ θέ-
λουν νὰ πιστεῦουν ὅτι κάποιος ἀρμόδιος φορέας θὰ ἀποφασίσει
κάποτε νὰ τὸν τιμήσει ὅπως ἀκριβῶς τοῦ ἀξίζει.

Καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία παρακαλοῦν ὅσους τυχὸν γνωρίζουν πα-
ρόμοιες πράξεις συμπατριωτῶν μας κατὰ τὴ μεγάλῃ, ὅσο καὶ
τραγικὴ, ἐκείνη περίοδο νὰ τὶς φέρουν στὴ δημοσιότητα συμβάλ-
οντας στὴ δικαίωση πολλῶν ἀφανῶν ἡρώων.

2.— ΜΙΑ ΔΙΑΚΡΙΣΗ. Ἡ ἀνέκδοτη ἐργασία τοῦ προέδρου τῆς
Ε.Φ.Μ. Γεωργίου Ν. Κουτσοκλένη «Γλωσσικὰ ἀποθησαυρίσματα
περιοχῆς Ἀμφίσσης» θραβέυθηκε μὲ ΕΠΑΙΝΟ σὲ σχετικὸ δια-
γωνισμό τῆς Γλωσσικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν.

Συγχαίρουμε θερμὰ τὸ συγγραφέα τῆς ἀξιόλογης αὐτῆς ἐρ-
γασίας καὶ εὐελπιστοῦμε ὅτι θὰ ἐξευρεθεῖ τρόπος γιὰ τὴν ἐκδο-
ση καὶ τὴν εὐρύτερη κυκλοφορία της, ὥστε καὶ περισσότεροι νὰ
ἐξοικειωθοῦν μὲ τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῶν πατέρων μας καὶ ἡ
σχετικὴ βιβλιογραφία νὰ πλουτιστεῖ. Δ. Ι. Κ.

ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ ΣΤΗ ΦΩΚΙΔΑ

ΟΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΠΥΣΣΟΝ

Πρόλογος - Διασκευή - Σχόλια: ΔΡΟΣΟΥ ΚΡΑΒΑΡΤΟΓΙΑΝΝΟΥ

Μετάφραση: ΔΕΣΠΩΣ ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ

Ο Ιωάννης - Αλέξανδρος Μπυσσόν (JEAN - ALEXANDRE BUCHON), Γάλλος ιστορικός, μελετητής και φιλέλληνας (1791—1846) υπήρξε μιά σημαντική προσωπικότητα για την εποχή του. Από τα πρώτα χρόνια της παλινόρθωσης έλαβε ενεργό μέρος σαν φιλελεύθερος στους αγώνες ενάντια στην κυβέρνηση, υποστηρίζοντας με πάθος την πολεμική του, απ' τις στήλες της «RENOMMEE» και του «CENSEUR EUROPEEN». Από το 1821 εμφανίζεται ενεργώς στα γράμματα με σειρά μαθημάτων πάνω στην ιστορία της δραματικής τέχνης στην Αγγλία. Η ελληνική επανάσταση βρίσκει ισχυρή απήχηση στην ιδεολογία του κι αναδεικνύεται ένας απ' τους σημαντικότερους υποστηρικτές της στη Γαλλία. Το 1822 επιχειρεί μεγάλο ταξίδι στην Εύρωπη για να συλλέξει πληροφορίες κι αυθεντικά έγγραφα και να εκδόσει μεταξύ 1824 και 1829 την περίφημη συλλογή εθνικών χρονικών («COLLECTION DES CHRONIQUES NATIONALES»). Διετέλεσε γενικός διευθυντής των έπαρχιακών και κοινοτικών αρχείων της Γαλλίας (1829—1830), αλλά παύτηκε απ' τη θέση του αυτή λόγω των πολιτικών του φρονημάτων. Στη συνέχεια ασχολήθηκε με τη δημοσίευση απ' τις στήλες του «PANTHEON LITTERAIRE» ανέκδοτων έργων του μεσαίωνα και των νεώτερων χρόνων. Τότε για πρώτη φορά άρχισε να ενδιαφέρε-

ται για τη φραγκοκρατία στην Ελλάδα και την εγκατάσταση των Γάλλων στη Στερεά και την Πελοπόννησο. Αρχές του 1840 ταξίδεψε στην Ελλάδα, περνώντας απ' τη Νότιο Ιταλία, Σικελία και Μάλτα, για να συλλέξει στοιχεία σχετικά με το αντικείμενο της μελέτης του. Στην Ελλάδα ο Μπυσσόν παρέμεινε δυο δόκνηρα χρόνια. Περιηγήθηκε διάφορους τόπους, συνέλεξε και κατέγραψε πολύτιμα ιστορικά κι αρχαιολογικά στοιχεία που δημοσίευσε σε διάφορα έντυπα, ιδιαίτερα στη «REVUE DE PARIS», όπου τὰ έτη 1842—1844 έγραψε σειρά μελετών με τον τίτλο «Η Ελλάδα, οι Κυκλάδες και τὰ Ιόνια νησιά» και άλλη μελέτη στη «REVUE INDEPENDANTE» με τίτλο «Ιστορικές εκδρομές στις Κυκλάδες». Μετά το θάνατό του εκδόθηκε τὸ «Ταξίδι στην Εύβοια, τὰ Ιόνια νησιά και τις Κυκλάδες κατὰ τὸ 1841». Υπάρχει ακόμα στην Έθνική Βιβλιοθήκη του Παρισιού τετράτομο ανέκδοτο ήμερολόγιό του απ' τὸ ταξίδι του στην Ελλάδα.

Ο Μπυσσόν υπήρξε πολυγραφώτατος συγγραφέας. Παρά τὸ γεγονός ὅτι πέθανε σχετικά νέος, άφησε μεγάλο αριθμὸ ιστορικών έργων. Τὸ γεγονός ἔχει για μᾶς τοὺς Έλληνες ιδιαίτερη σημασία, γιατί σχεδὸν τὰ μισὰ του έργα αναφέρονται στην Ελλάδα. Τὰ σπουδαιότερα έργα του: «Συνοπτική ιστορία των μεταφυσικών, ήθικών και πολιτικών ἐπιστημῶν ἀπὸ των χρό-

νων τῆς Ἀναγεννήσεως τῶν γραμμῶν» (1820), «Ἑλληνικὲς ἀρχαιοτήτες ἢ πίναξ τῶν ἐθνῶν, συνηθειῶν καὶ θεσμῶν τῶν Ἑλλήνων» (2 τόμ., 1822), «Συλλογὴ τῶν ἐθνικῶν γαλλικῶν χρονικῶν» (1824—1829, σέ 47 τόμ.), «Λαϊκὴ ἱστορία τῶν Γάλλων» (1832), «Ἱστορικὲς, νομισματολογικὲς καὶ ἀρχαιολογικὲς ἐρευνες περὶ τοῦ πριγκηπάτου τοῦ Μορέως» (1840), «Ἐρευνες καὶ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς γαλλικῆς κυριαρχίας στὶς καταληφθεῖσες ἐπαρχίαι τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας» (1840), «Νέες ἱστορικὲς ἐρευνες περὶ τοῦ πριγκηπάτου τοῦ Μορέως καὶ τῶν βαρωναίων του» (1843—1844) σέ δύο τόμους μὲ γενεαλογικοὺς πίνακες, «Ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς καὶ ἡ Πελοπόννησος (Μορέας), ταξίδι, διαμονὴ καὶ ἱστορικὲς μελέτες» (1843), «Ἱστορία τῶν κατακτήσεων καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Γάλλων στὶς χώρες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὑπὸ τὸν Βιλλεαρδουίνο» (1846) ποὺ παρέμεινε ἀτελές, καὶ πλῆθος ἄλλων συγγραμμάτων διατριβῶν.

Τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ ἀποτελεῖ μετάφραση ἀπ' τὰ γαλλικὰ τῶν ἐντυπώσεων τοῦ συγγραφέα ἀπὸ ἓνα μικρὸ κομμάτι τῆς Φωκίδας (Χριστό, Ἀμφισσα, Μοναστήρι Προφῆτη Ἡλία) ποὺ περιηγήθηκε τὸ 1841 καὶ ἐξέδωσε ἓνα χρόνο ἀργότερα μὲ τίτλο «LA GRECE CONTINENTALE ET LA MOREE» (PARIS, 1842), ὅπου φαίνεται ἡ ἀρχαιολατρία τοῦ περιηγητῆ καὶ ὁ θαυμασμός του γιὰ τὴν ἑλληνικὴ φύση.

»Ἐγκατέλειψα τοὺς Δελφούς, παίρνοντας τὸν ἀντίθετο δρόμο ἀπὸ κείνον ποὺ εἶχα ἀνέβει ὡς ἐκεῖ, καὶ κατέβηκα ἀπ' τὴν πλευρὰ τοῦ Χρισσοῦ (KHRYSO). Εἶν' ἓνα πολὺ ὁμορφο χωριὸ μὲ καλοχτισμένα

σπίτια καὶ οἱ κάτοικοί του φαίνονται ἐξαιρετικὰ χαρούμενοι. Βρίσκεται πάρα πολὺ κοντὰ στὸ χωρὸ, πάνω στὸν ὁποῖο εἶχε χτιστεῖ ἡ ἀρχαία Κρίσσα ποὺ ἔδωσε τ' ὄνομά της στὸν κόλπο τῆς Κρίσσας ἢ τοῦ Σάλωνα ἢ τοῦ Γαλαξειδιοῦ. Ὁ δρόμος ἀκολουθεῖ αὐτὸν τὸν κολπίσκο κατὰ μῆκος ἐνὸς μικροῦ ποταμοῦ ποὺ ζωογονεῖ τὴν κοιλάδα ποὺ εἶναι εὐκολοδιάβατη, ἀρκεῖ ν' ἀκολουθήσει κανεὶς τὴν κοίτη μὲ ἄλογο. Ἀριστερὰ διακρίνομε τὸ χωριὸ Σεργούνη (SER-IANNI) μὲ φράγκικη ὀνομασία, καὶ μετὰ τέσσερες ὥρες πορεία φτάνομε στὸ Σάλωνα, τὴν ἀρχαία Ἀμφισσα (AMPHISSE).

Ἀπὸ πολὺ πρῶτὴ κάθε μέρα ἀρχίζα τις ἐκδρομὲς μου μέσα στὸ Σάλωνα, μὲ τὴν ἐπίσκεψή τοῦ ἀρχαίου φρουρίου, τοποθετημένου στὸ ὕψος ἐνὸς βουνοῦ πάνω ἀπ' τὴν πόλιν. Αὐτὴ ἡ κατασκευὴ, ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ἐπαυξήθηκε ἐπὶ αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἐπιδιορθώθηκε ἀπὸ τοὺς γάλλους κόμητες² τοῦ Σάλωνα. Τὰ ἑλληνικὰ τεῖχη εἶναι πολὺ σπουδαῖα. Ἡ ἐσωτερικὴ θύρα εἶναι πανάρχαια. Ἐχει 2,70 μέτρα ὕψος, 2,35 πλάτος καὶ 2,70 βάθος. Τὸ πλαίσιο στὴν ἄκρην εἶναι ὕψους 2,30 ἐπὶ 1,70 πλάτος. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ψηλὰ πέτρες πάνω στὶς ὁποῖες εἶναι τοποθετημένη μιὰ τρίτη πέτρα, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ ὅλες τις ἑλληνικὲς θύρες. Ὁ ἑλληνικὸς περίβολος εἶναι σχεδὸν παντοῦ πολὺ καλὰ διατηρημένος καὶ παρατηροῦμε ἐκεῖ τὰ δύο εἶδη κατασκευῆς ἐνωμένα: τὸ ἀνώμαλο πολυγωνικὸ καὶ τὸ τετράπλευρο. Ὅλες οἱ γωνίες τῶν τοίχων εἶναι χτισμένες ἀπὸ μεγάλες τετράπλευρες πέτρες πολὺ καλὰ λαξευμένες, ἐνῶ οἱ ἐνδιάμεσες πλευρὲς ἀποτελοῦνται ἄλλοτε ἀπὸ πολυγωνικὲς ἀνώμαλες πέτρες καλὰ ἢ ἀσχημα λαξευμένες ἢ ἄλλοτε ἀπὸ

τετράπλευρες λαξευμένες με μεγάλη επιμέλεια κι απ' την άλλη πλευρά τελείως χοντροκομμένες. Αυτή ή διαφορά κατασκευής δείχνει άραγε δύο ή τρεις έποχές, ή άπλως δύο σύγχρονες μόδες κατασκευής; Η έξέταση των τοίχων του Σάλωνα κάνει τή δεύτερη γνώμη πιο πιθανή. Οι γωνίες, που έπρεπε να είναι πιο ισχυρές, είναι καλύτερα λαξευμένες και αποτελούνται από σειρά διμαλών τετράπλευρων λίθων. Οι ένδοάμεσοι τοίχοι, που ήθελαν λιγώτερη φροντίδα, αποτελούνται από ανώμαλες πέτρες περισσότερο ή λιγώτερο λαξευμένες. Έτσι εμφανίζονται τὰ τρία είδη κατασκευής ένωμένα σ' ένα σημείο. Δύο στρογγυλοί πύργοι είναι προφανώς βυζαντινής καταγωγής. Δύο τετράγωνοι πύργοι, στον ένα των οποίων διακρίνομε τὰ ίχνη μιας θύρας παρασηνίων, είναι φράγκικης κατασκευής και προέλευσης. Στο έσωτερικό των τοίχων βρίσκονται τὰ έρείπια μιας φράγκικης εκκλησίας, κάτω απ' τὰ όποια ύπάρχει μιὰ μικρή υπόγεια εκκλησία με φόρμα τελείως ασυνήθιστη. Είναι διπλή, αλλά δέν αποτελείται από δύο σώματα ένωμένα κατά μήκος: ή μία πέφτει με τή δεξιά γωνία στην άκρη τής πρώτης και δέν έχει έξοδο παρά μόνο απ' τήν πρώτη. Κοντά στην φράγκικη εκκλησία βρίσκονται τὰ έρείπια μιας μικρής βυζαντινής εκκλησίας, και δίπλα στην τελευταία ένα μικρό ιερό, πολύ πιθανώς ρωμαϊκό. Μπαίνοντας άριστερά ύπάρχει ένα σκαλοπάτι σκαμμένο στο βράχο σ' όλο τὸ μήκος τής πλευράς του τοίχου, και όλο τὸ λιθόστρωτο είναι όμοια σκαλισμένο στο βράχο. Έτσι: ήρθαν να συγκεντρωθούν σ' αυτόν τὸ στενό χώρο πολλές γενεές ανθρώπων, που δέν άφησαν εκεί παρά σκόνη κι έρείπια.³

Κατεβαίνοντας απ' τὸ κάστρο, σταμά-

τησε να θαυμάσω μιὰ όμορφη πηγή με άψίδα τουρκικῆς κατασκευής.⁴ Τὸ νερό εκεί είναι άφθονο κι εξαιρετικῆς ποιότητας. Ποτίζει όλους τούς κήπους τής πόλης και παρέχει τή δυνατότητα σ' όλους τούς κατοίκους να στολίζουν τὰ σπίτια τους με λίγα δέντρα. Ο Σάλωνας είναι διασκορπισμένος εδώ κι εκεί, χωρίς κανένα σταθερό δρόμο, πάνω σ' όλες τις πλαγιές του λόφου, σαν ένα έλβετικό χωριό. Η έντύπωση είναι θαυμάσια από μακριά, αλλά από κοντά είναι πολύ δύσκολο να είσχωρήσει κανείς μέσα σ' ένα τέτοιο θαλάλο από πέτρες και θάταν πολύ άσχημο να τὰ ένώσουν κάποτε όλ' αυτά χτίζοντας μιὰ μικρή πόλη.

Διέτρεξα όλ' αυτά τὰ έρείπια. Πάνω στην πλευρά του τείχους βρίσκεται ακόμα όρθια μιὰ εκκλησιούλα έρειπωμένη, του Αι-Γιάννη του Θεολόγου (SAINT-JEAN-LE-THEOLOGIEN), χτισμένη πάνω στα έρείπια ενός αρχαίου ναού που σώζονται οι βάσεις του,⁵ και που φαίνεται ακόμα ένα μακρόστενο παράθυρο με άψίδα, φράγκικης προέλευσης. Στο κάτω μέρος τής πόλης μιὰ άλλη εκκλησία στ' όνομα του αγίου Νικολάου και τής αγίας Παρασκευής⁶ προσφέρει πάνω στο τοίχωμά της, στο κέντρο, εκεί που ψάλλουν, ένα πρότυπο που παρουσιάζει τὸν δικέφαλο αετὸ τής Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας να κρατάει μιὰ σφαίρα στο δεξί του πόδι. Τὸ ίδιο έμβλημα βρίσκεται πάνω απ' τή θύρα ενός ιδιαίτερου οικήματος. Απ' τήν τουρκικῆ έποχή δέν μένει στο Σάλωνα παρά μόνο ένα τζαμί. Πρέπει να προσθέσουμε ακόμα πὼς άμέσως μετά την επανάσταση γι' αντίποινα στους Τούρκους, που γκρέμισαν όλα τὰ καμπαναριά των χριστιανικών εκκλησιών κι απαγόρευαν να χτίσουν άλλα, οι χριστιανοί κατέστρεψαν

τὸ μιναρὲ τοῦ τζαμιοῦ. Δύο ἄλλες ἐκκλησίες ὑπάρχουν πάνω ἀπ' τὴν πόλη, αὐτὴ τῆς Παναγίας,⁷ καὶ μιὰ ἄλλη πιὸ μικρὴ ἀφιερωμένη στὴν Παναγία καὶ στὸν Σωτήρα, καὶ πού εἶναι χτισμένη πιὸ ψηλὰ μέσα στὰ πλατάνια, στὴν πλαγιά τοῦ βουνοῦ.⁸ Ἀλλὰ ἐκεῖ δὲν θρῆκα τίποτα τὸ ἀξιόλογο.

Τὰ τεῖχη τῆς ἀρχαίας Ἀμφισσας, ἀποτελούμενα ἀπὸ μεγάλες τετραγωνισμένες πέτρες, συνεχίζονται σ' ὅλο τὸ μῆκος τοῦ ποταμοῦ, στὴν ἄκρη τοῦ νέου Σάλωνα. Ἀπ' τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ ποταμοῦ ὑπάρχει ἓνα πανάρχαιο μνημεῖο: Εἶναι ἓνα σπήλαιο, περίπου ἕξ τετραγωνικὰ πόδια, σκαλισμένο στὸ βράχο.⁹ Ἡ θύρα εἶναι φαρδεῖα καὶ ψηλὴ, καὶ στὸ βάθος εἶναι ἓνας ἀνοιχτὸς τάφος. Ἀκολουθώντας τίς τοπικὲς ἐρμηνεῖες, ἦταν ὁ τάφος τοῦ Αἰγύπτιου Φώκου (PHOCAS), πού ἔδωσε τ' ὄνομά του στὴ Φωκίδα. Ἀπ' αὐτὸ τὸ σπήλαιο, λίγο πιὸ ψηλὰ ἀπ' τὸ ποτάμι, πάνω στὴν πλαγιά τοῦ βουνοῦ, ἀπέναντι ἀπ' τὸ Σάλωνα, διακρίνομε ὅλη τὴν κοιλάδα, καὶ θὰ βλέπαμε παλιότερα τὴν ἀρχαία Ἀμφισσα, πού τὰ τεῖχη τῆς, καμιά ἑκατοστὴ πόδια πιὸ κάτω, ἀκολουθοῦσαν τὴν κοίτη τοῦ ποταμοῦ.

Δύο λεῦγες ἀπ' τὸ Σάλωνα, πάνω στὸ βουνό, κοντὰ στὸ δρόμο πού ὁδηγεῖ στοὺς Δελφούς, θρῖσκεται τὸ πολὺ παλιὸ καὶ πολὺ πλούσιο μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία¹⁰ (SAINT-ELIE). Ἡλπιζα ὅτι θάβρισκα ἐκεῖ μερικὰ χειρόγραφα, ἀλλὰ οἱ καλόγεροι τοῦ Προφήτη Ἡλία, πού φροντίζουν θαυμάσια τὰ χωράφια τους, τ' ἀμπέλια τους καὶ τὴν ἐκκλησίά τους, δὲν εἶχαν νὰ μοῦ δείξουν τίποτα ἀπὸ διβλιοθήκη ἢ ἀρχεῖα. Γιατὶ τὸ μοναστήρι κ' ἡ ἐκκλησία εἶχαν ἕξ ὀλοκλήρου ξαναχτι-

στεῖ πρὶν λίγα μόλις χρόνια. Ἐνας ἔξυπνος καὶ χωρὶς μόρφωση καλλιτέχνης διακόσμησε τὸ ἱερὸ αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας μ' ἓνα θαυμάσιο ξυλόγλυπτο κάλυμμα, καμιά εἰκοσαριὰ πόδια ὕψος ἐπὶ τριάντα πλάτος, πού δὲν στερεῖται ἀξίας.¹¹ Ἡ σύλληψη φανερώνει πολλὴ φαντασία γιὰ ἓναν ἄνθρωπο πού πρὶν δὲν εἶχε τίποτα δεῖ ἢ μελετήσῃ. Οἱ κολόνες εἶναι σὺλ ἀραβουργήματος μὲ δέντρα, λουλούδια, ζῶα καὶ συναθροίσεις φανταστικῶν προσώπων. Ἡ χρῆση τῆς σμίλης δείχνει ἱκανὸ χέρι, ἀλλὰ τὸ σχέδιο δὲν ἀνταποκρίνεται στὸ ταλέντο τοῦ δημιουργοῦ. Πιστεύεις πὼς βλέπεις ἓνα δικό μας ξυλόγλυπτο τοῦ ἐνδέκατου αἰῶνα, τόσο πολὺ τὸ σχέδιο εἶναι τραχὺ καὶ λαθασιμένο.

Ὁ ἡγούμενος, πού μὲ ὑποδέχτηκε μὲ πολλὲς περιποιήσεις, μοῦ ἐτοίμασε στὸ δωμάτιό του ἓνα κολλατσὸ καὶ μερικὰ μπουκάλια ἀπ' τὸ ἐξαιρετικὸ του κρασί. Ἐπειτα ὁδήγαμε νὰ χαροῦμε τὴ θεά ἀπ' τὴν ταρατσα του. Ἡ θεά εἶναι μεγαλοπρεπής. Στὰ πόδια μας ὁ κόλπος τῆς Κορίνθου πού τὴν ἀγκαλιάζει ὀλόκληρη, ἀπ' τὰ βουνὰ τῆς Μεγαρίδας ὡς τὴν Πάτρα κι ὡς τὸ βουνὸ Σανταμέρι,¹² φρούριο τοῦ Νικολάου μας, πυργωδεσπότη τοῦ Σαίντ - Ὁμέρ (DE SAINT - OMER). Νότια ἡ θεά ἐκτείνεται στὴν Πελοπόννησο ὡς τὰ βουνὰ τοῦ Ταυγέτου, βόρεια ὁ Παρνασσός, ἀνατολικά ὁ Ἑλικὼν, καὶ ἡ θεά προεκτείνεται δυτικὰ, ἀκολουθώντας τὴ θάλασσα ὡς τὰ Ἴονια νησιά κι ὡς τὰ τελευταῖα σημεῖα τῶν βουνῶν τῆς Καλαβρίας. Ἐτσι ὁ ἀπέραντος ὀρίζοντας ἐκτείνεται ἀπ' τίς πρῶτες ἀκτὲς τῆς Τουρκίας ὡς τίς τελευταῖες ἡς Ἰταλίας κι ὅπως περιλάμβανε ἓνα σύνολο ἀπὸ κοιλάδες, βουνὰ, νησιά καὶ θάλασσες ἢ ὁμορφιά του μᾶς κράτησε ὥρες καθλωμένους. Παρ' ὅλ' αὐτὰ ἡμουν ἀ-

ναγκαζόμενος νὰ σκεφτῶ τὸ γυρισμό. Ὁ δρόμος τοῦ θουνοῦ, γιὰ νὰ κατέβω στὴν κοιλάδα τῆς Ἀμφισσας, εἶναι τραχὺς καὶ βραχώδης κι ἐπρεπε νὰ μὴ χαθεῖ ὁ ἥλιος γιὰ νὰ κατέβω τὰ βράχια. Ἔτσι μὲ λύπη μου πῆρα τὴν ἄδεια νὰ φύγω ἀπ' τοὺς καλούς μου καλόγερους καὶ τὸ θαυμαστό τους μοναστήρι, ὅπου θὰ μπορούσα νὰ ζήσω μιὰ ζωὴ βενεδικτίνου, μοιρασμένος ἀνάμεσα στὸ θαυμασμό μιᾶς ὥραιας φύσης καὶ στίς καθαρὲς μελέτες γιὰ νὰ ἐξευγενίσω τοὺς ἀνθρώπους.

Ὁ οὐρανὸς ἦταν βαρὺς φεύγοντας ἀπ' τὸ Σάλωνα καὶ τὰ σύννεφα μαρτυροῦσαν τὴ βροχὴ πού θὰ ῥχόταν. Μὲ κόπο ἀνέβηκα ὡς τὸ χωριὸ Τοπόλια, μιὰ λεύγα ἀπ' τὸ Σάλωνα, ὅταν ἄρχισε μιὰ ραγδαία καὶ τρομερὴ βροχὴ, σὰν αὐτὲς τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν. Ἡ βροχὴ συνέχιζε νὰ πέφτει βίαια πάνω ἀπὸ τρεῖς ὥρες, χωρὶς διακοπὴ, καὶ συνοδευόταν ἀπὸ ἓνα τέτοιον ἄνεμο, πού πολλές φορές κόντεψε νὰ μὲ ρίξει ἀπ' τ' ἄλογό μου. Ὁλος αὐτὸς ὁ δρόμος, κατὰ μῆκος τοῦ Παργασσοῦ, ἀποτελεῖται ἀπὸ βράχους καὶ θουνὰ ἀμμιώδη. Ὅταν πέφτει ἡ βροχὴ καὶ διαλύεται ἡ ἄμμος ξεχειλίζουν οἱ χεῖμαρροι πάνω στὰ μονοπάτια, πού μέσα σὲ λίγες ὥρες μεταβάλλονται σὲ λάσπη, καὶ παντοῦ, ὅπου δὲν ὑπάρχουν τσακισμένα βράχια πού νὰ σχηματίζουν τὸ δρόμο, τὰ πόδια τῶν ἀλόγων βυθίζονται στὴ λάσπη χωρὶς τέλος. Ἄν προσπαθοῦσαμε νὰ προχωρήσουμε, ἔξω ἀπ' τὸ χεῖμαρρο καὶ τὸ μονοπάτι, ἀπ' τὰ φυσικὰ λειβάδια, θὰ διατρέχαμε τὸν κίνδυνο νὰ μείνουμε βυθισμένοι στὴ λάσπη χωρὶς νὰ μπορούμε νὰ γοῦμε, ἀκριβῶς ὅπως στὰ ἔλη τῆς Ὀλλανδίας. Αὐτὸς ὁ φρικτὸς καιρὸς ἔδινε φοβερὴ ὕψη στὸ θουνό, μ' ἓνα χρώμα τραχὺ καὶ μονότονο. Ὅλα τὰ ξύλα τῶν πεύκων εἶχαν ἓνα σκοῦρο πράσι-

νο καὶ οἱ χίλιων λογιῶν χαράδρες τὸ ἔκαναν ἀνώμαλο, γαρνιρισμένο μὲ δασυμένες πλευρές, καί, χάνοντας τὴ χάρη πού δίνει ὁ ἥλιος σὲ μιὰ ὀμορφὴ φύση, ἔδειχναν ὅλη τους τὴ σκληράδα. Παρὰ τὴ ραγδαία βροχὴ πού μὲ εἶχε καταμουσκέψει, αὐτὴ ἡ δυνατὴ καὶ ὀμορφὴ φύση εἶχε κυριέψει τὸ θαυμασμό μου. Σταματοῦσα μερικὲς φορές νὰ μελετήσω τίς σκηνές πού παρουσιάζονταν αὐτὴ τὴ στιγμή στὰ μάτια μου καὶ πού δὲν θὰ ξανάβλεπα ποτέ. Κάποτε ὁ καιρὸς γλύκανε κ' ἡ βροχὴ ἔπεφτε ἀπαλότερα, καθὼς κατεβαίναμε πρὸς τὴν κοιλάδα τῆς Δωρίδας. Αὐτὸ πού κάνει τὰ ταξίδια στὴν Ἑλλάδα τόσο κοπιαστικά εἶναι ὅτι μετὰ ἀπὸ μιὰ τέτοια κακοκαιρία ἢ μετὰ ἀπὸ φοβερὴ κούραση δὲν μπορεῖς νὰ βρεῖς, κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος, μιὰ καλὴ φωτιὰ νὰ στεγνώσεις, ἔνα καταφύγιο ν' ἀναπυκνῇς, ἔνα ὑποφερό γεῦμα γιὰ ν' ἀναλάβεις δυνάμεις. Ὅταν καταμουσκεφεῖς πρέπει νὰ περιμένεις νὰ σταματήσῃ ἡ βροχὴ γιὰ νὰ στεγνώσεις ἢ ν' ἀλλάξεις, ἂν θεωρεῖς βέβαια ἀρκετὴ μιὰ δυνατὴ φωτιὰ στὸ ὑπαίθρο. Ὅταν εἶσαι κατάνοπος ξεκουράζεσαι κάτ' ἄπὸ ἓνα δέντρο: εὐτυχισμένος ὅποιος, μετὰ ἀπὸ μιὰ θυελλώδη βροχὴ σὰν αὐτὴ πού βρῆκα στὸ δρόμο, συναντήσῃ ἓνα χάμι γιὰ καταφύγιο. Μιὰ ἀστραπὴ μ' ἄφησε νὰ δῶ σὲ κάποια ἀπόσταση τὸ χάνι τῆς Γραδιᾶς, καὶ σπιρούνισα τὸ ἄλογό μου γιὰ νὰ φτάσουμε γρήγορα ἐκεῖ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Πρόκειται γιὰ τὸ χωριὸ Σεργούνι, πού ἡ ὀνομασία του δὲν εἶναι φραγκικὴ ἀλλὰ τουρκικὴ, καὶ σημαίνει: τόπος ἐξορίας (Κ. Σάθα: «Χρονικὸν ἀνέκδοτον Γαλαξειδίου», Ἀθῆναι 1864, σ. 207, καὶ ἐπανέκδ. 1914, σ. 212—3). Παλιώτερα ὀνομαζόταν Πύργος (Δρόσου Κραθαρτό-

γιαννου: «Τὰ Σάλωνα στήν Τουρκοκρατία», περ. «Φωκίδα», "Αμφίσσα 1972, τεύχ. 4—5, σ. 14).

2. Τὸ ὄρθθ εἶναι: αὐθέντες, κι ὄχι κόμητες (RUBIO Y LLUCH: «Ἱστορικά τῶν Σαλώνων», περ. «Τετράμηνα», τ. γ', "Αμφίσσα 1982, τεύχ. 22).

3. Γιά τὸ Κάστρο τῶν Σαλώνων (Ἀμφίσσης), βλ. RUBIO Y LLUCH: «Περὶ τῶν Καταλανικῶν Φρουρίων τῆς Ἑπαιρωτικῆς Ἑλλάδος» μετ. Ν. Μαυράκη, Ἀθῆναι, «Ἑστία», 1917, σελ. 73—96.

4. Εἶναι ἡ θρύση τῶν «Πηγαδιῶν», κάτω ἀπ' τὸ Κάστρο, ποὺ σώζεται ὡς σήμερα.

5. Ὁ ναὸς αὐτὸς σώζεται μέχρι σήμερα σὰν Ἀγιάνην. Ὁ Θεοχάρης Μελισσάρης γράφει σχετικὰ: «Ἐπὶ τῶν θεμελίων ἀρχαίου ναοῦ ἔχει κτισθῇ ὁ παρὰ τὸν Γατσαπνίχτην μικρὸς ναὸς τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου. Κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ αὐτοῦ, ὅστις ἦτο καὶ ὑπόγειος, εὐρέθησαν τὰ περικοσμοῦντα τὸν ἀρχαῖον ναὸν διάφορα καλλωπιστικὰ λείψανα. Κολῶναι, κράνα, θάσσεις καὶ ἄλλα συναφῇ τεκμήρια ὑπάρχουν ἐκεῖ μέχρι σήμερον. Ἐὰν ποτε ἐξακριβωθῇ ὅτι ὁ ναὸς τῆς Χάρμανας ἐτιμᾶτο εἰς τὴν μνήμην ἁλλου Θεοῦ, τότε ἀφεύκτως ὁ ναὸς αὐτὸς θὰ ἐτιμᾶτο εἰς τὴν μνήμην τοῦ Ποσειδῶνος, διότι παραπλεύρως αὐτοῦ διήρχετο ὁ ποταμὸς Δάφνος» (Θ. Μελισσάρης: «Ἡ ἱστορία τῆς Ἀμφίσσης καὶ τῶν πέριξ...», τ. α', ἐν Ἀμφίσση, 1924, σ. 69).

6. Καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς — μὲ τίς νεώτερες προσθήκες — σώζεται ὡς σήμερα μὲ τ' ὄνομα Ἀγία Παρασκευὴ ἢ Παλιὸς Ἀι-Νικόλας. Ὡς τὰ τέλη τοῦ προηγούμενου αἰῶνα ἀποτελοῦσε ἰδιαίτερη ἐνορία.

7. Ἰδιαίτερη ἐνορία ἀποτελοῦσε κ' ἡ «Παναγία», γραφικὸ ἐκκλησάκι ποὺ σώ-

ζεται κι αὐτό, καὶ ποὺ μαζί μὲ τὴν «Ἀγία Παρασκευὴ» (ἐ. ἀ.) συστεγάστηκαν στὸν καινούργιο ναὸ, ποὺ ὀνομάστηκε «Κοίμησις τῆς Θεοτόκου καὶ Ἅγιος Νικόλαος».

8. Εἶναι ἡ «Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτήρος», βυζαντινὸς ναὸς τοῦ 11ου αἰ. ἐξαιρετικῆς τέχνης. (Θωμᾶ Διακομανώλη — Δρόσου Κραβαρτόγιαννου: «Τουριστικὸς Ὁδηγὸς Νομοῦ Φωκίδος», "Αμφίσσα 1968, σ. 25—6).

9. Γιά τὸ μνημεῖο αὐτό, ποὺ στὸ λαὸ εἶναι γνωστὸ σὰν «Λυκότρυπα», βλ. Δρόσου Κραβαρτόγιαννου «Ἡ Λυκότρυπα», περ. «Φωκικά Χρονικά», τεύχ. 1, Ὀκτωβρίου 1970, σ. 13—4, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Εἶναι περίεργο πῶς σώθηκε τὸ πανάρχαιο καὶ κομψότατο αὐτὸ μνημεῖο ὡς τίς μέρες μας. Πρὶν λίγα χρόνια, μ' ἐνέργειες τοῦ ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Δελφῶν Πέτρου Θέμελη, κηρύχθηκε διατηρητέο.

10. Τὸ μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία εἶναι ὁ τόπος ποὺ κηρύχθηκε ἡ ἐπανάστασις τοῦ '21 στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Φαίνεται πῶς ὁ Μπυσσὸν δὲν τὸ πληροφορήθηκε, γιατί, ἂν καὶ λάτρης τῆς ἐλληνικῆς Ἐπανάστασης, δὲν τὴν ἀναφέρει.

11. Θ. Διακομανώλη — Δρ. Κραβαρτόγιαννου, ἐ.ἀ., σ. 56—7. — Γ. Κουτσοκλένη: «Τὸ μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία Παρνασσίδας», 1976 — Ν. Ὀλυμπίου: «Τὰ ξυλόγλυπτα τῆς Ἱερᾶς μονῆς τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ Παρνασσίδος», Ἀθῆναι, «Θεολογία», 1979.

12. Σανταμέρι: Ὁρεινὸ χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν, χτισμένο στὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ Σκόλλιος, ποὺ ὀνομάζεται ἐπίσης Σανταμέρι, ἀπ' τὸ ὁμώνυμο φραγκικὸ κάστρο ποὺ ὑπάρχει ἐκεῖ, καὶ ποὺ ἔχτισε τὸ 1273 ὁ Νικόλαος ντὲ Σαῖντ - Ὁμέρ.

ΟΙ “ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ,, ΣΤΟΝ ΤΟΠΟ ΜΑΣ

ΤΟΥ ΣΠΑΡΤΑΚΟΥ

Πέρασαν έξηντα χρόνια από τὸ μαῦρο ἐκεῖνο Αὐγουστο. τοῦ 1922, ποὺ ἡ μεγάλη συμφορά, ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή, ξέσπασε ἀναπάντεχα. καὶ ἐπληξε καίρια τὸ “Ε-θνος μας — ἦταν ἡ μεγαλύτερη συμφορά ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης.

“Ο στρατὸς μας, ἀποκαμωμένος ἀπὸ τὸ σκληρὸ ἀγῶνα μιᾶς ὁλόκληρης δεκαετίας καὶ ὑπονομευμένος ἀπὸ τὸν ἐθνοφθόρο διχασμὸ καὶ τὴ προπαγάνδα τῶν ντόπιων ψιθυριστῶν καὶ τῶν ξένων πρακτόρων, δὲν ἄντεξε στὴν ἐπίθεση τῶν τούρκων — ἄρτια ἐξοπλισμένων ἀπὸ ἐχθροὺς καί... φίλους μας — καὶ λύγισε. Τὸ λαμπρὸ δημιούργημα τοῦ πολύχρονου ἀγῶνα, ἡ “Ελλάδα τῶν δύο ἡπείρων καὶ πέντε θαλασσῶν, ποὺ περιέκλειε τὰ πρὸ πολλὰ ἐθνικά μας ἐδάφη, γκρεμίστηκε σὲ συντρίμμια καὶ τὸ ὄραμα ἀναρίθμητων γενεῶν — «πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλι δικά μας θᾶναι» — ἐσθῆσε ὀριστικά.

“Ο ἀφηνιασμένος τσέτης καὶ ὁ ἀδίστακτος νεότουρκος ὄρμησαν μὲ λύσσα πάνω σὲ κάθε τι ἐλληνικὸ γυρεύοντας νὰ τὸ ἐξαφανίσουν ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς καί, κυριολεκτικά, «ἔθυσαν καὶ ἀπόλεσαν» — εἶχαν ἐκπαιδευτεῖ καλὰ ἀπὸ τὴ γενοκτονία τῶν ἀρμενίων ποὺ προηγῆθηκε. Φλόγες ἔζωσαν πόλεις καὶ χωριά καὶ οἱ στάχτες σκέπασαν τὸ μόχθο ὁλόκληρων αἰώνων — τὰ

μετέβαλαν σὲ μαῦρα ἀποκαΐδια. “Ο ἐλληνισμὸς τῆς Μικρασίας, ἀπὸ τὴν κοντινὴ “Ιωνία καὶ τὸ μακρινὸ Πόντο καὶ τὸ μυθολογικὸ Καύκασο, ξερριζώθηκε ἀπὸ τὴν ἐφέστια γῆ καὶ μὲ ἓνα ἀπερίγραπτο ὄργιο σφαγῆς καὶ ὀλέθρου ἀφανίστηκε. “Οσοι πρόλαβαν νὰ περάσουν στὴν “Ελλάδα γλύτωσαν, ὅσοι ἔμειναν πίσω χαθῆκαν — ἄλλοι σφάχτηκαν ἀλύπητα ἐπὶ τόπου καὶ ἄλλοι ἀργοπέθαναν στὰ βάθη τῆς “Ανατολίας ἀπὸ τὴν πείνα, τὶς κακουχίες καὶ τὶς ἀρρώστειες. Καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν ὁλοκλήρωσε τὴ συρρίκνωση τοῦ «ἐλληνισμοῦ» στὸν «ἐλλαδισμό», ὀριστικοποίησε τὸν ξεπατρισμὸ καὶ δημιούργησε τὶς «χαμένες πατρίδες» θάζοντας, ταυτόχρονα, τὴν ταφόπλακα σὲ μιὰ συνέχεια χιλιάδων χρόνων.

“Ενάμιση ἑκατομμύριο Ἕλληνες μικρασιάτες ἔφτασαν τότε πρόσφυγες στὴν “Ελλάδα, μὲ τὴ φρίκη τῆς σφαγῆς στὰ μάτια καὶ τὴν ἀπόγνωση τοῦ ξερριζωμοῦ στὴ ψυχὴ. Καὶ τὸ βαρὺ ἔργο τῆς ἀποκατάστασής τους — τόσο τῆς ἄμεσης περίθαλψης ὅσο καὶ τῆς μετέπειτα ἐγκατάστασης — ἔπεσε στοὺς ἀνήμπορους ὤμους τῆς μικρῆς καὶ ἀποκαμωμένης χώρας μας. “Εργο τιτάνειο, ἱκανὸ νὰ κλονίσει χώρες πολὺ μεγαλύτερες καὶ οἰκονομικὰ εὐρωστότερες ἀπὸ τὴ δική μας, ποὺ ὅμως εὐοδώθηκε, ἔστω καὶ ἂν ἀργοπόρησε κάπως, χάρη στὴν εὐψυ-

χία του ντόπιου έλληνισμού. "Αν και άποδεκατισμένος από τον πόλεμο—δέν υπήρχε οικογένεια νά μὴν πενθεῖ κάποιο χαμένο στρατιώτη— και οικονομικά έξουθενωμένος από την πολύχρονη έπιστράτευση και τὴ θαρύτατη φορολογία — ως τὸ «κόψιμο» τοῦ χρήματος εἶχε φτάσει — δέν εἶχε χάσει ὅμως τὴ ψυχικὴ του δύναμη και τὴν αγωνιστικότητα. Καὶ δίχως άμφοισθητήσεις, μεμψιμοιρίες ἢ αντίδράσεις ξαναρίχτηκε στὸν άγωνα.

Δέχτηκε τὸν ξερριζωμένο άδερφό με προθυμία, έσκυψε επάνω του με συμπόνοια και θγάζοντας, κυριολεκτικά, τὴ μπουκιά από τὸ στόμα του τὴ μοιράστηκε μαζί του — δέν εἶχε τίποτα άλλο. "Εκαμε ὅ,τι περνοῦσε από τὸ χέρι του γιὰ νὰ άνακουφίσει τὸν πόνο του και νὰ άπαλύνει τὴν δυστυχία του και κρατώντας τον από τὸ χέρι θάδισαν τὸ δρόμο γιὰ τὸ Γολγοθᾶ.

Κάτι ἤξερε και τοῦτος από κατατρεγμούς και προσφυγιά, κάποιες μνήμες, ὅχι πολὺ παλιές, ζοῦσαν άκόμα μέσα του.

Δέν εἶχε ξεκαθαρίσει διόλου ἡ σύγχυση από τὰ δραματικά γεγονότα και ὁ άπόηχος τῆς καταστροφῆς δέν εἶχε καταλαγιάσει οὔτε στὸ παραμικρὸ ὅταν μιὰ ἡμέρα — "Οκτώβρης τοῦ 1922 ἦταν — έφτασαν στὸ μικρὸ και ἤσυχο λιμανάκι τῆς "Ιτιᾶς κάτι φορτηγὰ καράβια με ανθρώπινο φορτίο. "Η πολιτεία στὴν προσπάθειά της νὰ εξασφαλίζει κάποιες στοιχειώδεις συνθήκες διαβίωσης και έργασίας στοὺς πρόσφυγες τοὺς έστελνε σὲ περιοχές ὅπου

ἡ άπασχόληση και ἡ στέγαση παρουνισαζόταν κάπως δυνατή. Καὶ τὸ ανθρωπομάνι τοῦτο ποὺ μурμήγκιαζε στὰ καράβια, προοριζόταν νὰ εγκατασταθεῖ στὸν τόπο μας — στὴν "Ιτιά, στὴν "Αμφισσα και στὰ ἄλλα χωριά.

"Ο κόσμος τῆς περιοχῆς — ὅπως και τῆς ἄλλης "Ελλάδας — εἶχε θέβαια άκουστὰ γιὰ τὴ φοβερὴ καταστροφή, δέν εἶχε ὅμως φανταστει τὸ δράμα ποὺ αντίκρυσσε ὅταν ἄρχισαν νὰ θγαίνουν από τὰ καράβια οἱ πρόσφυγες. "Αντρες και γυναῖκες γερασμένοι πρὶν τὴν ὥρα τους από τὸν τρόπο και τὶς κακουχίες, άδυνατισμένοι από τὶς στερήσεις και τὴν κακοπέραση, με τὸ κορμὶ ντυμένο στὰ κουρέλια και τὴ ψυχὴ ἄδεια από κάθε αἶσθημα, πατοῦσαν άδιάφοροι τὴ γῆ ποὺ προοριζόταν γιὰ νέα τους πατρίδα. Με τὰ λιγοστὰ πράγματά τους — τὸ νοικοκυριό τους — φορτωμένοι στὸν ὄμο, κρατώντας τὰ παιδιὰ στὴν άγκαλιά ἢ από τὸ χέρι ἔπαιρναν, ὁ ἕνας πίσω από τὸν ἄλλο, τὸ δρόμο γιὰ τὰ δέντρα τῆς παραλίας. Βάδιζαν μηχανικά, σάν «κοπάδι», δίχως καμμιὰ αντίδραση ἢ εκδήλωση, δίχως καν ἕνα στεναγμὸ άνακούφισης γιὰ τὸν τελειωμὸ τοῦ θασανιστικοῦ ταξιδιοῦ τους — εἶχαν παραδοθεῖ στὴ μοίρα τους.

Οἱ λιγοστοὶ ἱτιῶτες ποὺ εἶχαν συναθροιστεῖ γιὰ νὰ δοῦν τί ἔφεραν τὰ καράβια, ἔμειναν άποσβολωμένοι στὴ θέα τῆς δυστυχίας ἐτούτης — μαρμάρωσαν. Εὐτυχῶς γρήγορα ἔφτασαν οἱ γυναῖκες τοῦ χωριοῦ, ξεσηκωμένες από τὸ μαντάτο ποὺ γοργόφερο πέταξε από σπίτι σὲ

σπίτι καὶ ἄρχισαν νὰ προσφέρουν ὅ,τι μποροῦσαν. Τὸ ψωμί, τὸ φαί, τὸ γάλα ἦταν χρειαζόμενα σὲ τούτους τοὺς βασανισμένους ἀνθρώπους, περισσότερο ὅμως χρειαζόμενος — θάλασμο σωστὸ — ἦταν ὁ καλὸς λόγος καὶ τὸ πρόθυμο δέξιμο πού ἔδειχναν ὅτι ἡ ἀνθρωπιὰ δὲν χάθηκε ἀπὸ τὸν κόσμον — καὶ τὴν εἶχαν τόσο ἀνάγκη. Ἦρθαν καὶ οἱ γιατροὶ τοῦ τόπου γιὰ νὰ γιαιτρολογήσουν ὅσους εἶχαν ἀνάγκη, ἦρθε καὶ ὁ παπᾶς νὰ τοὺς καλωσορίσει καὶ νὰ τοὺς πεῖ δυὸ λόγια παρηγοριᾶς ν' ἀναθαρρήσουν. Καὶ σὲ λίγο ὅλο τὸ χωριό, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἦταν συναθροισμένοι ἐδῶ, ἔτοιμο νὰ βοηθήσει σ' ὅ,τι ὁ καθένας μποροῦσε.

Τὸ «κοπάδι», πού τόση ὥρα στέκόταν ἀσάλευτο, παγωμένο, θαρρεῖς, ἔνοιωσε νὰ τὸ τυλίγει τώρα μιὰ ζεστασιά, μιὰ ἀνθρωπιὰ, πού σχεδὸν τὴν εἶχεν ξεχάσει, καὶ ἄρχισε σιγὰ - σιγὰ νὰ συνέρχεται - ἀναδεύτηκε. Τὰ ἀνέκφραστα μάτια πῆραν ζωή, τὰ πικραμένα χεῖλια γλύκαναν, ἡ ἀπελπισμένη ψυχὴ στυλώθηκε — ἔνοιωσε τὸ στήριγμα καὶ ἄπλωσε τὸ χέρι σ' αὐτό. Οἱ γυναῖκες πρῶτες ἦρθαν ἡ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη καὶ ἄνοιξαν τὶς καρδιές τους—εἶπαν καὶ ἄκουσαν τὰ θάσανα, παρηγορήθηκαν, ἀλάφρωσαν.

Οἱ ἄντρες πάλι, ὥσπου νὰ τακτοποιηθοῦν τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐγκατάσταση, κάθησαν ἀντάμα μὲ τοὺς ντόπιους, ἤπιαν καφέ, ἄναψαν τσιγάρο, πιάσαν τὴν κουβέντα. Καὶ τὰ ἀόρατα δεσμὰ πού δένουν ἀκατάλυτα τοὺς ἀνθρώπους τέτοιες ὥρες συμφορᾶς καὶ ὀδύνης θρῆκαν

ἔδαφος πρόσφορο καὶ ἄρχισαν σιγὰ - σιγὰ νὰ ἀπλώνονται καὶ νὰ δημιουργοῦν, ἀπὸ τὴν πρώτη κίολας στιγμὴ, γνωριμίες καὶ φιλίες.

Τὸ μακρὺ ταξίδι τῶν ξεπατρισμένων τῆς Μάκρης καὶ τῆς Κίου ἔφτανε πιά στὸ τέλος του καὶ τὸ ροδοχάραμα μιᾶς καινούργιας ζωῆς, γιὰ ντόπιους καὶ γιὰ ξένους, φαινόταν στὸν ὀρίζοντα.

Δύσκολο εἶναι νὰ ριζώσει κάποιος σὲ ξένο μέρος καὶ ἀκόμα δυσκολότερο ἂν ἡ εἰκόνα τῆς «χαμένης πατρίδας» διατηρεῖται ἄσβεστη στὴ ψυχὴ του. Καλὸς ὁ τόπος σας, ἔλεγαν οἱ πρόσφυγες, καλοὶ καὶ οἱ ἀνθρώποι του, τί τὰ θέλεις ὅμως δὲν εἶναι γιὰ μᾶς — ὁ ξένος καὶ ὁ ποταμὸς τὴν κοίτη τοὺς γυρεύουν. Καὶ αὐτοὶ νοιῶθαι ξένοι καὶ νοσταλγοῦσαν τὰ μέρη τοὺς — καὶ τὶς ὀποιεσδήποτε ἀνέσεις τοὺς. Τώρα πού ὁ ἄμεσος κίνδυνος ἔπαψε νὰ τοὺς ἀπειλεῖ καὶ ὁ τρόμος ὑποχώρησε, ἄρχισαν νὰ νοιώθουν τὰ ἄλλα δεινὰ τῆς προσφυγιάς. Ὁ χειμῶνας ἦταν θαρὺς, τὸ κρῦο δυσβάσταχτο καὶ τὰ λιγοστὰ καταλύματα — δημόσια κτίρια, ἀποθήκες, σχολεῖα, ἀγροτοκαλύβες —δὲν τοὺς παρεῖχαν καμμιά βολὴ—πάμπολλη ἦταν ἡ κακοπέραση. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τὰ ἐπιδόματα ἦταν μικρά, ἡ ἀπασχόληση λιγοστή, τὰ μεροκάματα χαμηλά — πλεόναζε ἡ φτώχεια. Ἔτσι ἡ εἰκόνα τοῦ πατρογονικοῦ σπιτιοῦ ἔπαιρνε στὰ μάτια τοὺς ἄλλη μορφὴ, εἰδυλική, καὶ δυνάμωνε τὸν πόθο καὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ γυρισμοῦ — ἔτσι δὲν ἔγινε καὶ τὸ 1914; Ἀπὸ τὴν ἄλλη

μεριά, κάμποσοι πολιτικάντηδες, δὲν ἔπαυαν νὰ τοὺς ὑπόσχονται τὸ γρήγορο γυρισμό, γιὰ νὰ τοὺς ἔχουν τοῦ χεριοῦ τους, καὶ δὲν τοὺς ἄφηναν νὰ δοῦν τὴ σκληρὴ πραγματικότητα καὶ νὰ τὸ πάρουν ἀπόφαση. Κανένας δὲν ἐνδιαφερόταν γιὰ μόνιμη ἐγκατάσταση — τὰ σπίνια μας καρτερᾶν «ἐκεῖ κάτω» ἔλεγαν — καὶ ὅλο πηγαينوέρχονταν ἀπὸ καταυλισμὸ σὲ καταυλισμὸ προσπαθώντας νὰ μάθουν κάτι γιὰ τὸν περιπόθητο γυρισμό. Καὶ ἔπρεπε νὰ περάσει πολὺς καιρὸς καὶ νὰ γευθοῦν πολλὰς πίκρες καὶ ἀπογοητεύσεις γιὰ νὰ πεισθοῦν πὼς τὸ κάλεσμα δὲν πρόκειται νὰρθεῖ ποτὲ καὶ πὼς ὁ τόπος τοῦτος θὰ ἦταν ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἔμπρὸς ἡ πατρίδα τους — ἐδῶ θὰ ζοῦσαν καὶ ἐδῶ θὰ πέθαιναν. Δύσκολο εἶναι νὰ ἀπαρνηθεῖς αὐτὸ πὺ γεμίζει τὴν ψυχὴ σου — τὸ αἷμα τῆς καρδιᾶς σου — μὰ στὴν ἀνάγκη καὶ οἱ θεοὶ πείθονται.

Καὶ ἀπὸ τὴ στιγμή πὺ τὸ πῆραν ἀπόφαση ἄλλαξαν ταχτική. Παρατήσαν τὸν περίγυρο ὅπου εἶχαν κλειστεῖ καὶ ἄρχισαν νὰ συνταυτίζονται μὲ τοὺς ντόπιους ἀναζητώντας τρόπους νὰ ζήσουν καὶ νὰ ριζώσουν. Ζωτικὸς καὶ φιλόπονος κόσμος — στὴν πλειονότητα — ἐπεδόθησαν σὲ ὅ,τι τοὺς ἦταν πρόσφορο — στὴν καλλιέργεια τῆς γῆς, στὸ ψάρεμα, στὴ μαστορική, στὸ μικρεμπόριο — πασχίζοντας γιὰ τὸ καθημερινὸ ψωμί. Λιγοστὸ ὅμως καὶ δυσεύρετο ἦταν τοῦτο γιὰτὶ καὶ τὰ χέρια πὺ γύρευαν δουλειὰ — καὶ πὺ τὴ μοιράζονταν — ἦταν πολλὰ καὶ οἱ ντόπιοι ἄρχισαν κιόλας νὰ

μὴν τοὺς καλοβλέπουν — φοβήθηκαν ὅτι «τὰ ἄγρια θὰ διώξουν τὰ ἡμέρα».

Ἡ ἔνταξή τους πάντως στὸ ἐργατικὸ δυναμικὸ τοῦ τόπου μας γρήγορα δημιούργησε μιὰ καινούργια κατάσταση στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τοῦ καὶ ἑνας ἀλλοιώτικος ἀέρας φύσηξε στὴ συντηρητικὴ καὶ ἀντροκρατούμενη κοινωνία τοῦ. Ἡ μόνιμη ἀπασχόληση — ἐπαγγελματική — τῶν προσφύγων γυναικῶν σὲ ἐξωσπιτικὲς ἀσχολίες συνέβαλε οὐσιαστικὰ στὴ θελίτωση τοῦ οἰκογενειακοῦ εἰσοδήματος καὶ ἐπέδρασε — ἐκτὸς τῶν ἄλλων — εὐνοϊκὰ στὴ δημιουργία νέων οἰκογενειῶν καὶ τὴν ἀπόκτηση παιδιῶν, πὺ τίποτα δὲν τὰ ἔδενε μὲ τὸν τόπο τῶν γονιῶν τους. Καὶ ἡ ἀπόκτηση, τέλος, ιδιόκτητης κατοικίας μὲ τὴν ἀνέγερση προσφυγικῶν συνοικισμῶν στὴν Ἰτιά, Ἀμφισσα καὶ Χρισσὸ εὐχέρανε τὴν παραπέρα ἐξέλιξη καὶ, ὀριστικοποίησε τὴν ἐγκατάστασή τους στὸν τόπο μας σβύνοντας κάθε σκέψη γιὰ γυρισμό.

Ἐνῶ ὅμως ἡ ἔνταξη τῶν προσφύγων στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ δὲν βρῆκε μεγάλα ἐμπόδια καὶ πραγματοποιήθηκε σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα ἀντίθετα ἡ κοινωνικὴ ταύτιση τῶν δύο στοιχείων — τοῦ ντόπιου καὶ τοῦ προσφυγικοῦ — πὺ τόσο εὐοίωνα εἶχε ἀρχίσει κατὰ τὴν ἀφίξή τους, βρῆκε πολλὰ ἐμπόδια καὶ ἀργοπόρησε ἀρκετά. Κυριώτερος λόγος ἦταν ἡ ἐγκατάστασή τους σὲ συνοικισμοὺς, γεγονὸς πὺ διευκόλυνε μὲν τὴ διατήρηση τῆς νοοτροπίας καὶ τῶν ἐθίμων τοῦ τόπου προέλευσής τους ἀπέκλεισε ὅμως — ἡ

πάντως δυσχέρανε σημαντικά — την ανάμιξη με τους ντόπιους παρακωλύοντας το έργο της αφομοίωσής τους. Πέρα από τοῦτο όμως ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι λόγοι ποὺ ἔπαιξαν ἀρνητικὸ ρόλο. Ἀπὸ τῆ μιᾷ πλευρὰ οἱ ἴδιοι πρόσφυγες δὲν μπόρεσαν ν' ἀντιδράσουν στὴ γέννηση τοῦ πικροῦ αἰσθήματος ποὺ κάθε δοκιμαζόμενος νοιώθει γιὰ τὸν πλησίον του καὶ ποὺ λίγο ὑπολείπεται ἀπὸ τὴν ἐχθρότητα καὶ τὴ χαιρεκακία. Καὶ μὲ μιὰ προκλητικὴ ἐπὶκληση τοῦ ὠραιοποιημένου πιά χθές — τῆς ζωῆς στὶς χαμένες πατρίδες — καὶ τὴν συνεχῇ ἀντιπαράθεσή του στὴ σκληρὴ καὶ ἄχαρη καθημερινότητα — στὴ ζωὴ τοῦ σήμερα — προκάλεσαν τὴν ἀντιπάθεια τῶν ντόπιων, ποὺ ἔνοιωθαν νὰ τοὺς ἐχθρεύονται ἄδικα, καὶ ποὺ τὴν ἐπέτειναν οἱ συνηγεῖς, καί, πολλές φορές, ὑπερβολικὲς, ἀπαιτήσεις τους. Ἀκόμα καὶ ὁ πιὸ «ἀνοιχτὸς» τρόπος ζωῆς τῶν προσφύγων καὶ ὁ καθημερινὸς συμφορμὸς ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ποὺ σκαντάλιζε τοὺς ντόπιους καὶ θεωρήθηκε ὡς «ἐλευθεριασμός», ἀποτέλεσε αἰτία εὐρύνης τοῦ χάσματος.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ καὶ οἱ ντόπιοι δὲν εὐθύνονται λιγότερο γιὰ τὴν ἀργοπορία αὐτή. Ἐργοδότες οἱ περισσότεροι — μικροὶ ἢ μεγάλοι ἀδιάφορο — δὲν ἀπέφυγαν, ἢ δὲν μπόρεσαν νὰ ἀντιδράσουν στὸν πειρασμὸ τῆς ὥμῃς καὶ ποικιλόμορφης ἐκμετάλλευσης τῶν προσφύγων, ποὺ ἡ ἄμεση ἐξάρτησή τους ἀπὸ τὸ «μεροκάματο» τοὺς καθιστοῦσε εὐκολὴ λεία. Ἀξίωμα, βέβαια, τῆς οἰκονομικῆς συναλλαγῆς εἶναι ἡ

«προσφορὰ καὶ ἡ ζήτησις» ἀλλὰ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἡ ἀδυναμία τῶν προσφερόντων ἦταν πολὺ μεγάλη καὶ ἐπέτρεπε στὴ «ζήτησις» τὰ πάντα μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δημιουργηθοῦν αἰσθήματα ἀδικίας, μείωσης τῆς ἀξιοπρέπειας καὶ κοινωνικῆς ἀνισότητος, ποὺ τόσα δεινὰ ἐπεσώρευσαν στὸν τόπο μας ἀργότερα, στὰ χρόνια τῆς ξενικῆς κατοχῆς.

Κακὸ καὶ ὀλέθριον ρόλο στὴν ὑπόθεσιν αὐτὴ ἔπαιξαν καὶ δυὸ ἀκόμα παράγοντες: οἱ «προσφυγοπατέρες» καὶ οἱ πολιτικοί. Ἀθλία καὶ ἀδίστακτα ὑποκείμενα—κάθε φύλου καὶ ἡλικίας—οἱ πρῶτοι ἐκμεταλλεύθηκαν ἀγρίως «πρὸς ἴδιον ὄφελος» τὰ αἰτήματα καὶ τὶς ἀνάγκες τῶν συμπατριωτῶν τοὺς εἶτε ὡς πρόεδροι προσφυγικῶν σωματείων ἢ ὀργανώσεων, εἶτε ὡς πράκτορες ἐργατικῶν χειρῶν πρὸς ἐνοικίασιν ἢ ἐκλογικῆς μάζας πρὸς διάθεσιν, εἶτε ὡς προαγωγοὶ γυναικῶν, εἶτε, τέλος μὲ ὁποιοδήποτε καὶ πάντως ὄχι ἔντιμον τρόπο. Καὶ ἐπεδίωκαν τὴν διαιώνισιν τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν δύο στοιχείων ὅπως τὴν ἐπεδίωκαν καὶ ὀρισμένοι ἀδίστακτοι πολιτικοὶ γιὰ νὰ ἐκμεταλλεύονται τὴν παθολογική, σχεδόν, ἀγάπην τῶν προσφύγων γιὰ τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλο καὶ ὀρισμένους ἀξιωματικούς - πολιτευτές. Τῇ διατήρησιν τῶν προσφύγων στὴ κατάστασιν τοῦ «ἀπόβλητου» ἐπεδίωξαν καὶ ἐκείνοι ποὺ συνηθίζουν νὰ ψαρεύουν στὰ «θολὰ νερά» καὶ νὰ ἐκμεταλλεύονται κομματικὰ κάθε παρατεινόμενη δυστυχία ἢ ἀθλιότητα—ἂν δὲν τὴν

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ στὴ σελίδα 23/743)

ΑΝΑΡΓΥΡΟΣ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ

μέρος β'.

(συνέχεια από τὸ προηγούμενο)

ΕΥΓΕΝΙΑΣ ΓΕΡΟΛΥΜΑΤΟΥ

Στὴ νέα κυβέρνησις συνασπισμοῦ τοῦ Χαρ. Τρικούπη ποὺ ἐμφανίζεται στὴν Βουλὴ στὶς 1) 13 Δεκεμβρίου 1893, δὲν περιλαμβάνεται. Ὑπουργοὶ εἶναι:

Χ. Τρικούπης Πρωθυπουργὸς καὶ Ὑπουργὸς Οἰκονομικῶν, Δ. Στεφάνου Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης καὶ προσωρινῶς τῶν Ἐξωτερικῶν, Ν. Μπουφίδης τῶν Ἐσωτερικῶν, Δ. Καλλοφρονᾶς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως, Ν. Τσαμαδὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ Γ. Μπούμπουλης τῶν Ναυτικῶν. (34)

Ὁ χρόνος κυλᾷ σὲ θάρος τοῦ Χ. Τρικούπη. Οἱ ἐπιπτώσεις τῆς χρεοκοπίας τοῦ κράτους, οἱ προστριβές του μὲ τὸ Στέμμα, λόγῳ τῆς ἀδυναμίας του νὰ προικοδοτήσῃ τὶς πρὶγ κίψεις, ὁ ἐξαναστασιακὸς του ἀπὸ τὰ γεγονότα νὰ ἐπιβάλλῃ οἰκοδομικὰ φορολογίες, ποὺ ἐξσήκωσαν ἐναντίον του τοὺς ἰδιοκτῆτες, ὀδηγοῦν σὲ κρίση, στὶς ἐκλογὰς στὶς 16) 28 Ἀπριλίου καὶ στὴν συντριπτικὴ του ἥττα, ποὺ τὴν πικρὴ του ἀπογοήτευσῃ, λακωνικῶς, περιέλαβε στὴ γνωστὴ φράση:

«Ἀνθ' ἡμῶν ὁ κ. Γουλιμῆς».

Ὁ Χ. Τρικούπης παραιτεῖται ἀπὸ τὴν ἐνεργὸ πολιτικὴν. Τὸν Μάϊο τοῦ 1895 φεύγει γιὰ τὸ ἐξωτερικόν, ὅπου καὶ πεθαίνει. (35)

Τὰ γεγονότα αὐτῆς τῆς χρονιᾶς. 1895. Ἐπεισόδιο διαδόχου καὶ Χ. Τρικούπη εἰς τὸ Πεδίον τοῦ Ἀρεῶς — Προστριβὰ μετὰ θρασύτητας καὶ

Χ. Τρικούπη — Ἀποχώρησις τοῦ Χ. Τρικούπη ἐκ τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς — Νέα ἀνοδος τοῦ Θεοδ. Δεληγιάννη εἰς τὴν Ἀρχὴν — Διωγμοὶ καὶ σφαγαὶ Ἀρμενίων εἰς Τουρκίαν — Ἀνοικοδόμησις τοῦ Παναθηναϊκοῦ Σταδίου δαπάναις τοῦ Γεωργίου Ἀθέρωφ — Τὸ πρῶτον ἑλλην. κοινωνικὸν δρᾶμα τοῦ Γρηγ. Ξενοπούλου «Ψυχοπατέρας» — Ἐκδοσις τῆς μεταφράσεως τῆς Ἰλιάδος ὑπὸ τοῦ Πάλλη — Ἐκδοσις τοῦ «Σκρίπ» τοῦ Κουσουλᾶκου — Θεσπίζεται τὸ παρακράτημα τῆς σταφίδος — Ἐναρξίς ὀργανώσεως τῆς τηλεφωνικῆς Ἑταιρείας. (36)

ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟΝ ΧΡΕΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1894

Δάνεια εἰς χρυσόν:

α) Τὰ 6 μεγάλα δάνεια 1881, 1893
Κεφάλαια 554.314.810.

β) Τὰ προσωρινὰ δάνεια εἰς χρυσόν. Κεφάλαια 14.194.075.

γ) Τὰ δάνεια μεταλλικὸ νόμισμα ἐπὶ καταναγκαστικῇ κυκλοφορίᾳ
Κεφάλαια 16.000.000.

Σύνολον 585.407.885

Τόκοι μετὰ τὴν πώχευση: 7.552.072 — 857.462 — 158.000 ἀντιστοίχως.

Σύνολον 8.477.534.

Εἰς τὰ 8.477.534 χρυσᾶ φράγκα δέον νὰ προστεθῶσι καὶ ἄλλαι 900.000 ὡς τοκοχρεωλύσια τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομμυρίων.

α) Ἐκ τῶν ὑπολοίπων τῶν ἐσωτερικῶν δανείων εἰς ἃ προσθέτει τὸ

χρέος πρὸς τὸν Ὑπόθανα καὶ δάνειον τοῦ 1892 Κεφάλ. 66.445.643, Τόκοι 2.640.150.

β) Τῶν ἐντόκων γραμματίων. Κεφάλ. 14.000.000, Τόκοι 500.000.

γ) Τῶν δανείων ἐπὶ καταναγκαστικῇ κυκλοφορίᾳ εἰς τραπεζογραμμάτια, Κεφάλ. 88.000.000, Τόκοι 880.000. Σύνολον 168.445.643, Τόκοι 4.020.158.

Εἰς τοὺς ἐκ ἐκ 4.020.158 τόκους τούτους προσθετέα καὶ τὰ ἐξῆς χρεωλύσια :

α) Χρέος πρὸς τὸν Ὑπόθανα 119.194

β) Πατριωτικὸν δάνειον 36.280

γ) Δάνειον 16.500.000 (1892) 435.000
Σύνολον 590.474

Σύνολον ὑπηρεσία δημοσίου χρέους εἰς χρυσὸν 9.377.534 καὶ εἰς δρ. 5.110.632. (37)

Μὲ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Χαρ. Τρικούπη στὸ ἐξωτερικόν, ἐπικρατεῖ ὁ Δεληγιάννης.

Δὲν ἀργοῦν ὅμως τὰ πράγματα νὰ φθάσουν σὲ καινούργιο ἀδιέξοδο μὲ τὸ Κρητικὸ κατὰ τὸ 1897, μὲ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον στὰ Χανιά καὶ τὴν κήρυξιν τοῦ τέλους τῆς αὐτονομίας τῆς Κρήτης ποὺ ὀδηγεῖ, τὸν Μάρτη τοῦ 1897, στὴν εἰσβολὴ τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρείας στὴ Μακεδονία μὲ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς παραθίσεως τῶν τουρκικῶν κτήσεων, νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον ἡ Τουρκία στὶς 5 Ἀπριλίου ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας. Μὲ τίς γνωστὰς δραματικὰς φάσεις χάθηκε ὁ πόλεμος. Πέφτει ἡ κυβέρνησις Θ. Δεληγιάννη. Στὴν νέα κυβέρνησις τοῦ Δημ. Ράλλη στὶς 18 Ἀπριλίου 1897, ὑπουργὸς Οἰκονομικῶν ὁ Ἀνάρχ. Σιμόπουλος. (38)

Οἱ ἄλλοι ὑπουργοὶ εἶναι:

Στέφ. Σκουλούδης Ἐξωτερικῶν, Νικ. Τριανταφύλλου εἰς τὸ Δικαιοσύνης, Ἀθαν. Εὐσταθίου εἰς τὸ Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Δημ. Ἐκπαιδευσεως, Γ. Θεοτόκης Ἐσωτερικῶν, Ν. Τσαμαδὸς Στρατιωτικῶν. Ὁ Πρωθυπουργὸς Δημ. Ράλλης κρατᾷ καὶ τὸ ὑπουργεῖο Ναυτικῶν. (39)

Πρὶν νὰ πέσει ἡ κυβέρνησις Δεληγιάννη ἔγιναν στὰ παρασκηνακὰ σκηνὲς φαεινότητες.

Ὅταν τὸν καλεῖ ὁ Γεώργιος Α' νὰ παραιτηθεῖ ὁ Δεληγιάννης ἀρνεῖται καὶ προτρέπει τὸν βασιλεῖα νὰ τὸν ἀπολύσει. Ὁ Γεώργιος διστάζει νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἴδιαν ἱστορίαν τοῦ 1893, ὅταν εἶχε ἀναγκαστεῖ ἀπὸ τὰ πράγματα νὰ τὸν ἀπολύσει. (40)

Τελικὰ, ὅμως, μὲ πολὺ μεγάλη πίεσιν, δέχεται νὰ παραιτηθεῖ ὁ Δεληγιάννης. Καὶ μὲ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Ἀν. Σιμόπουλου καὶ τοῦ Σκουλούδη ἀνατέθηκε ἡ πρωθυπουργία στὸν Δ. Ράλλη. Συμφωνοῦσε καὶ ὁ Γεώργιος γιατί οἱ σφυγμομετρήσεις τῆς κοινῆς γνώμης ἔδειχναν ὅτι ὁ λαὸς τὸν συμπαθοῦσε καὶ ἦταν γνωστὸ ὅτι ὁ Γεώργιος ποτὲ δὲν πῆγαινε κόντρα στὸ πεζοδρόμιον.

Ἡ οἰκογένεια Σιμοπούλου ἀπὸ τὴν ἀνοιξὴ κατέβαινε στὴν καλοκαιρινὴ ἔπαυλιν στὴν Καστέλλα. Ἐκεῖ ὁ Σιμόπουλος μποροῦσε νὰ ἐργάζεται ἡρεμὰ ἔχοντας ἀπέναντι τὴν πανέμορφη ἀποψη τῆς θάλασσας πάνω ἀπὸ τὴν χερσόνησον Κουμουνδούρου. Γύρω - γύρω στὸ μεγάλο σπίτι ταρατσες καὶ λότζες, γύρω κήπος, ἔδιναν τὴν ἀνεσιν τῆς ξεκούρασης. Γιὰ τὰ μπάνια τῆς οἰκογένειας εἶχε βάλει νὰ χτίσουν ἕνα

περίπτερο, ἀκριβῶς μέσα στο κύμα. Ἐκεῖ χαίρόντουσαν ὅλη τὴ χαρά, καὶ τὴν ξεγνοιασιά τῆς θάλασσας. Τὸ καλακάρι ἀνέβαιναν καὶ ἔμεναν γιὰ ἄρκετὸ καιρὸ στὴ βίλλα τῆς Κηφισιάς. (41)

Ὁ Ἀνάργ. Σιμόπουλος, ὅπως κι ὅλοι τὸ περίμεναν, σ' αὐτὴ τὴ δύσκολη ἐποχὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμο τοῦ 1897, δίνει τὶς πιὸ καλὲς λύσεις στὰ οἰκονομικὰ προβλήματα. (42)

Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ κυβέρνησις Ράλλη πέφτει στὶς 21)9)1897. Εἶχαν προηγηθεῖ ὅλες οἱ μειωτικὲς διαπραγματεύσεις γιὰ τὴν ἀνακωχὴ καὶ γιὰ τὴν ἀποζημίωση τῆς Τουρκίας γιὰ τὸν ἄτυχον πόλεμον τοῦ 1897. (43)

Ἀνέλαβε ὁ Ἀ. Ζαΐμης. Ὁ Σιμόπουλος δὲν ὑπουργοποιήθηκε.

Τὸ 1898 ἔγινε ἀπόπειρα δολοφονίας τοῦ Γεωργίου Α' μέσα στὴν ἁμαξὰ ποὺ ἦταν μαζί μὲ τὴν κόρη του Μαρία, στὴν ἐπιστροφή τους πρὸ τὸ Παλιὸ Φάληρο, ἀκριβῶς στὴ θέσις «Ἀνάλατος». Στὸ μεταξύ τὸ κόμμα τοῦ Δεληγιάννη χάνει ἔδαφος. Παρατηρεῖται μία τάσις γιὰ ἀναβίωση τοῦ Τρικουπικοῦ Κόμματος καὶ ἐξακολούθησις πολιτικῶν ἐλιγμῶν πάνω στὰ Τρικουπικὰ χνάρια. Ὁ Χ. Τρικούπης ἔχει πεθάνει στὸ ἐξωτερικόν. Ὁ Γ. Θεοτόκης ἐρμηνεύοντας τὴν κοινὴ γνώμη ἀποφασίζει τὴν ἀνασύστασιν ἑνὸς νεοτρίκουπικοῦ κόμματος.

Οἱ ἐκλογαὶ εἶναι θρίαμβος. Ὁ Α. Σιμόπουλος παίρνει τὶς περισσότερες ψήφους ἀπὸ ὅλους τοὺς ὑποψηφίους καὶ μ' αὐτὴ τὴ δύναμιν θὰ ἦταν φυσικὸ — ἂν τῷ ἔθελε — ν' ἀνα-

λάβει τὴν ἀρχηγίαν τοῦ νεοτρίκουπικοῦ κόμματος. Ἀρκεῖται καὶ πάλι στὸ χαρτοφυλάκιον τῶν Οἰκονομικῶν. Τὸ κόμμα ὀνομάσθηκε «Θεοτοκο - Σιμοπουλικόν» δηλ. ὁ Σιμόπουλος συναρχηγὸς τοῦ Γ. Θεοτόκη στὸ κόμμα. (44)

Στὶς 2)14 Ἀπριλίου 1899 ὁ Γ. Θεοτόκης, στὴν ἐναρξὴ ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς παρουσιάζει τὸ καινούργιον ὑπουργικὸ Συμβούλιον:

Γ. Θεοτόκης Πρωθυπουργός, Ἀθῶς Ρωμάνος ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν, Ἀνάργυρος Σιμόπουλος Οἰκονομικῶν, Ἀθαν. Εὐταξίας Παιδείας καὶ Ἐκκλησιαστικῶν, Βασ. Βουδούρης Ναυτικῶν.

Ὁ Πρωθυπουργὸς ἦταν συγχρόνως καὶ ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν. (45)

Ἡ κυβέρνησις Θεοτόκη ἔχει ἀναλάβει ὅλες τὶς ἀμαρτίαι καὶ τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα ὅλων τῶν προηγούμενων κυβερνήσεων. Ὁ Σιμόπουλος καταφέρνει πάλι τὸ ἀκατόρθωτον : νὰ θάλει κάποια τάξιν στὸ λαθύρινον τῶν οἰκονομικῶν ἀδυναμιῶν ποὺ ἦταν καὶ ὁ σημαντικότερος ἐχθρὸς τῆς παγίωσης μιᾶς ἡρεμίας καὶ ἀνόρθωσης. Ἡ Ἑλλάδα φαίνεται ὅτι ἀναπνέει. Ὁ Ἀν. Σιμόπουλος, ἀκάματος ἐργάτης, στήνει τὰ πρῶτα κίνητρα τῆς ἀνάπτυξης. (46)

Τὸ 1900 παρασημοφορεῖται ὁ ἄξιος ὑπουργὸς ἀλλὰ καὶ ὁ θαυμάσιος ἄνθρωπος. Παίρνει τὸν Σταυρὸ τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν τοῦ Σωτήρος. (47)

Καὶ ἐνῶ ὅλα πᾶνε καλὰ πάλι ἕνα καινούργιον γεγονὸς ἔρχεται ν' ἀναστατώσῃ τὸ Πανελλήνιον ἀλλὰ καὶ νὰ ρίξῃ τὴν κυβέρνησιν. Τὸ 1901 τὰ

Εὐαγγελικά, ἡ γνωστὴ ὑπόθεση τῆς μετάφρασης τοῦ Εὐαγγελίου ἀπὸ τὴν Ἰουλίᾳ Σωμάκη Καρόλου μὲ τὴν ὑπόδειξη τῆς βασίλισσας "Ολγας ξεσηκώνει τὸν δυσαρεστημένο λαό. Τὸ φανατισμένο πλῆθος στρεφόταν κατὰ τῆς μετάφρασης, ἀλλὰ, στὴν οὐσία, ἐναντίον τῆς ἠθικῆς αὐτοῦργοῦ τῆς βασίλισσας. (48) Οἱ ταραχὲς τῆς 8)21 Νοεμβρίου 1901 ἀναγκάζουν τὸν Θεοτόκη νὰ παραιτηθεῖ. (49)

Ὁ Γεώργιος ἀποδέχεται τὴν παραιτήση καὶ ἀναθέτει στὸν Ἀλ. Ζαῖμη τὸν σχηματισμὸ τῆς νέας κυβέερνησης ἡ ὁποία καὶ σχηματίζεται στὶς 12)25 Νοεμβρίου 1901. Εἶναι ἡ ἐποχὴ πού ὁ Σιμόπουλος ἀποφασίζει νὰ χρησιμοποιοῦν λίγο χρόνον ἀποκλειστικὰ γιὰ τὸν ἑαυτό του. Νοιώθει ὅτι ἔχει προσφέρει πολλὰ στὰ κοινά, καὶ πολὺ λίγα στὴν οἰκογένειά του καὶ στὸν ἴδιον. Δὲν ἔχουν στερηθεῖ ἀνέσεις, κάθε ἄλλο. "Ἐζησαν πάντα μέσα στὴν καλύτερη κοινωνία, μὲ τὶς σχέσεις, μὲ τὶς δεξιώσεις. Δὲν γνώρισε ὅμως τὴν οἰκογένειά του, νὰ παίξει, νὰ κουβεντιάσει μὲ τὰ παιδιὰ του. Τώρα μάλιστα πού μεγάλωσαν κι' ἕνα - ἕνα παντρεύεται — ὅπως ἡ πρωτότοκὴ Ἰωάννα πού ζεῖ μὲ τὸν ἄνδρα τῆς Ἀλέξανδρου Χριστοδούλου στὴν Αἴγυπτον — νοιώθει κάτι σὰν τύψη, πὼς δὲν τὰ εἶδε, δὲν τὰ χόρτασε. Ἀποφασίζει ἕνα ταξίδι στὴν Αἴγυπτον. Θᾶναι καὶ ἡ εὐκαιρία νὰ θάλει τὶς σκέψεις του σὲ μιὰ τάξη, σ' ἕνα αὐτοέλεγχον πού τοῦ εἶχε γίνε πιά συνήθεια. "Ἄν τοῦτο ἦ τ' ἄλλο καλὰ ἔγιναν ἢ μήπως θᾶπρεπε νὰ κινηθεῖ μὲ ἄλλο τρόπο.

Μὲ τὴν κόρη του Βιργινία φεύγουν γιὰ τὴν Αἴγυπτον. Θέλει τόσο πολὺ νὰ δεῖ τὴν ἀγαπημένην του Ἰωάννα, ἀλλὰ καὶ τόσο πολὺ νὰ ξεκουραστεῖ ἀπὸ τὶς τόσες εὐθύνες. Τὸ ταξίδι ὅμως, ἐνῶ εἶναι καθαρὰ ἰδιωτικόν, παίρνει μεγαλύτερη σημασία μὲ τὴν προβολὴ τῆς Ἑλλάδας στὴν Αἴγυπτον πού μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ τέως ὑπουργοῦ ἐπιχειρεῖται. Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πού "Ἕλληνας πολιτικὸς ἐπισκέπτεται τὶς ἐλληνικὲς μειονότητες καὶ γιὰ τὸν Σιμόπουλον εἶναι ἕνας θρίαμβος. Οἱ "Ἕλληνες παντοῦ, ὅπου καὶ νὰ πάει, τὸν ὑποδέχονται μὲ μιὰ συγκινητικὴ ἐκδήλωση ἐκτίμησης. Ὁ τόσο λιτός, τόσο ἀπεχθανόμενος τὶς δημαγωγίαι Σιμόπουλος, συγκινεῖται. Εἶναι τόσο αὐθόρμητα ὅλα τοῦτα.

Στὴν ἐπιστροφή του νοιώθει ξανανιωμένος. Στὸ ἀρχοντικόν του τῆς πλατείας Συντάγματος ἀπομονώνεται κάθε μέρα στὸ γραφεῖο του καὶ ἐργάζεται. Νοιώθει τὸν ἑαυτό του χρήσιμον γιὰ προσφορά. Εἶναι ἕτοιμος νὰ ἐπιστρέψει στὴν παλαιστρά τῆς ἐλληνικῆς πολιτικῆς, ἂν τοῦ τὸ ζητήσουν.

Στὶς 14 Ἰουνίου 1903 στὴν κυβέερνηση Γ. Θεοτόκη, παίρνει τὸ χαρτοφυλάκιον τῶν Οἰκονομικῶν, ἀλλὰ μετὰ δυὸ ἐβδομάδες ἀνετράπη ἡ κυβέερνηση, κι' ἀνέλαθε ὁ Δημ. Ράλλης, ἀλλὰ ὄχι γιὰ πολὺ. Πέφτει ἡ κυβέερνηση Ράλλη. Καλεῖται πάλι ὁ Γ. Θεοτόκης ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Α. Ζαῖμη, ἔκαμε κυβέερνηση στὶς 13 Δεκεμβρίου 1903. Μετὰ ἀπὸ ἕνα χρόνον μετανοιώνει ὁ Ζαῖμης, ἀποσύρει τὴν ὑποστήριξιν

καὶ ὁ Θεοτόκης πέφτει στὶς 15 Δεκεμβρίου 1904.⁽⁵⁰⁾

Τελευταία φορά πού ἔγινε ὑπουργὸς ὁ Σιμόπουλος εἶναι στὶς 2)21 Δεκεμβρίου 1905, στὴν κυβέρνησις πάντα τοῦ Γ. Θεοτόκη καὶ πάλι μετὰ τὶς θριαμβευτικὰς ἐκλογὰς στὶς 26 Μαρτίου 1906. Παίρνει ὅπως πάντοτε τὸ χαρτοφυλάκιον τῶν Οἰκονομικῶν. Αὐτὴ τὴ φορά ἡ κυβέρνησις κατάφερε νὰ παραμείνῃ ἐν ἐξουσίᾳ μέχρι τὸ καλοκαίρι τοῦ 1909.⁽⁵¹⁾ Εἶχε δολοφονηθεῖ ὁ Δηλιγιάννης στὶς 31 Μαΐου 1905 καὶ δὲν ὑπῆρχε σοβαρὸς ἀντίπαλος. Ἀλλὰ γιὰ τὸν Ἀνάργυρον Σιμόπουλον εἶχε ἀρχίσει ἡ ἀντίστροφη μέτρηση.

Γιὰ ὅποιον θὰ θελήσῃ νὰ κρίνῃ τὸ ἔργο του θρίσκεται μπροστὰ σ' ἕναν ἐπιτυχημένον πολιτικόν, πραγματικόν γνώστη τῶν οἰκονομικῶν θεμάτων, πού στὶς μέρες του συντελεῖ νὰ γεφυρωθῇ τὸ χάος τῶν ἐλλειμματικῶν ἰσολογισμῶν, ἐνεργώντας μὲ σύνεση καὶ αὐτάρκεια μέσα σὲ πολὺ προβληματικὰς ἐποχάς, δραματικὰς θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κενεῖς, ὅπως ὁ πόλεμος τοῦ 1897. Σταθερότητα τοῦ νομίσματος, ἰσοσκελισμένοι προϋπολογισμοί, ⁽⁵²⁾ μιὰ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ χάος, μὲ προγράμματα ἀνάπτυξης. Πρὶν ἀναλάβῃ τὰ οἰκονομικὰ τῆς πατρίδας του οἱ προϋπολογισμοὶ ἀφοροῦσαν τὶς μισθοδοτήσεις καὶ σχεδὸν τίποτ' ἄλλο. Ἐνῶ τώρα πιά γίνονται προγραμματισμοί, γίνονται ἔργα ὑποδομῆς.

Ὁ Σιμόπουλος ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὴν κακὴ μοίρα τῆς φθορᾶς, πού ὁ φθόνος καὶ ἡ μισαλλοδοξία τὴν ὑποθάλλουν. Καὶ ποι-

ὸς μπόρεσε ν' ἀποφύγῃ μέσα στὴν ἱστορίαν τὴν ὑπονομευτικὴν δύναμιν τῆς ζήλειας, πού εἶναι πιὸ δυνατὴ κι' ἀπ' τὸν πιὸ ἀνιερὸ πόλεμον;

Καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ θέμα, γράφει ἀναλυτικότερα ὁ Γεώργιος Χριστοδούλου:

«Ὡς ἦτο φυσικόν, ἡ ἐξαιρετικῶς ἐπιτυχὴς σταδιοδρομία τοῦ Ἀναργύρου Σιμοπούλου προὐκάλεσεν ἀντιζηλίαν, οὐ μόνον τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰ ἀντίπαλα κόμματα πολιτευτῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς τάξεις τοῦ Θεοτοκικοῦ κόμματος. Ὁλιγάριθμος ὁμὰς τοιούτων βουλευτῶν, εἰς ἣν προεξῆρχεν ὁ κατόπιν τυφεκισθεὶς Νικόλαος Στράτος, ἐπετέθη εἰς τὴν Βουλὴν κατὰ τοῦ Σιμοπούλου περὶ τὸ τέλος τοῦ 1907, ἐπ' ἀφορμῇ τῆς ὑποθέσεως τῆς Σταφιδικῆς Τραπεζῆς.⁽⁵⁴⁾

Μὴ τυχὼν τῆς ἀναγκαίας ὑποστήριξεως τοῦ Πρωθυπουργοῦ Θεοτόκη, ὁ Ἀνάργυρος Σιμόπουλος συντετριμμένος, παρητήθη. Μετ' οὐ πολὺ ἠσθένησε σοβαρώτατα καὶ, μὴ ἀναρρώσας πλέον, ἀπέθανε κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἐπομένου ἔτους 1908. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἀποχώρησις τοῦ Σιμοπούλου ἐκ τῆς πολιτικῆς ἔφερε καὶ τὴν μετ' ὀλίγους μῆνας, ὀριστικὴν πτῶσιν τῆς κυβερνήσεως Θεοτόκη».

Ὅταν ἔπεσε σὲ κρεβάτι σοβαρώτατα ἄρρωστος ὁ Ἀνάργ. Σιμόπουλος, μαθεύτηκε γρήγορα καὶ στὴν πατρίδα του, τὴν ἀγαπημένην του Ἀμφισσα, ὅπου τὸ πέρασμά του καὶ τὴν ἀγάπην του μαρτυροῦν τόσα ἔργα πού ἔκανε καὶ ἐδῶ καὶ σ' ὅλην τὴν περιφέρειαν. Ἀλλὰ καὶ ὅλη ἡ Ἑλλάδα εἶχε συνηθίσει νὰ

νοιώθει ασφάλεια με την παρουσία του μέσα σ' όλες σχεδόν τις κυβερνήσεις της δεκαετίας 1897—1907.

Λίγες μέρες πριν από τον θάνατό του ο Γεώργιος Α' του άπένειμε τον Μεγαλόσταυρο του Σωτήρος⁽⁵⁵⁾. Στις 22 Ιουλίου 1908 πέθανε στο σπίτι του της Κηφισιάς (οικία Μαύρου, τώρα δέ Τσάτσου).⁽⁵⁶⁾ Ήταν 71 χρόνων.

Οί καμπάνες στην "Αμφισσα χτύπησαν για τελευταία φορά, σαν φόρο τιμής και σεβασμού για τον πατριώτη και πολιτικό. Δεν τάφηκε στην πατρίδα του. Ή τελευταία του θέληση ήταν να ταφεί στον οικογενειακό τάφο, που είχαν ταφεί η πρώτη του γυναίκα και ο πρώτος γιός. Ο τάφος είναι στο Α' Νεκροταφείο Αθηνών, σαν ένα μικρό Μαυσωλείο, με την προτομή του. Έχει την έπιγραφή:

«Θεοδώρα Α. Σιμοπούλου

τό γένος Καμπά

Γεννηθείσα 1844, νυμφευθείσα 8 Φεβρουαρίου 1869, άποκτήσασα 25 Ιανουαρίου 1870, υιόν όνομασθέντα Νικόλαος.

Άπεβίωσε 12 Σεπτεμβρίου 1871».

Στον ίδιο τάφο τάφηκαν κι' η δεύτερη γυναίκα του Αϊκατερίνη, τό γένος Σγοῦτα, ο δεύτερος γιός Νικόλαος (άπό τον δεύτερο γάμο), ή άνύπαντρη Βιργινία, ή Ίωάννα Χριστοδούλου και ο Άλέξ. Χριστοδούλου.

Με την διαθήκη του άφησε τό σπίτι της "Αμφισσας στην κόρη του Βιργινία. Άλλα περιουσιακά στοιχεία που άφησε στους κληρονόμους:

α) Τό τριώροφο σπίτι στην πλατεία Συντάγματος και Μητροπόλεως (γωνία). β) Θερινή έπαυλη στη Καστέλλα και περίπτερο κοντά στη θάλασσα. γ) Μεγάλο κτήμα στην Κηφισιά, κοντά στον σιδηροδρομικό Σταθμό όπου έγινε αργότερα ξενοδοχείο, τό «ξενοδοχείο του Σταθμού».

Όλα πουλήθηκαν. Δεν έμεινε τίποτα άπ' αυτά στους άπογόνους. Τό σπίτι της "Αμφισσας τό πούλησε ή Βιργινία γύρω στο 1940. Έτσι έκοψε και τους τελευταίους δεσμούς της με την "Αμφισσα. Μετά τον θάνατο του πατέρα της άφοσιώθηκε σε φιλανθρωπικά και κοινωνικά έργα. Υπήρξε έκ των κυρίων στελεχών του «Λυκείου των Έλληνίδων», της «Προόδου» και των «Μικρών φίλων και πτωχών».

Ή πριγκίπισσα Άνδρέου της Ελλάδος (ή πριγκήπισσα Άλίκη) την κάλεσε, ύστερα άπό τη σύσταση της κυρίας Γρίθα, για να την βοηθήσει στην ίδρυση ενός Νοσοκομείου τραυματιών των Βαλκανικών πολέμων. Τις δυο γυναίκες έδεσε άδελφική φιλία και ποτέ δεν χώρισαν. Τό 1913 διορίστηκε επισήμως Κυρία επί των Τιμών της Άλίκης. Ή Βιργινία πέθανε τό 1955.

Άπό τις θύμησης του καλού φίλου κ. Εϋθ. Ζουμά, σημνάρχου έ.ά., μεταφέρω τά όσα διηγήθηκε για τον γιό του Άνάργυρου Σιμόπουλου, τον Νικόλαο:

«1908. Είμεθα μαθηταί της 1ης Έλληνικοῦ. Σε κάποια στιγμή όλα τά παιδιά της τάξεώς μας ξεχύνονται στον περίβολο του Γιαγτζείου

μεριά, κάμποσοι πολιτικάντηδες, δὲν ἔπαυαν νὰ τοὺς ὑπόσχονται τὸ γρήγορο γυρισμό, γιὰ νὰ τοὺς ἔχουν τοῦ χεριοῦ τους, καὶ δὲν τοὺς ἄφηναν νὰ δοῦν τὴ σκληρὴ πραγματικότητα καὶ νὰ τὸ πάρουν ἀπόφαση. Κανένας δὲν ἐνδιαφερόταν γιὰ μόνιμη ἐγκατάσταση — τὰ σπία μας καρτερᾶν «ἐκεῖ κάτω» ἔλεγαν — καὶ ὄλο πηγαينوέρχονταν ἀπὸ καταυλισμὸ σὲ καταυλισμὸ προσπαθώντας νὰ μάθουν κάτι γιὰ τὸν περιπόθητο γυρισμό. Καὶ ἔπρεπε νὰ περάσει πολὺς καιρὸς καὶ νὰ γευθοῦν πολλὲς πίκρες καὶ ἀπογοητεύσεις γιὰ νὰ πειθοῦν πῶς τὸ κάλεσμα δὲν πρόκειται ναρθεῖ ποτὲ καὶ πῶς ὁ τόπος τοῦτος θὰ ἦταν ἀπὸ ἔδω καὶ ἔμπρὸς ἢ πατρίδα τους — ἔδω θὰ ζοῦσαν καὶ ἔδω θὰ πέθαιναν. Δύσκολο εἶναι νὰ ἀπαρνηθεῖς αὐτὸ πὺ γεμίζει τὴν ψυχὴ σου — τὸ αἷμα τῆς καρδιᾶς σου — μὰ στὴν ἀνάγκη καὶ οἱ θεοὶ πείθονται.

Καὶ ἀπὸ τὴ στιγμή πὺ τὸ πῆραν ἀπόφαση ἄλλαξαν ταχτική. Παρατῆσαν τὸν περίγυρο ὅπου εἶχαν κλειστεῖ καὶ ἄρχισαν νὰ συνταυτίζονται μὲ τοὺς ντόπιους ἀναζητῶντας τρόπους νὰ ζήσουν καὶ νὰ ριζώσουν. Ζωτικὸς καὶ φιλόπονος κόσμος — στὴν πλειονότητα — ἐπεδόθησαν σὲ ὅ,τι τοὺς ἦταν πρόσφορο — στὴν καλλιέργεια τῆς γῆς, στὸ ψάρεμα, στὴ μαστορική, στὸ μικρεμπόριο — πασχίζοντας γιὰ τὸ καθημερινὸ ψωμί. Λιγοστὸ ὅμως καὶ δυσεύρετο ἦταν τοῦτο γιὰτι καὶ τὰ χέρια πὺ γύρευαν δουλειὰ — καὶ πὺ τὴ μοιράζονταν — ἦταν πολλὰ καὶ οἱ ντόπιοι ἄρχισαν κιόλας νὰ

μὴν τοὺς καλοβλέπουν — φοβήθηκαν ὅτι «τὰ ἄγρια θὰ διώξουν τὰ ἡμερα».

Ἡ ἔνταξή τους πάντως στὸ ἐργατικὸ δυναμικὸ τοῦ τόπου μας γρήγορα δημιούργησε μιὰ καινούργια κατάσταση στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ του καὶ ἓνας ἀλλοιωτικὸς ἀέρας φύσηξε στὴ συντηρητικὴ καὶ ἀντροκρατούμενη κοινωνία του. Ἡ μόνιμη ἀπασχόληση — ἐπαγγελματική — τῶν προσφύγων γυναικῶν σὲ ἐξωσπιτικὲς ἀσχολίες συνέβαλε οὐσιαστικὰ στὴ βελτίωση τοῦ οἰκογενειακοῦ εἰσοδήματος καὶ ἐπέδρασε — ἐκτὸς τῶν ἄλλων — εὐνοϊκὰ στὴ δημιουργία νέων οἰκογενειῶν καὶ τὴν ἀπόκτηση παιδιῶν, πὺ τίποτα δὲν τὰ ἔδενε μὲ τὸν τόπο τῶν γονιῶν τους. Καὶ ἡ ἀπόχτηση, τέλος, ιδιόκτητης κατοικίας μὲ τὴν ἀνέγερση προσφυγικῶν συνοικισμῶν στὴν Ἰτιά, Ἀμφισσα καὶ Χρισσὸ εὐχέρανε τὴν παραπέρα ἐξέλιξη καὶ, ὀριστικοποίησε τὴν ἐγκατάστασή τους στὸν τόπο μας σθύνοντας κάθε σκέψη γιὰ γυρισμό.

Ἐνῶ ὅμως ἡ ἔνταξη τῶν προσφύγων στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ δὲν βρῆκε μεγάλια ἐμπόδια καὶ πραγματοποιήθηκε σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα ἀντίθετα ἡ κοινωνικὴ ταύτιση τῶν δύο στοιχείων — τοῦ ντόπιου καὶ τοῦ προσφυγικοῦ — πὺ τόσο εὐοίωνα εἶχε ἀρχίσει κατὰ τὴν ἀφίξή τους, βρῆκε πολλὰ ἐμπόδια καὶ ἀργοπόρησε ἀρκετά. Κυριώτερος λόγος ἦταν ἡ ἐγκατάστασή τους σὲ συνοικισμοὺς, γεγονὸς πὺ διευκόλυνε μὲν τὴ διατήρηση τῆς νοστορπίας καὶ τῶν ἐθίμων τοῦ τόπου προέλευσής τους ἀπέκλεισε ὅμως — ἡ

πάντως δυσχέρανε σημαντικά — την ανάμιξη με τούς ντόπιους παρακωλύοντας τὸ ἔργο τῆς ἀφομοίωσής τους. Πέρα ἀπὸ τοῦτο ὁμως ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι λόγοι ποὺ ἔπαιξαν ἀρνητικὸ ρόλο. Ἀπὸ τῆ μιᾶ πλευρὰ οἱ ἴδιοι πρόσφυγες δὲν μπόρεσαν ν' ἀντιδράσουν στὴ γέννηση τοῦ πικροῦ αἰσθήματος ποὺ κάθε δοκιμαζόμενος νοιώθει γιὰ τὸν πλησίον του καὶ ποὺ λίγο ὑπολείπεται ἀπὸ τὴν ἐχθρότητα καὶ τὴ χαιρεκακία. Καὶ μὲ μιὰ προκλητικὴ ἐπίκληση τοῦ ὠραιοποιημένου πιὰ χθές — τῆς ζωῆς στὶς χαμένες πατρίδες — καὶ τὴν συνεχῇ ἀντιπαράθεσή του στὴ σκληρὴ καὶ ἄχαρη καθημερινότητα — στὴ ζωὴ τοῦ σήμερα — προκάλεσαν τὴν ἀντιπάθεια τῶν ντόπιων, ποὺ ἔνοιωθαν νὰ τοὺς ἐχθρεύονται ἄδικα, καὶ ποὺ τὴν ἐπέτειναν οἱ συνεχεῖς, καί, πολλές φορές, ὑπερβολικὲς, ἀπαιτήσεις τους. Ἀκόμα καὶ ὁ πιὸ «ἀνοιχτός» τρόπος ζωῆς τῶν προσφύγων καὶ ὁ καθημερινὸς συμφορμὸς ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ποὺ σκαντάλιζε τοὺς ντόπιους καὶ θεωρήθηκε ὡς «ἐλευθεριασμός», ἀποτέλεσε αἰτία εὐρύνης τοῦ χάσματος.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ καὶ οἱ ντόπιοι δὲν εὐθύνονται λιγότερο γιὰ τὴν ἀργοπορία αὐτῇ. Ἐργοδότες οἱ περισσότεροι — μικροὶ ἢ μεγάλοι ἀδιάφορο — δὲν ἀπέφυγαν, ἢ δὲν μπόρεσαν νὰ ἀντιδράσουν στὸν πειρασμὸ τῆς ὠμῆς καὶ ποικιλόμορφης ἐκμετάλλευσης τῶν προσφύγων, ποὺ ἡ ἄμεση ἐξάρτησή τους ἀπὸ τὸ «μεροκάματο» τοὺς καθιστοῦσε εὐκολὴ λεία. Ἀξίωμα, βέβαια, τῆς οἰκονομικῆς συναλλαγῆς εἶναι ἡ

«προσφορὰ καὶ ἡ ζήτησις» ἀλλὰ στὴν περίπτωσι αὐτῇ ἡ ἀδυναμία τῶν προσφερόντων ἦταν πολὺ μεγάλη καὶ ἐπέτρεπε στὴ «ζήτησις» τὰ πάντα μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δημιουργηθοῦν αἰσθήματα ἀδικίας, μείωσης τῆς ἀξιοπρέπειας καὶ κοινωνικῆς ἀνισότητος, ποὺ τόσα δεινὰ ἐπεσώρευσαν στὸν τόπο μας ἀργότερα, στὰ χρόνια τῆς ξενικῆς κατοχῆς.

Κακὸ καὶ ὀλέθριο ρόλο στὴν ὑπόθεσι αὐτῇ ἔπαιξαν καὶ δυὸ ἀκόμα παράγοντες: οἱ «προσφυγοπατέρες» καὶ οἱ πολιτικοί. Ἀθλία καὶ ἀδίστακτα ὑποκείμενα—κάθε φύλου καὶ ἡλικίας—οἱ πρῶτοι ἐκμεταλλεύθηκαν ἀγρίως «πρὸς ἴδιον ὄφελος» τὰ αἰτήματα καὶ τίς ἀνάγκες τῶν συμπατριωτῶν τους εἴτε ὡς πρόεδροι προσφυγικῶν σωματείων ἢ ὀργανώσεων, εἴτε ὡς πράκτορες ἔργατικῶν χειρῶν πρὸς ἐνοικίασις ἢ ἐκλογικῆς μάζας πρὸς διάθεσις, εἴτε ὡς προαγωγοὶ γυναικῶν, εἴτε, τέλος μὲ ὅποιοδήποτε καὶ πάντως ὄχι ἔντιμο τρόπο. Καὶ ἐπεδίωκαν τὴν διαιώνισι τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν δύο στοιχείων ὅπως τὴν ἐπεδίωκαν καὶ ὀρισμένοι ἀδίστακτοι πολιτικοὶ γιὰ νὰ ἐκμεταλλεύονται τὴν παθολογικὴ, σχεδόν, ἀγάπη τῶν προσφύγων γιὰ τὸν Ἐλευθέριο Βενιζέλο καὶ ὀρισμένους ἀξιωματικούς - πολιτευτές. Τὴ διατήρησι τῶν προσφύγων στὴ κατάστασι τοῦ «ἀπόβλητου» ἐπεδίωξαν καὶ ἐκείνοι ποὺ συνηθίζουν νὰ ψαρεύουν στὰ «θελὰ νερὰ» καὶ νὰ ἐκμεταλλεύονται κομματικὰ κάθε παρατεινόμενη δυστυχία ἢ ἀθλιότητα—ἂν δὲν τὴν

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ στὴ σελίδα 23/743)

ΑΝΑΡΓΥΡΟΣ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ

μέρος β'.

(συνέχεια από τὸ προηγούμενο)

ΕΥΓΕΝΙΑΣ ΓΕΦΟΥΜΑΤΟΥ

Στὴ νέα κυβέρνηση συνασπισμοῦ τοῦ Χαρ. Τρικούπη ποὺ ἐμφανίζεται στὴν Βουλὴ στὶς 1)13 Δεκεμβρίου 1893, δὲν περιλαμβάνεται. Ὑπουργοὶ εἶναι:

Χ. Τρικούπης Πρωθυπουργὸς καὶ Ὑπουργὸς Οἰκονομικῶν, Δ. Στεφάνου Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης καὶ προσωρινῶς τῶν Ἐξωτερικῶν, Ν. Μπουφίδης τῶν Ἐσωτερικῶν, Δ. Καλλοφρονᾶς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως, Ν. Τσαμαδὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ Γ. Μπούμπουλης τῶν Ναυτικῶν.⁽³⁴⁾

Ὁ χρόνος κυλᾷ σὲ θάρος τοῦ Χ. Τρικούπη. Οἱ ἐπιπτώσεις τῆς χρεοκοπίας τοῦ κράτους, οἱ προστριβές του μὲ τὸ Στέμμα, λόγω τῆς ἀδυναμίας του νὰ προικοδοτήσῃ τὶς πριγκίπισσες, ὁ ἐξαναγκασμὸς του ἀπὸ τὰ γεγονότα νὰ ἐπιβάλῃ οἰκοδομικὲς φορολογίες, ποὺ ξεσήκωσαν ἐναντίον του τοὺς ἰδιοκτῆτες, ὀδηγοῦν σὲ κρίση, στὶς ἐκλογές στὶς 16)28 Ἀπριλίου καὶ στὴν συντριπτικὴ του ἥττα, ποὺ τὴν πικρὴ του ἀπογοήτευση, λακωνικᾶ, περιέλαθε στὴ γνωστὴ φράση:

«Ἀνθ' ἡμῶν ὁ κ. Γουλιμῆς».

Ὁ Χ. Τρικούπης παραιτεῖται ἀπὸ τὴν ἐνεργὸ πολιτικὴ. Τὸν Μάϊο τοῦ 1895 φεύγει γιὰ τὸ ἐξωτερικόν, ὅπου καὶ πεθαίνει.⁽³⁵⁾

Τὰ γεγονότα αὐτῆς τῆς χρονιάς. 1895. Ἐπεισόδιο διαδόχου καὶ Χ. Τρικούπη εἰς τὸ Πεδίον τοῦ Ἄρεως — Προστριβὰ μετὰ θρασυτείας καὶ

Χ. Τρικούπη — Ἀποχώρησις τοῦ Χ. Τρικούπη ἐκ τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς — Νέα ἀνοδος τοῦ Θεοδ. Δελγιάννη εἰς τὴν Ἀρχὴν — Διωγμοὶ καὶ σφαγαὶ Ἀρμενίων εἰς Τουρκίαν — Ἀνοικοδόμησις τοῦ Παναθηναϊκοῦ Σταδίου δαπάναις τοῦ Γεωργίου Ἀθέρωφ — Τὸ πρῶτον ἑλλην. κοινωνικὸν δρᾶμα τοῦ Γρηγ. Ξενοπούλου «Ψυχοπατέρας» — Ἐκδοσις τῆς μεταφράσεως τῆς Ἰλιάδος ὑπὸ τοῦ Πάλλη — Ἐκδοσις τοῦ «Σκρίπ» τοῦ Κουσουλάκου — Θεσπίζεται τὸ παρακράτημα τῆς σταφίδος — Ἐναρξεις ὀργανώσεως τῆς τηλεφωνικῆς Ἑταιρείας.⁽³⁶⁾

ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟΝ ΧΡΕΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1894

Δάνεια εἰς χρυσόν:

α) Τὰ 6 μεγάλα δάνεια 1881, 1893
Κεφάλαια 554.314.810.

β) Τὰ προσωρινὰ δάνεια εἰς χρυσόν. Κεφάλαια 14.194.075.

γ) Τὰ δάνεια μεταλλικὸ νόμισμα ἐπὶ καταναγκαστικῇ κυκλοφορίᾳ
Κεφάλαια 16.000.000.

Σύνολον 585.407.885

Τόκοι μετὰ τὴν πτώχευση: 7.552.072 — 857.462 — 158.000 ἀντιστοίχως.

Σύνολον 8.477.534.

Εἰς τὰ 8.477.534 χρυσᾶ φράγκα δέον νὰ προστεθῶσι καὶ ἄλλαι 900.000 ὡς τοκοχρεωλύσια τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομμυρίων.

α) Ἐκ τῶν ὑπολοίπων τῶν ἐσωτερικῶν δανείων εἰς ᾧ προσθέτει τὸ

χρέος πρὸς τὸν Ὑπόπαινον καὶ δάνειον τοῦ 1892 Κεφάλ. 66.445.643, Τόκοι 2.640.150.

β) Τῶν ἐντόκων γραμματίων.
Κεφάλ. 14.000.000, Τόκοι 500.000.

γ) Τῶν δανείων ἐπὶ καταναγκαστικῇ κυκλοφορίᾳ εἰς τραπεζογραμμάτια, Κεφάλ. 88.000.000, Τόκοι 880.000. Σύνολον 168.445.643, Τόκοι 4.020.158.

Εἰς τοὺς ἐκ ἐκ 4.020.158 τόκους τούτους προσθετέα καὶ τὰ ἐξῆς χρεωλύσια :

α) Χρέος πρὸς τὸν Ὑπόπαινον 119.194

β) Πατριωτικὸν δάνειον 36.280

γ) Δάνειον 16.500.000 (1892) 435.000
Σύνολον 590.474

Σύνολον ὑπηρεσία δημοσίου χρέους εἰς χρυσὸν 9.377.534 καὶ εἰς δρ. 5.110.632. (37)

Μὲ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Χαρ. Τρικoupῆ στοῦ ἐξωτερικοῦ, ἐπικρατεῖ ὁ Δεληγιάννης.

Δὲν ἀργοῦν ὅμως τὰ πράγματα νὰ φθάσουν σὲ καινούργιο ἀδιέξοδο μὲ τὸ Κρητικὸ κατὰ τὸ 1897, μὲ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον στὰ Χανιά καὶ τὴν κήρυξιν τοῦ τέλους τῆς αὐτονομίας τῆς Κρήτης ποὺ ὀδηγεῖ, τὸν Μάρτη τοῦ 1897, στὴν εἰσβολὴ τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρείας στὴ Μακεδονία μὲ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς παραβίασης τῶν τουρκικῶν κτήσεων, νὰ κηρύξει τὸν πόλεμον ἡ Τουρκία στὶς 5 Ἀπριλίου ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας. Μὲ τίς γνωστὰς δραματικὰς φάσεις χάθηκε ὁ πόλεμος. Πέφτει ἡ κυβέρνησις Θ. Δεληγιάννη. Στὴν νέα κυβέρνησις τοῦ Δημ. Ράλλη στὶς 18 Ἀπριλίου 1897, ὑπουργὸς Οἰκονομικῶν ὁ Ἀνάρχ. Σιμόπουλος. (38)

Οἱ ἄλλοι ὑπουργοὶ εἶναι:

Στέφ. Σκουλούδης Ἐξωτερικῶν, Νικ. Τριανταφύλλου εἰς τὸ Δικαιοσύνης, Ἀθαν. Εὐτοξίας εἰς τὸ Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Δημ. Ἐκπαιδεύσεως, Γ. Θεοτόκης Ἐσωτερικῶν, Ν. Τσαμαδὸς Στρατιωτικῶν. Ὁ Πρωθυπουργὸς Δημ. Ράλλης κρατᾷ καὶ τὸ ὑπουργεῖο Ναυτικῶν. (39)

Πρὶν νὰ πέσει ἡ κυβέρνησις Δεληγιάννη ἐγίναν στὰ παρασκηνιακά σκηνὲς φαιδρότατες.

Ὅταν τὸν καλεῖ ὁ Γεώργιος Α' νὰ παραιτηθεῖ ὁ Δεληγιάννης ἀρνεῖται καὶ προτρέπει τὸν βασιλεῖα νὰ τὸν ἀπολύσει. Ὁ Γεώργιος διστάζει νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἰδίαν ἱστορίαν τοῦ 1893, ὅταν εἶχε ἀναγκαστεῖ ἀπὸ τὰ πράγματα νὰ τὸν ἀπολύσει. (40)

Τελικὰ, ὅμως, μὲ πολὺ μεγάλη πίεσις, δέχεται νὰ παραιτηθεῖ ὁ Δεληγιάννης. Καὶ μὲ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Ἀν. Σιμόπουλου καὶ τοῦ Σκουλούδη ἀνατέθηκε ἡ πρωθυπουργία στὸν Δ. Ράλλη. Συμφωνοῦσε καὶ ὁ Γεώργιος γιατί οἱ σφυγμομετρήσεις τῆς κοινῆς γνώμης ἔδειχναν ὅτι ὁ λαὸς τὸν συμπαθοῦσε καὶ ἦταν γνωστὸ ὅτι ὁ Γεώργιος ποτὲ δὲν πῆγαινε κόντρα στοῦ πεζοδρόμιου.

Ἡ οἰκογένεια Σιμοπούλου ἀπὸ τὴν ἀνοιξὴ κατέβαινε στὴν καλοκαιρινὴ ἔπαυλιν στὴν Καστέλλα. Ἐκεῖ ὁ Σιμόπουλος μποροῦσε νὰ ἐργάζεται ἡρεμὰ ἔχοντας ἀπέναντι τὴν πανέμορφη ἀποψη τῆς θαλάσσης πάνω ἀπὸ τὴν χερσόνησον Κουμουνδούρου. Γύρω - γύρω στοῦ μεγάλο σπίτι ταράτσες καὶ λότζες, γύρω κήπος, ἔδιναν τὴν ἀνεση τῆς ξεκούρασης. Γιὰ τὰ μπάνια τῆς οἰκογένειας εἶχε θάλει νὰ χτίσουν ἕνα

περίπτερο, ἀκριβῶς μέσα στο κύμα. Ἐκεῖ χαιρόντουσαν ὅλη τὴ χαρά, καὶ τὴν ξεγνοιασιά τῆς θάλασσας. Τὸ καλακαίρι ἀνέβαιναν καὶ ἔμεναν γιὰ ἄρκετὸ καιρὸ στὴ βίλλα τῆς Κηφισιάς.⁽⁴¹⁾

Ὁ Ἀνάργ. Σιμόπουλος, ὅπως κι ὅλοι τὸ περίμεναν, σ' αὐτὴ τὴ δύσκολη ἐποχὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμο τοῦ 1897, δίνει τὶς πιὸ καλὲς λύσεις στὰ οἰκονομικὰ προβλήματα.⁽⁴²⁾

Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ κυβέρνηση Ράλλη πέφτει στὶς 21)9)1897. Εἶχαν προηγηθεῖ ὅλες οἱ μειωτικὲς διαπραγματεύσεις γιὰ τὴν ἀνακωχὴ καὶ γιὰ τὴν ἀποζημίωση τῆς Τουρκίας γιὰ τὸν ἀτυχὸ πόλεμο τοῦ 1897.⁽⁴³⁾

Ἀνέλαβε ὁ Ἀ. Ζαΐμης. Ὁ Σιμόπουλος δὲν ὑπουργοποιήθηκε.

Τὸ 1898 ἔγινε ἀπόπειρα δολοφονίας τοῦ Γεωργίου Α' μέσα στὴν ἅμαξα ποὺ ἦταν μαζί μὲ τὴν κόρη του Μαρία, στὴν ἐπιστροφή τους πρὸ τὸ Παλιὸ Φάληρο, ἀκριβῶς στὴ θέση «Ἀνάλατος». Στὸ μεταξὺ τὸ κόμμα τοῦ Δεληγιάννη χάνει ἔδαφος. Παρατηρεῖται μία τάση γιὰ ἀναβίωση τοῦ Τρικουπικοῦ Κόμματος καὶ ἐξακολούθηση πολιτικῶν ἐλιγμῶν πάνω στὰ Τρικουπικὰ χνάρια. Ὁ Χ. Τρικούπης ἔχει πεθάνει στὸ ἐξωτερικό. Ὁ Γ. Θεοτόκης ἐρμηνεύοντας τὴν κοινὴ γνώμη ἀποφασίζει τὴν ἀνασύσταση ἑνὸς νεοτρίκουπικοῦ κόμματος.

Οἱ ἐκλογὲς εἶναι θρίαμβος. Ὁ Α. Σιμόπουλος παίρνει τὶς περισσότερες ψήφους ἀπὸ ὅλους τοὺς ὑποψηφίους καὶ μ' αὐτὴ τὴ δύναμη θὰ ἦταν φυσικὸ — ἂν τῷ ἔθελε — ν' ἀνα-

λάβει τὴν ἀρχηγία τοῦ νεοτρίκουπικοῦ κόμματος. Ἀρκεῖται καὶ πάλι στὸ χαρτοφυλάκιο τῶν Οἰκονομικῶν. Τὸ κόμμα ὀνομάσθηκε «Θεοτοκο - Σιμοπουλικόν» δηλ. ὁ Σιμόπουλος συναρχηγὸς τοῦ Γ. Θεοτόκη στὸ κόμμα.⁽⁴⁴⁾

Στὶς 2)14 Ἀπριλίου 1899 ὁ Γ. Θεοτόκης, στὴν ἐναρξὴ ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς παρουσιάζει τὸ καινούργιο ὑπουργικὸ Συμβούλιο:

Γ. Θεοτόκης Πρωθυπουργός, Ἀθως Ρωμάνος ὑπουργός Ἐξωτερικῶν, Ἀνάργυρος Σιμόπουλος Οἰκονομικῶν, Ἀθαν. Εὐταξίας Παιδείας καὶ Ἐκκλησιαστικῶν, Βασ. Βουδούρης Ναυτικῶν.

Ὁ Πρωθυπουργὸς ἦταν συγχρόνως καὶ ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν.⁽⁴⁵⁾

Ἡ κυβέρνηση Θεοτόκη ἔχει ἀναλάβει ὅλες τὶς ἀμαρτίες καὶ τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα ὅλων τῶν προηγούμενων κυβερνήσεων. Ὁ Σιμόπουλος καταφέρνει πάλι τὸ ἀκατόρθωτο : νὰ θάλει κάποια τάξη στὸ λαβύρινθο τῶν οἰκονομικῶν ἀδυναμιῶν ποὺ ἦταν καὶ ὁ σημαντικότερος ἐχθρὸς τῆς παγίωσης μιᾶς ἡρεμίας καὶ ἀνόρθωσης. Ἡ Ἑλλάδα φαίνεται ὅτι ἀναπνέει. Ὁ Ἀν. Σιμόπουλος, ἀκάματος ἐργάτης, στήνει τὰ πρῶτα κίνητρα τῆς ἀνάπτυξης.⁽⁴⁶⁾

Τὸ 1900 παρασημοφορεῖται ὁ ἀξιὸς ὑπουργὸς ἀλλὰ καὶ ὁ θαυμάσιος ἄνθρωπος. Παίρνει τὸν Σταυρὸ τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν τοῦ Σωτήρος.⁽⁴⁷⁾

Καὶ ἐνῶ ὅλα πᾶνε καλὰ πάλι ἕνα καινούργιο γεγονός ἐρχεται ν' ἀναστατώσει τὸ Πανελλήνιο ἀλλὰ καὶ νὰ ρίξει τὴν κυβέρνηση. Τὸ 1901 τὰ

Εὐαγγελικά, ἡ γνωστὴ ὑπόθεση τῆς μετάφρασης τοῦ Εὐαγγελίου ἀπὸ τὴν Ἰουλίᾳ Σωμάκη Καρόλου μὲ τὴν ὑπόδειξη τῆς βασίλισσας Ὀλγας ξεσηκώνει τὸν δυσαρεστημένο λαό. Τὸ φανατισμένο πλῆθος στρεφόταν κατὰ τῆς μετάφρασης, ἀλλὰ, στὴν οὐσία, ἐναντίον τῆς ἠθικῆς αὐτοῦργοῦ τῆς βασίλισσας. (48) Οἱ ταραχές τῆς 8)21 Νοεμβρίου 1901 ἀναγκάζουν τὸν Θεοτόκη νὰ παραιτηθεῖ. (49)

Ὁ Γεώργιος ἀποδέχεται τὴν παραιτήση καὶ ἀναθέτει στὸν Ἀλ. Ζαῖμη τὸν σχηματισμὸ τῆς νέας κυβέρησης ἡ ὁποία καὶ σχηματίζεται στὶς 12)25 Νοεμβρίου 1901. Εἶναι ἡ ἐποχὴ πού ὁ Σιμόπουλος ἀποφασίζει νὰ χρησιμοποιήσει λίγο χρόνο ἀποκλειστικὰ γιὰ τὸν ἑαυτό του. Νοιώθει ὅτι ἔχει προσφέρει πολλὰ στὰ κοινά, καὶ πολὺ λίγα στὴν οἰκογένειά του καὶ στὸν ἴδιο. Δὲν ἔχουν στερηθεῖ ἀνέσεις, κάθε ἄλλο. Ἐξῆσαν πάντα μέσα στὴν καλύτερη κοινωνία, μὲ τὶς σχέσεις, μὲ τὶς δεξιώσεις. Δὲν γνώρισε ὅμως τὴν οἰκογένειά του, νὰ παίξει, νὰ κουβεντιάσει μὲ τὰ παιδιὰ του. Τώρα μάλιστα πού μεγάλωσαν κι' ἓνα - ἓνα παντρεύεται — ὅπως ἡ πρωτότοκη Ἰωάννα πού ζεῖ μὲ τὸν ἄνδρα τῆς Ἀλέξανδρο Χριστοδούλου στὴν Αἴγυπτο — νοιώθει κάτι σὰν τύψη, πῶς δὲν τὰ εἶδε, δὲν τὰ χόρτασε. Ἀποφασίζει ἓνα ταξίδι στὴν Αἴγυπτο. Θᾶναι καὶ ἡ εὐκαιρία νὰ θάλει τὶς σκέψεις του σὲ μιὰ τάξη, σ' ἓνα αὐτοέλεγχο πού τοῦ εἶχε γίνει πιά συνήθεια. Ἄν τοῦτο ἦ τ' ἄλλο καλὰ ἔγιναν ἢ μήπως θᾶπρεπε νὰ κινηθεῖ μὲ ἄλλο τρόπο.

Μὲ τὴν κόρη του Βιργινία φεύγουν γιὰ τὴν Αἴγυπτο. Θέλει τόσο πολὺ νὰ δεῖ τὴν ἀγαπημένη του Ἰωάννα, ἀλλὰ καὶ τόσο πολὺ νὰ ξεκουραστεῖ ἀπὸ τὶς τόσες εὐθύνες. Τὸ ταξίδι ὅμως, ἐνῶ εἶναι καθαρὰ ἰδιωτικό, παίρνει μεγαλύτερη σημασία μὲ τὴν προβολὴ τῆς Ἑλλάδας στὴν Αἴγυπτο πού μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ τέως ὑπουργοῦ ἐπιχειρεῖται. Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πού Ἕλληνας πολιτικὸς ἐπισκέπτεται τὶς ἐλληνικὲς μειονότητες καὶ γιὰ τὸν Σιμόπουλο εἶναι ἓνας θρίαμβος. Οἱ Ἕλληνες παντοῦ, ὅπου καὶ νὰ πάει, τὸν ὑποδέχονται μὲ μιὰ συγκινητικὴ ἐκδήλωση ἐκτίμησης. Ὁ τόσο λιτός, τόσο ἀπεχθανόμενος τὶς δημαγωγίες Σιμόπουλος, συγκινεῖται. Εἶναι τόσο αὐθόρμητα ὅλα τοῦτα.

Στὴν ἐπιστροφή του νοιώθει ξανανιωμένος. Στὸ ἀρχοντικό του τῆς πλατείας Συντάγματος ἀπομονώνεται κάθε μέρα στὸ γραφεῖο του καὶ ἐργάζεται. Νοιώθει τὸν ἑαυτό του χρήσιμο γιὰ προσφορά. Εἶναι ἔτοιμος νὰ ἐπιστρέψει στὴν παλαιόστρα τῆς ἐλληνικῆς πολιτικῆς, ἂν τοῦ τὸ ζητήσουν.

Στὶς 14 Ἰουνίου 1903 στὴν κυβέρηση Γ. Θεοτόκη, παίρνει τὸ χαρτοφυλάκιο τῶν Οἰκονομικῶν, ἀλλὰ μετὰ δυὸ ἐβδομάδες ἀνETRάπη ἡ κυβέρνηση, κι' ἀνέλαβε ὁ Δημ. Ράλλης, ἀλλὰ ὄχι γιὰ πολὺ. Πέφτει ἡ κυβέρνηση Ράλλη. Καλεῖται πάλι ὁ Γ. Θεοτόκης ὁ ὁποῖος μὲ τὴν υποστήριξη τοῦ Α. Ζαῖμη, ἔκαμε κυβέρνηση στὶς 13 Δεκεμβρίου 1903. Μετὰ ἀπὸ ἓνα χρόνο μετανοιώνει ὁ Ζαῖμης, ἀποσύρει τὴν υποστήριξη

καὶ ὁ Θεοτόκης πέφτει στὶς 15 Δεκεμβρίου 1904.⁽⁵⁰⁾

Τελευταία φορά πού ἔγινε ὑπουργὸς ὁ Σιμόπουλος εἶναι στὶς 2)21 Δεκεμβρίου 1905, στὴν κυβέρνησις πάντα τοῦ Γ. Θεοτόκη καὶ πάλι μετὰ τὶς θριαμβευτικὰ ἐκλογὰς στὶς 26 Μαρτίου 1906. Παίρνει ὅπως πάντοτε τὸ χαρτοφυλάκιο τῶν Οἰκονομικῶν. Αὐτὴ τὴ φορά ἡ κυβέρνησις κατάφερε νὰ παραμείνῃ στὴν ἐξουσία μέχρι τὸ καλοκαίρι τοῦ 1909.⁽⁵¹⁾ Εἶχε δολοφονηθεῖ ὁ Δηληγιάννης στὶς 31 Μαΐου 1905 καὶ δὲν ὑπῆρχε σοβαρὸς ἀντίπαλος. Ἀλλὰ γιὰ τὸν Ἀνάργυρο Σιμόπουλο εἶχε ἀρχίσει ἡ ἀντίστροφη μέτρηση.

Γιὰ ὅποιον θὰ θελήσῃ νὰ κρίνῃ τὸ ἔργο του θρίσκεται μπροστὰ σ' ἓναν ἐπιτυχημένο πολιτικό, πραγματικό γνώστη τῶν οἰκονομικῶν θεμάτων, πού στὶς μέρες του συντελεῖ νὰ γεφυρωθεῖ τὸ χάος τῶν ἐλλειμματικῶν ἰσολογισμῶν, ἐνεργώντας μὲ σύνεση καὶ αὐτάρκεια μέσα σὲ πολὺ προβληματικὲς ἐποχές, δραματικὲς θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κενεῖς, ὅπως ὁ πόλεμος τοῦ 1897. Σταθερότητα τοῦ νομίσματος, ἰσοσκελισμένοι προϋπολογισμοί, ⁽⁵²⁾ μιὰ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὸ χάος, μὲ προγράμματα ἀνάπτυξης. Πρὶν ἀναλάβῃ τὰ οἰκονομικὰ τῆς πατρίδας του οἱ προϋπολογισμοὶ ἀφοροῦσαν τὶς μισθοδοτήσεις καὶ σχεδὸν τίποτ' ἄλλο. Ἐνῶ τώρα πιά γίνονται προγραμματισμοί, γίνονται ἔργα ὑποδομῆς.

Ὁ Σιμόπουλος ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὴν κακὴ μοῖρα τῆς φθορᾶς, πού ὁ φθόνος καὶ ἡ μισαλλοδοξία τὴν ὑποθάλλουν. Καὶ ποι-

ὸς μπόρεσε ν' ἀποφύγῃ μέσα στὴν ἱστορία τὴν ὑπονομευτικὴ δύναμις τῆς ζήλειας, πού εἶναι πιὸ δυνατὴ κι' ἀπ' τὸν πιὸ ἀνίερο πόλεμο;

Καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ θέμα, γράφει ἀναλυτικότερα ὁ Γεώργιος Χριστοδούλου:

«Ὡς ἦτο φυσικόν, ἡ ἐξαιρετικῶς ἐπιτυχὴς σταδιοδρομία τοῦ Ἀναργύρου Σιμοπούλου προὐκάλεσεν ἀντιζηλίαν, οὐ μόνον τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰ ἀντίπαλα κόμματα πολιτευτῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς τάξεις τοῦ Θεοτοκικοῦ κόμματος. Ὁλιγὰριθμος ὁμᾶς τοιούτων βουλευτῶν, εἰς ἣν προεξῆρχεν ὁ κατόπιν τυφεκισθεὶς Νικόλαος Στράτος, ἐπετέθη εἰς τὴν Βουλὴν κατὰ τοῦ Σιμοπούλου περὶ τὸ τέλος τοῦ 1907, ἐπ' ἀφορμὴ τῆς ὑποθέσεως τῆς Σταφιδικῆς Τραπεζῆς.⁽⁵⁴⁾

Μὴ τυχὼν τῆς ἀναγκαίας ὑποστήριξεως τοῦ Πρωθυπουργοῦ Θεοτόκη, ὁ Ἀνάργυρος Σιμόπουλος συντετριμμένος, παρητήθη. Μετ' οὐ πολὺ ἡσθένησε σοβαρώτατα καί, μὴ ἀναρρώσας πλέον, ἀπέθανε κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἐπομένου ἔτους 1908. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἀποχώρησις τοῦ Σιμοπούλου ἐκ τῆς πολιτικῆς ἔφερε καὶ τὴν μετ' ὀλίγους μῆνας, ὀριστικὴν πτῶσιν τῆς κυβερνήσεως Θεοτόκη».

Ὅταν ἔπεσε στὸ κρεββάτι σοβαρώτατα ἄρρωστος ὁ Ἀνάργ. Σιμόπουλος, μαθεύτηκε γρήγορα καὶ στὴν πατρίδα του, τὴν ἀγαπημένην του Ἀμφισσα, ὅπου τὸ πέρασμά του καὶ τὴν ἀγάπην του μαρτυροῦν τόσα ἔργα πού ἔκανε καὶ ἐδῶ καὶ σ' ὅλη τὴν περιφέρειαν. Ἀλλὰ καὶ ὅλη ἡ Ἑλλάδα εἶχε συνηθίσει νὰ

νοιώθει ασφάλεια με την παρουσία του μέσα σ' όλες σχεδόν τις κυβερνήσεις της δεκαετίας 1897—1907.

Λίγες μέρες πριν από τον θάνατό του ο Γεώργιος Α' του άπένειμε τον Μεγαλόσταυρο του Σωτήρος⁽⁵⁵⁾. Στις 22 Ιουλίου 1908 πέθανε στο σπίτι του της Κηφισιάς (οικία Μαύρου, τώρα δέ Τσάτσου).⁽⁵⁶⁾ Ήταν 71 χρόνων.

Οι καμπάνες στην "Αμφισσα χτύπησαν για τελευταία φορά, σάν φόρο τιμής και σεβασμού για τον πατριώτη και πολιτικό. Δεν τάφηκε στην πατρίδα του. Ή τελευταία του θέληση ήταν να ταφεί στον οικογενειακό τάφο, που είχαν ταφεί η πρώτη του γυναίκα και ο πρώτος γιός. Ο τάφος είναι στο Α' Νεκροταφείο Αθηνών, σάν ένα μικρό Μουσολείο, με την προτομή του. Έχει την έπιγραφή:

«Θεοδώρα Α. Σιμπούλου

τό γένος Καμπά

Γεννηθείσα 1844, νυμφευθείσα 8 Φεβρουαρίου 1869, άποκτήσασα 25 Ιανουαρίου 1870, υιόν όνομασθέντα Νικόλαος.

Άπεθίωσε 12 Σεπτεμβρίου 1871».

Στον ίδιο τάφο τάφηκαν κι' η δεύτερη γυναίκα του Αικατερίνη, τό γένος Σγοῦτα, ό δεύτερος γιός Νικόλαος (άπό τον δεύτερο γάμο), ή άνύπαντρη Βιργινία, ή Ιωάννα Χριστοδούλου και ό Άλέξ. Χριστοδούλου.

Με την διαθήκη του άφησε τό σπίτι της "Αμφισσας στην κόρη του Βιργινία. "Αλλα περιουσιακά στοιχεία που άφησε στους κληρονόμους:

α) Τό τριώροφο σπίτι στην πλατεία Συντάγματος και Μητροπόλεως (γωνία). β) Θερινή έπαυλη στη Καστέλλα και περίπτερο κοντά στη θάλασσα. γ) Μεγάλο κτήμα στην Κηφισιά, κοντά στον σιδηροδρομικό Σταθμό όπου έγινε αργότερα ξενοδοχείο, τό «ξενοδοχείο του Σταθμού».

"Ολα πουλήθηκαν. Δεν έμεινε τίποτα άπ' αυτά στους άπογόνους. Τό σπίτι της "Αμφισσας τό πούλησε ή Βιργινία γύρω στο 1940. Έτσι έκοψε και τους τελευταίους δεσμούς της με την "Αμφισσα. Μετά τον θάνατο του πατέρα της άφοσιώθηκε σε φιλανθρωπικά και κοινωνικά έργα. Υπήρξε έκ των κυρίων στελεχών του «Λυκείου των Έλληνίδων», της «Προόδου» και των «Μικρών φίλων και πτωχών».

Ή πριγκίπισσα Άνδρέου της Ελλάδος (ή πριγκήπισσα Άλίκη) την κάλεσε, ύστερα από τη σύσταση της κυρίας Γρίθα, για να την βοηθήσει στην ίδρυση ενός Νοσοκομείου τραυματιών των Βαλκανικών πολέμων. Τis δυο γυναίκες έδεσε άδελφική φιλία και ποτέ δεν χώρισαν. Τό 1913 διορίστηκε έπισήμως Κυρία επί των Τιμών της Άλίκης. Ή Βιργινία πέθανε τό 1955.

Άπό τις θύμησης του καλού φίλου κ. Εϋθ. Ζουμά, σημνάρχου έ.ά., μεταφέρω τά όσα διηγήθηκε για τον γιό του Άνάργυρου Σιμόπουλου, τον Νικόλαο:

«1908. Είμεθα μαθηταί της 1ης Έλληνικοῦ. Σε κάποια στιγμή όλα τά παιδιά της τάξεώς μας ξεχύνονται στον περίβολο του Γιαγτζείου

Γυμνασίου, μαζί και ἐγώ. Δυὸ αὐτοκίνητα, ἴσως ἀπὸ τὰ πρῶτα ποὺ ἔφθασαν στὴν "Αμφισσα, προκαλοῦσαν τὴν γενικὴν περιέργεια καὶ τὸν ἀπεριόριστον θαυμασμὸν τῶν μικρῶν μαθητῶν.

Στὸ πρῶτο αὐτοκίνητο ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος. Στὸ δεύτερο ὁ Νικόλαος Σιμόπουλος καὶ εἶμαι θεβαιότατος διὰ τοῦτο καὶ διότι τὸ μεσημέρι συζητήθηκε τὸ περιστατικὸ στὸ σπίτι μας ἀπὸ τὴν μητέρα μου, ποὺ ἦτο ἀνεψιὰ τοῦ πολιτικοῦ, καὶ διότι ἦταν ἀπὸ τὶς λίγες φορὲς ποὺ ὁ Νικόλαος ἐπεσκέπτετο τὴν "Αμφισσαν, ἐν ἀντιθέσει μὲ τὴν ἀδελφὴ του. Στὴν "Αμφισσα ὀνομάζεται πλατεία Σιμοπούλου ἢ μικρὴ πλατεία ποὺ εἶναι ἐμπρὸς στὸ σπίτι του. "Απ' ἐκεῖ ἐκφωνοῦσε τοὺς λόγους του. Κάποτε εἶχαν ἀποφασίσει νὰ στήσουν τὸν ἀδριάντα τοῦ ἀκριβῶς σ' αὐτὴ τὴν πλατεία ἀλλὰ ἡ σκέψη αὐτὴ δὲν πραγματοποιήθηκε. Τὸ 1962 δωρήθηκε ἀπὸ τοὺς οἰκείους του στὸ "Ιστορικὸ καὶ "Εθνικὸ Μουσεῖο μία προσωπογραφία τοῦ "Αναργ. Σιμοπούλου, ἔργο τοῦ ζωγράφου Ματθαιοπούλου. "Υπάρχει καὶ στὸ Δημαρχεῖο "Αμφίσσης μιὰ ἐλαιογραφία μὲ τὴν ὑπογραφὴ Ν. ΧΥΔΙΑΣ καθὼς καὶ τὸ πρῶτο παράσημο τοῦ "Αργυροῦ Σταυροῦ τοῦ Σωτήρος ποὺ ὁ Σιμόπουλος ἔλαβε τὸ 1867. Τὸ παράσημο ἐδωρήθη ἐδῶ ἀπὸ τὴν οἰκογένειά του τὸ 1966. (57)

Τὸ ἔργο τοῦ "Ανάργυρου Σιμοπούλου δὲν ἔχει πάρει ἀκόμα τὴν σωστὴ θέσιν μέσα στὴν ἱστορία ὅπως τοῦ ταιριάζει. Καὶ εἶναι και-

ρὸς νὰ γίνῃ ἀνασκόπηση γιὰ νὰ γίνῃ καὶ ἡ ἀναδρομικὴ καθιέρωσή του. "Ισως ὁ λαὸς μας ἔχει μάθει ἀπὸ τὶς ἀπανωτὲς σκλαβιὲς ὅτι τὸ τουφέκι καὶ τὸ σπαθὶ κάνουν τοὺς ἥρωες. "Ηρώας θέβαια δὲν εἶναι ὁ Σιμόπουλος εἶναι ὅμως ὁ ἀκούραστος ἐργάτης ποὺ πάλαιψε σκληρὰ γιὰ νὰ φέρῃ κάποια ἰσορροπία μέσα στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, ὁ στυλοβάτης τῆς οἰκονομικῆς ἀνόρθωσης στὰ πρῶτα χρόνια ἐνὸς ἀναγεννωμένου, μέσα ἀπὸ τὰ ἐρείπια, συμφορὲς, αἶμα καὶ φτώχεια κράτους.

Τὰ δάνεια ποὺ ἔπαιρνε ἡ "Ελλάδα ἀπὸ τοὺς φίλους τοῦ ἐξωτερικοῦ μὲ τὰ ὑπέρογκα τοκοχρεωλύσια, τὴν ἔριχναν ὀλοένα στὴν ἀποδιοργάνωση καὶ στὸ χάος. "Ο Σιμόπουλος κατάφερε νὰ φέρῃ ἰσοσκέλιση καὶ μάλιστα καὶ περίσσευμα στοὺς προϋπολογισμούς.

Οἱ ἐχθροί, κι' ἴσως καὶ κάποιοι φίλοι, ἀδιαφοροῦσαν γιὰ τὰ ἔργα. Τὸ μόνο ποὺ τοὺς ἐνδιέφερε, καὶ ἐνδόμυχα τοὺς τάραζε, ἦταν ἡ τόσο μακρὰ του θητεία στὸ "Υπουργεῖο Οἰκονομικῶν καὶ ἡ διαχείριση τοῦ "Εθνικοῦ χρήματος. Γι' αὐτὸ ἀκούστηκαν καὶ κάτι ψίθυροι γιὰ ἀτομικὲς ὠφέλειες. Κι' ὅμως, μὲ τὸν θάνατό του φάνηκε ὅτι ὕστερα ἀπὸ καριέρα τόσων χρόνων ἄφησε μὲ μέτρια περιουσία — ἦταν σχεδὸν φτωχός.

Εὐχαριστῶ θερμότατα τὴν Κα Μαρίνα Χριστοδούλου κόρη τοῦ συγγραφέα τῆς ἀνέκδοτης μελέτης «Οἰκογένεια Σιμοπούλου» Γ. Χριστοδούλου, πρέσβειος τῆς Ἑλλάδας καὶ δισεγγονῆς τοῦ Παρνασσιδέα πολιτικοῦ Α. Σιμοπούλου, ἡ ὁποία εἶχε τὴν

καλωσύνη νά μου ἐμπιστευτεῖ τήν μελέτη
τοῦ πατέρα της.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ :

(34) Πολ. Ἱστορ. τῆς Νεωτ. Ἑλλάδος Σπ. Μαρκεζίνη σ. 247.

(35) Ἰδίου ἐ.ἀ. σ. 262.

(36) Ἱστορ. τοῦ Ἑλλήν. Ἔθνους, Κ. Παπαρρηγοπούλου ἐ.ἀ. σ. 274.

(37) Πολ. Ἱστορ. τῆς Νεωτ. Ἑλλάδος, Σπ. Μαρκεζίνη ἐ.ἀ. σ. 275.

(38) Ἰδίου ἐ.ἀ., σ. 258, 326.

(39) Ἰδίου ἐ.ἀ., σ. 325.

(40) Πολ. Ἱστορ. τῆς Νεωτ. Ἑλλάδος, ἐ.ἀ. σ. 326.

(41) Γ. Χριστ. ἐ.ἀ. σ. 36.

(42) Ἰδίου ἐ.ἀ. σ. 33.

(43) Πολ. Ἱστορ. τῆς Νεωτ. Ἑλλάδος, ἐ.ἀ. σ. 349. — Ἱστορ. τοῦ Ἑλλήν. Ἔθνους Κ. Παπαρρηγοπούλου ἐ.ἀ. σ. 275.

(44) Γ. Χριστοδούλου ἐ.ἀ. σ. 33.

(45) Πολ. Ἱστορ. τῆς Νεωτ. Ἑλλάδος, Σπ. Μαρκεζίνη, τ. θ', σ. 356. — Πολ. Ἱστορ. τῆς Ἑλλ. (1821—1980) Νομοθ. σώματα Ἀλκ. Προβοτά.

(46) Σπ. Μαρκεζίνη ἐ.ἀ., σ. 367.

(48) Γ. Χριστοδούλου ἐ.ἀ., σ. 33.

(49) Πολ. Ἱστορ. Ἀλκ. Προβοτά — Σπ. Μαρκεζίνη ἐ.ἀ., σ. 377.

(50) Πολ. Ἱστορία ἐ.ἀ. σ. 379—380.

(51) Ἰδίου ἐ.ἀ. σ. 384.

(52) Γ. Χριστοδούλου ἐ.ἀ. σ. 33—34.

(54) Σταφιδικὸν ζήτημα εἶναι ἡ κρίσις πού προήλθε ἀπὸ τὴν δυσαναλογία μεταξὺ τῆς παραγωγῆς καὶ προσφορᾶς τῆς κορινθιακῆς σταφίδας σὲ συσχετισμὸ μὲ τὴν ζήτηση αὐτῆς.

(55) Γ. Χριστοδούλου ἐ.ἀ. σ. 35.

(56) Ἰδίου ἐ.ἀ. σ. 34.

ΟΙ "ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ", ΣΤΟΝ ΤΟΠΟ ΜΑΣ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ἀπὸ τὴ σελίδα 15/735)
προκαλοῦν—καὶ τίς ἀντιδράσεις πού αὐτὲς δημιουργοῦν.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως ἡ ἀφομοίωση τελικὰ ἐπιτεύχθηκε. Ἡ μαζικὴ μετακίνηση τῶν πληθυσμῶν κατὰ τὸν 6' παγκόσμιον πόλεμον, τὸ πνεῦμα πού ἐπεκράτησε μετὰ αὐτὸν καὶ ἡ τεχνολογικὴ πρόοδος γκρέμισαν «τείχη» καὶ προκαταλήψεις αἰώνων καὶ ἔτσι, στὸ τέλος τῆς πρώτης τριακονταετίας ἀπὸ τὴν ἄφιξη τῶν προσφύγων ἡ ἀφομοίωση εἶχε μπεῖ γιὰ καλὰ στὸ δρόμο της, γεγονὸς πού διευκόλυνε τὴν ὁλοκλήρωσὴ της στὰ πρῶτα χρόνια τῆς δεύτερης τριακονταετίας.

Καὶ σήμερα, μετὰ ἐξήντα χρόνια, δὲν ὑπάρχουν πιά πρόσφυγες. Τίποτα δὲν χωρίζει τούτους ἀπὸ ἐκείνους καὶ ἡ λέξη «προσφυγικά» ὀριοθετεῖ ἀπλῶς, κάποια συνοικία, πού δὲν παραλλάζει ἀπὸ τίς ἄλλες καὶ ὅπου ἄνθρωποι κάθε προέλευσης ζοῦν καὶ δημιουργοῦν χωρὶς καμμιὰ διάκριση, διαχωρισμὸ ἢ προκατάληψη.

Καὶ γιατί ἄλλωστε; Μήπως δὲν εἴμαστε ὅλοι τῆς ἴδιας Μάνας παιδιά;

Συμπατριώτη

Μὴ δεχτεῖς νὰ καταστραφεῖ, γιὰ χάρη ἐνὸς ξενόφερτου ἐθίμου, οὔτε τὸ πιὸ μικρὸ δέντρο.

Τὰ θουνά μας, καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, τὰ ἔχουμε ἀπόλυτη ἀνάγκη — δὲν μᾶς περισσεύουν.

Η ΙΤΙΑ ΠΡΙΝ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

(1936 – 1940)

ΔΗΜ. Ι. ΚΟΛΟΒΟΥ

Στὸ θάθος τοῦ Κρυσσαίου κόλπου, ἐκεῖ ὅπου ἡ λιόφυτη κοιλάδα τῶν Σαλῶνων συναντᾷ τὸ κύμα, εἶναι χτισμένη ἡ Ἰτιά. Καινούργια σχετικῶς πόλη — τὸ διάταγμα γιὰ τὴν ἱδρυσή της ὑπογράφηκε ἀπὸ τὸν Ἰωάν. Καποδίστρια τὸ 1829 ἀλλὰ ὁ ἐποικισμός, ὕστερα ἀπὸ μερικὲς ἀποτυχημένες προσπάθειες, ἄρχισε τὸ 1855 — ἐξελίχθηκε γοργὰ χάρις τὴν πλεονεκτικὴ γεωγραφικὴ θέση της.

Ἀποτελώντας τὴ μοναδικὴ διέξοδο ὁλόκληρης σχεδὸν τῆς Παρνασσίδας, πρὸς τὴν θάλασσα — ποὺ τότε ἀντιπροσώπευε τὸν ἔξω κόσμο — καὶ παίρνοντας τὴ θέση καὶ τὸ ρόλο τῆς ἀρχαίας Κίρρας, πού, μὲ τὸ ὄνομα Ξεροπήγαδο θρискόταν στὸ «παλιὸ χωριὸ» κοντὰ στὸν ἀη-Πολύκαρπο, φυσικὸ ἦταν νὰ μπεῖ γρήγορα στὸ δρόμο τῆς προόδου καὶ τῆς ἐξέλιξης. Τὴν πορεία της δὲ εὐνόησαν καὶ ἐπετάχυναν μερικὰ γεγονότα ποὺ ἐπέδρασαν καταλυτικὰ στὴν ἀνάπτυξή της. Ὁ σεισμὸς τοῦ 1870, πρῶτα, ποὺ κατὰστρεψε ὁλόκληρη σχεδὸν τὴν ἐπαρχία, ἔφερε πολλοὺς νέους οἰκιστὲς στὴν Ἰτιά, καὶ τὸ κυριώτερο, ξανάφερε τὸ Ξεροπήγαδο δίπλα στὴ θάλασσα, στὴ θέση ποὺ εἶναι σήμερα.

Ἔτσι ἡ ἀραϊά, ἔστω, κατοικη-

μένη περιοχὴ ἐπεκτάθηκε ἀπὸ τὴν Ἀγκάλῃ ὡς τὴ Σκληρὴ, καὶ τοῦτο ἔδωσε ἄλλο ἀέρα στὴν Ἰτιά. Καὶ τὸ ἀνοιγμα τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ποὺ ἐπακολούθησε σὲ λίγο (1892), κατέστησε εὐκολότερη τὴ συγκοινωνία μὲ τὸν Πειραιᾶ καὶ Ἀθήνα — μὲ τὴν Πάτρα καὶ τὴν Εὐρώπη ὑπῆρχε ἤδη — καὶ ἀνοιξε νέους δρόμους. Μὰ τὰ γεγονότα ποὺ ἐπαιξαν σπουδαιότερο ρόλο, καθοριστικὸ γιὰ τὴν παραπέρα πορεία της, ἦταν ἡ ἐπιλογὴ της ἀπὸ τοὺς Ἀγγλογάλλους τὸ 1916 ὡς θέσης ἀνεφοδιασμοῦ καὶ ἡ ἐγκατάσταση τῶν προσφύγων τὸ 1922.

Ἡ κατασκευὴ ἀπὸ τοὺς πρῶτους τῶν ἀναγκαίων γιὰ τὸν ἀσφαλὴ καὶ ἀδιατάρακτο ἐφοδιασμὸ τοῦ μακεδονικοῦ μετώπου ἔργων, ὅπως τῶν «γαλλικῶν μῶλων», ποὺ διατηροῦνται ὡς σήμερα στὴν Ἀγκάλῃ (οἱ ἀγγλικοὶ ἦταν ξύλινοι καὶ καταστράφηκαν) καὶ τοῦ ἁμαξιτοῦ δρόμου ὡς τὸ Μπράλλο γιὰ τὴ σύνδεση μὲ τὸ σιδηρόδρομο, καθὼς καὶ ἡ συνεχὴς διακίνηση στρατευμάτων ἀπὸ καὶ πρὸς τὴ Θεσσαλονίκη τὴν καθιέρωσαν ὡς σημαντικὸ συγκοινωνιακὸ κόμβο καὶ εἶχαν σπουδαῖες ἐπιπτώσεις στὴν μετέπειτα ἐξέλιξή της.

Ἐξάλλου ὁρισμένα ἄλλα ἔργα

τους, αναγκαία για τις ανάγκες των στρατοπέδων και των νοσοκομείων τους, όπως το ύδραγωγείο από τον «Περιβολάρη» Δελφών και η κατασκευή δεξαμενής πάνω από τους «γαλλικούς μώλους», εξασφάλισαν την σύγχρονη ύδροδότηση της πόλης, ή όποια ως τότε ύδρευόταν υποτυπωδώς από τα ύφαλμυρα αρτεσιανά, και συντέλεσαν στη βελτίωση των όρων διαβίωσης των κατοίκων της.

Η εγκατάσταση δε στην πόλη εξακοσίων προσφύγων, εκτός από τη σημαντική αύξηση του πληθυσμού, της προσπόρισαν άφθονο εργατικό δυναμικό που σε λίγο αποδείχθηκε πολύτιμο για την πρόοδό της. Και η άνεγερση, τέλος, των δύο προσφυγικών συνοικισμών — του «πέρα» (δυτικού) και του «δωθε» (ανατολικού) εύρυνε τα όριά της οικοδομήσιμης περιοχής και έδωσε μια άνεση πολύτιμη για την οικιστική ανάπτυξή της.

Μ' αυτές, λοιπόν, τις προεργασίες έφτασε η Ίτιά στην περίοδο του 1936—1940, περίοδο οικονομικής άνθησης και οικοδομικο - πολεοδομικής αναμόρφωσης, που δίκαια θεωρείται η σημαντικότερη της λιγόχρονης ζωής της αφού κατά τη διάρκειά της μετατράπηκε από χωριό σε πόλη.

Κύριος παράγοντας της άνθησης που έφερε τη μετατροπή ήταν το λιμάνι. Με την καθιέρωσή της ως συγκοινωνιακού κόμβου όλοκληρη σχεδόν η έπιβατική κίνηση και το διαμετακομιστικό έμπόριο της περιοχής διεξαγόταν από την Ίτιά.

Ο παλιός αυτοκινητόδρομος, μέσω Μπράλλου, προς την Αθήνα και ο νέος, μέσω Αράχωθας — Λειβαδιάς, δέν πρόσφεραν καμιά διευκόλυνση και γι' αυτό σπάνια χρησιμοποιούνταν. Αντίθετα η κίνηση του λιμανιού της Ίτιας, ιδίως μετά την επέκτασιν του «μώλου», που επέτρεψε το πλεύρισμα των πλοίων, ήταν ζωηρή και ολοένα αυξανόμενη. Και η όρμη της ανάπτυξης παρέσυρε κάθε τι παλιό, δύσχρηστο ή ανασταλτικό και έφερε τον έκσυγχρονισμό. Οί μαοῦνες, που άλλοτε περιμέναν στα «άνοιχτά» ώρες όλοκληρες για να φέρουν ή να πάρουν έμπορεύματα από τα καράβια, έκλειψαν τώρα — του Κουλελή, δεμένες στο μώλο, θούλιαξαν από την άχρησία και του Στοφόρου, τραηγμένες στην ξηρά, δίπλα στο έκκλησάκι της Ευαγγελίστριας, άργοςάπιζαν.

Στο μώλο έθλεpes τώρα τα καΐκια των ντόπιων καρaboκραίων — τον «Άγιο Νικόλαο» του Κουμπούρα (Ν. Μωραΐτης), τον «άγιο Διονύσιο» του Ροδάντζα (Π. Παναγόπουλος), τη «Γαρουφαλιά» του Μπαλωμένου (Α. Παναγόπουλου), τον «Προφ. Ήλία» του Ν. Παπαδήμα — που έπαιρναν καλό μερίδιο από τις μεταφορές, και τις γαλαξειδιώτικες «θενζίνες» — του Κάβουρα και του Σκούπελου — που πηγαινοφέρναν έπιβάτες από το Γαλαξειδι και τα πέρα χωριά μιά και ο δρόμος, μέσω Πεντεορίων, δέν έξυπηρετούσε κανέναν. Έθλεpes άκόμα ένα πλήθος ξένα καΐκια και βάρκες λατινάδικες που άλλοτε έφερναν σταφί-

δα—νωπή ἢ ξερή—ἀπὸ τὸν ἀντικρυνὸ Μωριά, ὀπωρικά — καρπούζια, πεπόνια, ἀχλάδια, κέρινα — ἢ σκεύη πῆλινα—πηνιάτες, καραμπούς, στάμνες, κιούπια—γιὰ πούλημα καὶ ἄλλοτε ἔπαιρναν ἐλιές, λάδι ἢ ὀτιδήποτε ἄλλο ὁ τόπος παρήγαγε. Καὶ τὰ καλοκαίρια ὅταν ἔρχονταν τὰ ξένα γρι-γριά, ὁ μῶλος γέμιζε ψάρια μιὰ καὶ τὸν ἄλλο καιρὸ οἱ ντόπιες τράτες — τὰ μπραγάνια τοῦ Ἑρμαλῆ καὶ τοῦ Κοτσάμπαση —μὰ καὶ οἱ ξεροπηγαδιώτικες — τοῦ Μανιάτη, τοῦ Μάπα, τοῦ Πάλα, τοῦ Σκούρα, τῶν Χαραμαίων — ξεπουλοῦσαν τὴ ψαριά τους ἐπὶ τόπου. Ἐκεῖνα ὅμως ποὺ ἔδιναν ζωὴ — καὶ χρῶμα — στὸ λιμάνι ἦταν τὰ κάθε λογῆς, καράβια καὶ κυρίως τὰ «πλοῖα τῆς γραμμῆς» — τὰ ποστάλια. Μὲ τὰ χαμηλά, λόγῳ συναγωνισμοῦ, ναῦλα καὶ τὰ μεγάλα ἀμπάρια τους ἔδιναν λύση σὲ ὅλες τὶς ἀνάγκες τοῦ τόπου μας καὶ γι' αὐτὸ κυριαρχοῦσαν. Κάθε θράδου ἔφταναν δυὸ - δυὸ — ἢ Ἀμφιτρίτη καὶ ἢ Ἀθηνᾶ, τὴ μιὰ μέρα, ἢ Ἀμβρακία καὶ ἢ Ναυσικᾶ τὴν ἄλλη — τῶν ἀνταγωνιζομένων πρακτορείων Ἀλογοσκούφη καὶ Στοφόρου — ποὺ ἦταν καὶ πλοιοκτῆτης — καὶ ὁ τόπος γέμιζε φωνές καὶ φασαρία.

Μέσα σὲ λίγες ὥρες ἔπρεπε νὰ ξεφορτώσουν ἓνα πλῆθος ἐμπορεύματα καὶ νὰ φορτώσουν ὅσα ὅλη τὴν ἡμέρα κουβάλησαν σοῦστες κάρρα, αὐτοκίνητα — καὶ γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ θιαστοῦν. Οἱ ἐπιβάτες, τόσο αὐτοὶ ποὺ κατέβηκαν ὅσο καὶ ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ἀνεβαῖναν, περίμεναν στὰ δυὸ ἐστιοτόρια τῆς παρα-

λίας—τὸν «Ἑρμῆ» τῶν Παπαλαϊαίων καὶ τὸν «Βύρων» τοῦ Διαμαντῆ — ἢ στὰ τόσα καφενεῖα τῆς — τοῦ Βρούζα, τοῦ Κανατάκη, τοῦ Λεμονιά, τοῦ Ταρναρά, τοῦ Τσακπίνη — ὥσπου νάρθει ἡ ὥρα τῆς ἀναχώρησης. Καὶ ὅταν, μετὰ τὰ μεσάνυχτα, ἡ δουλειὰ τέλειωνε καὶ τὰ πλοῖα σαλπάριζαν, τότε μονάχα ἔθρισκε κάποια ἡσυχία τὸ λιμάνι—ὡς νὰ ξημερώσει καὶ νὰ ξαναρχίσει πάλι ἡ κίνηση.

Μὰ καὶ τὰ ἄλλα καράβια ποτὲ δὲν ἀπολείπαν. Μικρὰ μότορσιπ ἔφερναν διάφορα ἐμπορεύματα — δοῦγες, ξυλεία, στάρι — καὶ μεγαλύτερα φορτηγά, ὀλοένα καὶ περισσότερα, φορτῶναν θωξίτη, ἐνῶ τὰ κάτασπρα πολυτελῆ ὑπερωκεάνια — τὰ «λόρδικα» — ἔφερναν κάθε χρόνον χιλιάδες ξένους γιὰ νὰ ἐπισκεφθοῦν τοὺς Δελφούς καὶ νὰ θαυμάσουν τὸ τοπίο καὶ τὶς ἀρχαιότητες — τὸν Ἡνίοχο.

Πολλοὶ Ἱτιῶτες δούλευαν στὸ λιμάνι — ἀπὸ τοὺς θαρκάρηδες καὶ τοὺς λιμενεργάτες ὡς τοὺς διασαφιστὲς καὶ τοὺς τελωνειακοὺς —καὶ ἀκόμα περισσότεροι ἀπασχολοῦνταν σὲ δουλειές ποὺ δημιουργήσε καὶ συντηροῦσε ἡ ὑπαρξὴ του. Καὶ ὅλοι αὐτοὶ κέρδιζαν, μὰ περισσότερο κέρδιζε ἡ ἴδια ἢ πόλη, γιὰτὶ χάρις στὸ λιμάνι μπόρεσε νὰ ἀναπτυχθεῖ ἱκανοποιητικὰ τὸ ἐξαγωγικὸ ἐμπόριο τοῦ μοναδικοῦ προϊόντος τοῦ τόπου μας — τῆς θρώσιμης ἐλιάς — ποὺ ἔδινε ζωὴ σὲ ὅλοκληρη τὴν περιοχὴ.

Πολλὲς ἦταν οἱ «ἀποθήκες» — τοῦ Γάτου, τοῦ Κονιάκου, τοῦ Κου-

τσουλιούτσου, τῶν Μοσκαχλαειδαίων, τοῦ Μπραούζου, τοῦ Πετρόπουλου, τοῦ Τουλιάτου — πού συσκευάζαν καὶ ἐξήγαγαν ἐλιές καὶ μεγάλα τὰ ποσὰ πού εἰσέρρεαν στὴν οἰκονομία τοῦ τόπου. Μακριές σειρές τετράτροχα κάρρα μετέφεραν καθημερινὰ χιλιάδες ὀκάδες ἐλιές ἀπὸ τὰ ἐλιοπαραγωγὰ χωριά — "Αμφισσα, Τοπόλια, "Αη - Γιώργη, Σεργουῖνι, Σερνικάκι, Χρισσὸ — στὶς «ἀποθήκες» καὶ ἑκατοντάδες ἀνθρώποι, ἀπὸ τοὺς λογιστὲς καὶ τοὺς εἰδικοὺς στὴ συσκευασία ὡς τὶς διαλέχτρες τοῦ πάγκου καὶ τοὺς ἀχθοφόρους, ἐξασφάλιζαν τὴν καθημερινὴ ἀπασχόληση — καὶ τὸ εἰσόδημά τους φυσικά.

Κοντὰ στὶς «ἀποθήκες» ἀναπτύχθηκαν, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, καὶ διάφορες βιοτεχνίες. ἀπαραίτητες γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν τους σὲ διάφορα εἶδη. Κυριότερη ἀπὸ αὐτὲς ἦταν τὰ «βαρελάδικα» ὅπου ὀλόκληρες οἰκογένειες — Μητλιαῖοι, Μπουλουμπασαῖοι, Ταλαρουγκαῖοι, Παπαγιάννηδες, Καθβουραῖοι — μὰ καὶ ἕνα πλήθος ἄλλοι, μαστόροι καὶ μαθητευόμενοι, δούλευαν ἀπὸ τὰ χαράματα ὡς τὴ θαθεῖα νύχτα γιὰ νὰ καλύψουν τὴ ζήτηση — χιλιάδες βαρέλια. Καὶ τὰ μακρόστενα κάρρα μὲ τὰ φαρδुकάπουλα οὐγγαρέζικα ἄλογα — τοῦ μπαρμπα-Πανάγου Δελή, τοῦ μπάρμπα Παναγιώτη Καραμπελᾶ τοῦ μπάρμπα Βασίλη Βαθάτσικου, τοῦ Ι. Κουτρολίκου, τοῦ Β. Κούκου, τοῦ Τσολῆ, τῶν Μαλακαίων—δὲν πρόφταναν νὰ μεταφέρουν, ἄλλοτε δοῦγες ἀπὸ τὸ μῶλο στὰ βαρελά-

δικα, ἄλλοτε ἄδεια βαρέλια ἀπὸ τὰ βαρελάδικα στὶς «ἀποθήκες» καὶ ἄλλοτε γεμᾶτα ἀπὸ τὶς «ἀποθήκες» στὸ μῶλο γιὰ φόρτωση.

"Ενας κόσμος ὀλόκληρος ἀπασχολοῦνταν στὴν ἄλυσίδα λιμάνι, «ἀποθήκες», συναφεῖς βιοτεχνίες — ἡ μισὴ "Ιτιά. Ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους οἱ περισσότεροι ἦταν κτηματίες πού καλλιεργοῦσαν τὰ χωράφια, τ' ἀμπέλια, τὰ μποστάνια καὶ κυρίως, τὴν ἐλιά, πού ἔδινε τὴν πρώτη ὕλη—τὴν κινητήρια—τῆς παραπάνω ἄλυσίδας. Καὶ ἦταν ὠραῖο τὸ θέαμα πού παρουσίαζε τὰ χειμωνιάτικα πρωῒνὰ ὁ κεντρικὸς δρόμος ὅταν, τὴν ἴδια περίπου ὥρα, ξεχύνονταν οἱ σοῦστες καὶ τὰ κάρρα πού μετέφεραν τὶς «ἀργατιές» στὸ λόγγο γιὰ τὸ λιομάζωμα ἢ τὰ ἀπογεύματα τοῦ καλοκαιριοῦ ὅταν οἱ σοῦστες πλημμύριζαν τὸν παραλιακὸ δρόμο μεταφέροντας τὶς «κόφες» μὲ τὶς ντομάτες πού προορίζονταν γιὰ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Ἀθήνα.

"Ἦταν ἀκόμα οἱ διάφοροι ἐπαγγελματίες, οἱ τεχνίτες καὶ οἱ βιοτέχνες. Ἀπὸ τὶς βιοτεχνίες — ἐκτὸς τῆς βαρελοποιίας, βέβαια — ξεχώριζε ἡ θυροδεψία, ἐπέκταση τῆς ἀνθούσας στὴν "Αμφισσα βιοτεχνίας. Παρ' ὅτι οἱ δουλειὲς εἶχαν λιγοστέψει ἀρκετά, λειτουργοῦσαν ἀκόμα μέσα στὴν πόλη κάμποσα «ταμπάκικα» — τρία τῶν Καλλιαίων, τοῦ Δ. Μούτου, τῶν Μεγκαίων — πού ἐπεξεργάζονταν τὰ δέρματα τῆς τριγύρω κτηνοτροφικῆς περιοχῆς. Λειτουργοῦσαν ἀκόμα δυὸ λιοτρίβεια — τοῦ Ἀνάγνου καὶ τοῦ Παπαλεξανδρῆ — πού οἱ «σφυρί-

χτρες» τους έδιναν τὸ σύνθημα γιὰ τὴ μεσημερινὴ καὶ τὴ βραδινὴ παύση ἐργασίας καὶ ὁ μεγάλος κυλινδρόμυλος τοῦ τελευταίου — σὲ ἐπίπεδο βιομηχανικῆς μονάδας ἐτοῦτος — ποὺ ἔδινε δουλειὰ σὲ ἄρκετους Ἰτιῶτες — μυλεργάτες καὶ μεταφορεῖς.

Τὴν ἐποχὴ ἐπούτη εἶχε ἀρχίσει νὰ ἀναπτύσσεται, λίγο ἔξω ἀπὸ τὴν Ἰτιὰ, μιὰ νέα πηγὴ ἀπασχόλησης, ἡ φόρτωση τοῦ θωξίτη. Ἀπὸ τοὺς «γαλλικοὺς μῶλους» ἡ μιὰ ἐταιρεία καὶ ἀπὸ τὴ «γέφυρα», λίγο ἄργότερα, ἡ ἄλλη φόρτωναν στὰ καράβια χιλιάδες τόννους θωξίτη ποὺ μετέφεραν ὡς ἐκεῖ μεγάλα αὐτοκίνητα καί, κυρίως, ὁ «ἐναέριος σιδηρόδρομος» ποὺ τότε ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ. Βαρειὰ δουλειὰ θέβαια—καὶ γι' αὐτὸ ὄχι ἄρεστή στοὺς ντόπιους— ποὺ ἀπασχολοῦσε πολλοὺς ἐργάτες ἀπὸ τὰ γύρω χωριά, κυρίως τὴν Κολοπετινίτσα, τὴν Ἀγιὰ Θυμιὰ καὶ τὴ Βουνιχώρα. Μὰ καὶ οἱ οἰκοδομικὲς ἐργασίες ἀνθοῦσαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴν Ἰτιὰ καὶ ἀπασχολοῦσαν πολλοὺς ἐργάτες. Ἡ μεγάλη πλημύρα τοῦ 1935 εἶχε καταστρέψει τὴ μισὴ σχεδὸν πόλη καὶ τώρα χτίζονταν ἕνα πλῆθος σπίτια—ἄλλα γιὰ νὰ στεγάσουν τοὺς πλημμυροπαθεῖς καὶ ἄλλα τοὺς καινουργιοφερμένους ἀπὸ τὰ γύρω χωριά ποὺ τοὺς τράβηξε ἡ δυνατότητα ἀπασχόλησης. Παράλληλα οἱ ἀνασκαμένοι δρόμοι τῆς πόλης ἀνακατασκευάζονταν καὶ ἡ καταστραμμένη παραλία ἀναμορφωνόταν ριζικὰ μὲ ἕνα ὠραῖο σχέδιο ποὺ ἔδινε τὴ μορφή πόλης στὸ ὥς τὰ χθὲς χωριό. Μπο-

ρεῖ, θέβαια, ἡ ἐλιόφυτη «Περιβόλα» νὰ παρεμβαλλόταν ἀκόμα ἀνάμεσα στὰ τελευταῖα σπίτια τῆς πόλης καὶ στὸν «πέρα» συνοικισμό ἡ ὁ «λόγγος», σὲ ὀρισμένα σημεῖα, νὰ ἔφτανε ὡς τὸ δεύτερο παραλιακὸ δρόμο, τοῦτα ὅμως δὲν παρεμπόδιζαν τὴν ἀναμόρφωσή της οὔτε ἐπηρεάζαν ἅμεσα τὴν ἐμφάνισή της ὅπως δὲν τὴν ἐπηρεάζαν καὶ τὰ μεγάλα ἀκάλυπτα οἰκόπεδα — τοῦ Γεωργίτσα στὴν Ἀγκάλη, τὰ Φαναρέϊκα στὴν Κουρουμαδιά, τὰ Λυτρέϊκα κάτω ἀπὸ τὸν «δῶθε» συνοικισμό — ἡ ἄλλα μικρότερα, ἔστω καὶ ἂν ἀποτελοῦσαν σκουπιδότοπους κάθε γειτονιάς ἡ θουρλότοπους ὅπου ἀφθονοῦσαν τὰ κουνούπια. Οἱ πλατιοὶ καὶ εὐθεῖς δρόμοι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν παραλιακὸ καὶ τὸν κεντρικὸ Ἰτιᾶς—Ἀμφισσας, ὅπως καὶ ὅλες οἱ πλατεῖες της, ἦταν χωματόστρωτοι καὶ γι' αὐτὸ ἡ λάσπη τὸ χειμῶνα καὶ ἡ σκόνη τὸ καλοκαίρι ἦταν ἀνυπόφορες. Γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς δεύτερης, μὰ καὶ γιὰ πυροσβεστικὴ χρῆση, ἡ Κοινότητα προμηθεύτηκε, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, τὴν πρώτη «καταθρεχτήρα» τῆς ἐπαρχίας μας, μιὰ κόκκινη REO, ποὺ κάθε ἀπόγευμα τοῦ καλοκαιριοῦ κατάθρεχε τοὺς δρόμους μέσα στὶς φωνὲς καὶ τοὺς ἀλαλαγμοὺς τῶν παιδιῶν ποὺ ἔτρεχαν πίσω της.

Διοικητικὰ ἡ πόλη ἦταν κοινότητα καὶ ἐκκλησιαστικὰ ἀποτελοῦσε μιὰ ἐνορία. Στὴ μοναδικὴ ἐκκλησίᾳ της, τὴ Μεταμόρφωση τοῦ Σωτῆρα, ἐφημέριος ἦταν ὁ παπα-Πανάγος Βαλαούρας, ἕνας ἐξάιρετος ἱερω-

μένος και ικανότατος κοινωνικός λειτουργός, πού τὸ πέρασμά του ἀπὸ τὴν πόλιν ὑπῆρξε πολὺ δημιουργικό. Τὸ δημοτικὸ σχολεῖο — πενταθέσιο — ὅπου τοὺς παλιούς δασκάλους — Ἰωάν. Παππᾶ, Μαργ. Ράπτη κλπ. — μόλις εἶχαν διαδεχθεῖ οἱ νεώτεροι — Ἡλ. Σκαρίμπας, Μήτσας Οἰκονόμου, Γ. Μαυριάς — στεγαζόταν ἀκόμα στὰ δυὸ κτίρια τῆς δωρεᾶς Συγγροῦ δίπλα στὴν ἐκκλησία — ὅπου σήμερα τὸ κοινοτικὸ κατὰστημα καὶ τὸ νηπιαγωγεῖο — καὶ σ' ἓνα μισθωμένο οἶκημα — τοῦ Πολ. Κουτσούκου — ἀνάμεσά τους, ἐνῶ τὸ καινούργιο σχολικὸ κτίριο, στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς πόλης, θρισκόταν στὴν ἀποπεράτωσή του. Σὲ ἓνα ἰσόγειο οἶκημα — τοῦ Κ. Λύτρα — ὁ Παναγ. Καψάλης, καθηγητὴς μαθηματικῶν ἀπὸ τὴν Ἁγιά Θυμιᾶ, στέγασε τὸ ἰδιωτικὸ του γυμνάσιο, πού τότε πρωτολειτούργησε, καὶ ἀπάλλαξε τοὺς Ἰτιῶτες ἀπὸ τὸ θᾶρος τῆς φοίτησης τῶν παιδιῶν τους στὸ Γιάγτζειο Γυμνάσιο τῆς Ἀμφισσας δίνοντας, ταυτόχρονα, τὴ δυνατότητα μόρφωσης σὲ πολλοὺς νέους τῆς Ἰτιᾶς καὶ τῶν γύρω χωριῶν.

Τὴν ὑγεία τῶν κατοίκων φρόντιζαν δυὸ παλιοὶ γιατροὶ — ὁ Ἀθαν. Καϊλοθανάσης καὶ ὁ Ἰωάν. Σκαρίμπας — καὶ δυὸ νεώτεροι — ὁ Ἰωάν. Διαούρτας καὶ ὁ Ἀθ. Πιλάλας — ἐνῶ ὁ μαιευτῆρας Εὐθ. Μπήλιος ἱδρυε τότε τὴν πρώτη, καὶ μοναδική στὴν ἱστορία τῆς πόλης, μαιευτικὴ κλινική. Ὑπῆρχε ἀκόμα ἓνας ὁδοντογιατρός — ὁ Ἀθ. Παπαϊωάννου — καὶ ἓνα φαρμακεῖο — τοῦ Ν. Βακάλη

— ὅπου πλεόναζε τὸ κινίνο γιατί ἡ ἐλαιοποιία ἐξακολουθοῦσε νὰ ἀποτελεῖ πρόβλημα παρὰ τὴ δραστηριότητα πού ἀνπέπτυσσε τὸ νεοσύστατο συνεργεῖο ἐξυγίανσης καὶ ὁ προϊστάμενός του «κουνουπᾶς» — ὁ Ι. Χατζημανωλάκης.

Ἕνας τηλέγραφος μὸρς. καὶ ἓνας τηλεφωνικὸς θάλαμος, ἐγκατεστημένα σὲ ἓνα παλιὸ κτίριο τοῦ δεύτερου παραλιακοῦ δρόμου ἦταν τὰ μοναδικὰ μέσα τηλεπικοινωνίας ἐνῶ τὰ στεριανὰ μέσα συγκοινωνίας, διακίνησης καὶ μεταφορᾶς, παρουσίαζαν χαρακτηριστικὴ πολυμορφία. Κύριο μέσον πάντως, καὶ μοναδικὸ στὰ ὄρεινά, ἦταν τὸ ὑποζύγιο, ἐνῶ ὅπου ὑπῆρχαν δρόμοι οἱ σοῦστες, τὰ κάρρα καὶ τὰ αὐτοκίνητα. Δίπλα στὰ μικρὰ πενταθέσια τοῦ Ξελιγωμένου (Δ. Κουλομπούρου), τοῦ Τσελίκη (Γ. Κουλομπούρου), τῆς Σκλεπούς (Μ. Κουλομπούρου), τοῦ Νώντα (Σακέτου) ἐμφανίστηκε τώρα καὶ τὸ πρῶτο λεωφορεῖο, ἡ «Πόπη» τῶν Τσωναίων, καὶ ἀκολούθησαν ἡ «Νίκη» καὶ ὁ «Ἀθέρωφ» τῶν ἰδίων, καὶ τὸ Φαργκὸ τῶν Οἰκονομαίων, πού δρομολογήθηκε στὴ γραμμὴ τῆς Ἀθήνας.

Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι ὅτι ἡ πόλις ἦταν ἠλεκτροφωτισμένη ἀπὸ κάμποσα χρόνια νωρίτερα χάρις στὸ ἐργοστάσιο τοῦ Θρασ. Παπίνη, πού στὴ συνέχεια ἀγόρασε ὁ Ἡλ. Μακρῆς καὶ τὸ συμπλήρωσε μὲ ψυγεῖο καὶ παγοποιεῖο.

Ἀπὸ ὅσα προαναφέρθηκαν εὐκόλα γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι ἡ κοινωνικο-οἰκονομικὴ δομὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλης ἦταν ἡ αὐτὴ ὅπως τό-

σων άλλων πόλεων τῆς χώρας μας τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Λίγοι ἦταν οἱ μεγαλοεισοδηματίες—οἱ πλούσιοι—περισσότεροι οἱ μεσαῖοι—οἱ κτηματίες, οἱ ἐπαγγελματίες, οἱ θιοτέχνες—καὶ πολὺ περισσότεροι οἱ μικρο-εισοδηματίες—οἱ ἐργάτες. Παρὰ τοῦτα ὅμως ἡ ζωὴ τῆς πόλης ἔδινε τὴν εἰκόνα οἰκονομικῆς ἀνθησης καὶ γενικῆς εὐημερίας. Καινούργια σπίτια ἀνεγείρονταν, παλαιὰ εὐπρεπίζονταν, ἡ πόλη ἐξωραϊζόταν. Τὰ προϊόντα τοῦ μόχθου τῶν κατοίκων διατίθονταν μὲ εὐχέρεια, ἡ ἀπασχόληση ἦταν συνεχῆς, καινούργιες δουλειὲς δημιουργοῦνταν. Τὰ καταστήματα εἰδῶν ἔνδυσης καὶ ὑπόδησης διέθεταν ὅ,τι ἡ μόδα ἀπαιτοῦσε καὶ τῶν εἰδῶν διατροφῆς εἶχαν τὰ πάντα καὶ σὲ ἀφθονία. Καὶ τὸ ἐνδεικτικότερο, κάθε θράδῳ τρεῖς - τέσσερες «κομπανίες» — τοῦ Σαμούρη, τοῦ Ρούσκα, τοῦ Σαλέα — ἔπαιζαν στὰ διάφορα καφενεῖα καὶ ὁ κόσμος διασκέδαζε μὲ ἐκείνη τὴν ἀνεμελιά πὺλ χαρακτηρίζε τὰ χρόνια τοῦ μεσοπολέμου, καὶ πὺλ δὲν τάραζε οὔτε ἡ ἀπειλὴ τοῦ πολέμου πὺλ ἦταν ὀλοφάνερη. Τὰ δυὸ ξενοδοχεῖα, ὁ «Ἑρμῆς» καὶ ὁ «Βύρων», δὲν ἤξεραν τί θὰ πεῖ ἀναδουλεῖα καὶ στὰ ἐστιατόρια καὶ στὶς ψησταριές — ΑΛΤ, ψητὸ σούθλας, ὁ Συμπέθερος — κοταναλίσκονταν μεγάλες ποσότητες κρασιοῦ καὶ μπύρας—Μάμος— πὺλ τότε εἶχε πρωτοεμφανιστεῖ στὴν πόλη.

Ἡ ἀθλητικὴ κίνηση ἦταν περιορισμένη στὴ δραστηριότητα τοῦ ποδοσφαιρικοῦ ὀμίλου «Ἀστήρ»—πὺλ οἱ συναντήσεις του μὲ τὴν ἀντίστοιχη

ὁμάδα τῆς Ἀμφισσας κατέληγαν, τὶς περισσότερες φορές, σὲ ὁμαδικὴ συμπλοκὴ παικτῶν καὶ θεατῶν — καὶ μιᾶς ὑποτυπώδους κολυμβητικῆς ὁμάδας. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δημιουργήθηκε καὶ ἡ προσκοπικὴ ὁμάδα Ἰτιᾶς —λυκόπουλα— ἰδρυτῆς καὶ ψυχὴ τῆς ὁποίας ἦταν ὁ νεοδιορισμένος δάσκαλος Ἡλ. Σκαρίμπας ἀλλὰ γρήγορα διαλύθηκε, ὅπως καὶ ὅλος ὁ προσκοπισμὸς ἄλλωστε, καὶ ἐντάχθηκε στὴν Ἑθνικὴ Ὀργάνωση Νεολαίας.

Σημαντικὰ κοσμικὰ γεγονότα ἀποτελοῦσαν οἱ σχολικὲς γιορτὲς καὶ οἱ χοροὶ διαφόρων σωματείων, καὶ γιὰ τήν... εὐπρεπὴ ἐμφάνιση τῶν χορευτῶν ὑπῆρχε τὸ χοροδιδασκαλεῖο τοῦ Γ. Διομήδη. Δυνατότητα ψυχαγωγίας στὰ εὐρύτερα στρώματα ἔδωσε ὁ πρῶτος κινηματογράφος—ὑπαίθριος — πὺλ λειτούργησε ἕνα καὶ μόνο καλοκαίρι στὴν ἀνατολικὴ πλατεῖα τῆς παραλίας ἐνῶ τὴν ἴδια ἐποχὴ ἕνας «ἀμερικάνος» δεσφινιώτης—ὁ Ἀν. Κάτσος—ἔχτισε τὸ κτίριο ὅπου στεγάστηκε, ὡς πρὶν λίγα χρόνια, χειμῶνα καλοκαίρι, ὁ μοναδικὸς κινηματογράφος τῆς πόλης, τὸ ΡΕΞ. Λίγο νωρίτερα, τὸ 1936, εἶχε ἀκουστεῖ, γιὰ πρώτη φορὰ ἐπίσης, ἡ φωνὴ τοῦ ραδιοσταθμοῦ τῆς Ἀθήνας ἀπὸ τὸ ραδιοφῶνο τοῦ Σωτ. Γιακουμῆ, στὸ κατάστημα τοῦ ὁποίου, στὸν κεντρικὸ δρόμο, συγκεντρωνόταν κάθε θράδῳ πλῆθος κόσμου γιὰ νὰ ἀκούσει τὶς εἰδήσεις καὶ νὰ δεῖ τὴ συσκευή. Τὸ θῆμα τούτου ἀκολούθησαν πολλοὶ ἱτιῶτες καὶ στὰ ἐπόμενα χρό-

Ἀπ' τὴ δραστηριότητα τῆς Ἑταιρείας

1.— Ἡ Ἑταιρεία θρίσκεται στὴν εὐχάριστη θέσιν νὰ ἀναγγείλει τὴν ἑναρξὴ τῶν ἐργασιῶν γιὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ 2ου τόμου τῆς ἐπετηρίδας τῆς «ΦΩΚΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ».

Οἱ ἐνδιαφερόμενοι γιὰ τὴν ἀπόκτησίν του μποροῦν νὰ προεγγραφοῦν ἀπευθυνόμενοι στοὺς:

α) Γεώργιο Κουτσοκλένη, πρόεδρο τῆς Ε.Φ.Μ., Ἑλαιῶνα — Φωκίδας.

β) Γεώργιο Καραίνδρου, ταμία τῆς Ε.Φ.Μ., Ἀμφισσα—Φωκίδας

γ) Δρόσο Κραθαρθόγιαννο, ὑπεύθυνον τῆς ὕλης, Ἀμφισσα—Φωκίδας.

Κάθε ἀντίτυπο τιμᾶται δραχμὲς πεντακόσιες (500) καὶ θὰ ἀποστέλλεται ταχυδρομικῶς μετὰ τὸ ἔμβασμα τοῦ ἀντιτίμου.

Ἡ Ἑταιρεία γνωστοποιεῖ ἐπίσης ὅτι τὰ ἐλάχιστα ἀντίτυπα τοῦ 1ου τόμου τῶν «ΦΩΚΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ» ποὺ ἀπόμειναν

νὰ ὅλα τὰ καφενεῖα καὶ ἄρκετὰ σπίτια διέθεταν ραδιόφωνο — ὁ πολιτισμὸς εἶχε εἰσβάλει ὀρμητικὰ στὴν πόλιν μὲ τὴ μορφή τῆς νέας τεχνολογίας.

Ὑστερα ἦρθε ὁ πόλεμος καὶ τὰ σάρωσε ὅλα.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν πολλὰ ἄλλαξαν στὴν πόλιν μας, ἄλλα πρὸς τὸ καλὺτερον καὶ ἄλλο πρὸς τὸ χειρότερον. Οἱ πληγὲς τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατοχῆς ἐκλείσαν σιγὰ - σιγὰ, ἡ ἡρεμία ἐπανῆθε, ἡ πόλιν μεγάλωσε ἀκόμα περισσότερο, τὸ λιμάνι ὅμως δὲν ξαναζωντάνεψε ποτὲ — νέκρωσε γιὰ πάντα. Καὶ κοντὰ σ' αὐτὸ νέκρωσαν καὶ πολλὰ ἄλλα — οἱ

«ἀποθήκες» ἄλλαξαν μορφή ἢ ἔφυγαν, τὰ θαρελάδικα ἔσθυσαν, ἕνα πλῆθος ἐπαγγέλματα ἐξαφανίστηκαν. Πολλοὶ ἱδιῶτες ξεπατρίστηκαν, πολλοὶ ξένοι, γυροχωρίτες, ἦρθαν γιὰ ἐγκατάστασιν, ἡ πόλιν ἄλλαξε ἀπότομα σύνθεσιν καὶ μορφήν—ὁ κλονισμὸς τῆς ἦταν ἰσχυρὸς. Ἀντεξε ὅμως στὴ δοκιμασίαν αὐτὴ — ἄλλες χάθηκαν — προσαρμόστηκε στὶς καινούργιες συνθήκες, ἔδειξε ζωτικότητα ἀκατάλυτη. Καὶ ἔτσι μπόρεσε νὰ κρατήσῃ τὴ φυσιογνωμίαν τῆς καὶ σιγὰ - σιγὰ νὰ ξαναθρεῖ τὸ δρόμον τῆς προόδου καὶ τῆς ἀνάπτυξης.

Αὐτὸ ὅμως εἶναι μιὰ ἄλλη ἱστορία.

διατίθενται ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἔναντι τετρακοσίων (400) δρχ. τὸ καθένα.

2.— Ἡ Ε.Φ.Μ. εὐχαριστεῖ θερμὰ τὸ συμπατριώτη μας Εὐθύμιο Μαστροκώστα, ᾠφορο Ἀρχαιοτήτων, γιὰ τὴ δωρεὰ στὸ «Λαογραφικὸ Μουσεῖο Φωκίδας» δύο γκραβουρῶν.

3.— Συνεχίστηκαν οἱ προσφορὲς γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τῆς Ἑταιρείας.

Οἱ παρακάτω συμπατριῶτες μᾶς ἀπέστειλαν τὰ ἀντίστοιχα ποσά :

	Δρχ.
Κων)νος Παρτίδας, ᾠμφισσα	1000
Καλλιόπη Κουτρολίκου, ᾠμφισσα	500
Δημ. Τζώτζης, ᾠγ. Σαράντα 29, Ἀθήνα	500
Στέφανος Ἡ. Παπακωνσταντίνου, Καυκάσου 51, Ἀθῆναι, εἰς μνήμην τῆς συζύγου του	1000
Σωτήριος Ζήσιμος, ᾠμφισσα	500
Ἰωάννης Πάλλας, ᾠμφισσα	1000
Πέτρος Μίχος, ᾠμφισσα	100
Εὐγενία Γερολυμάτου, ᾠμφισσα	1000
Θωμᾶς Διακομανώλης, ᾠμφισσα	1000
Δημ. Παπανικολάου, ᾠμφισσα	800
Ἀνάργυρος Ματατάνας, ᾠμφισσα	400
Σωτηρ. Σπαθιάς, Ἀθήνα	300
Ἀλεξ. Παπαλεξανδρῆς, Ἰτέα	1000
Ἰωάν. Ἀγουρόπουλος, Ἰτέα	1000
Χρυσὴ Δεδούση, ᾠμφισσα	1000
Ἡλίας Κρέμαστος, Ἀθήνα	500

Ἡ Ἑταιρεία τοὺς εὐχαριστεῖ θερμὰ.

Συμπατριώτη.

Διάβασες τὰ «ΦΩΚΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ»; Ἀν ὄχι μὴν τὸ ἀμελήσεις. Εἶναι ὅ,τι καλλίτερο ἔχει ὁ τόπος μας.

Ἐπιτρέπεται ἡ μερική ἢ ὅλική ἀναδημοσίευση τῶν κειμένων, μέ τήν
προϋπόθεση νά γίνεται μνεία τοῦ περιοδικοῦ, ὅπου πρωτοδημοσιεύθηκε
καί νά δημοσιεύεται ὁ πρόλογος ἢ τὸ σχόλιο τῆς συντάξεως, ἂν ὑπάρχει.

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ